

Onderwerp

Monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks 2023

Kern mededeling:

Gedeputeerde Staten hebben de tweede editie van de monitor voor de Omgevingsvisie FlevolandStraks opgesteld. Deze monitor biedt actuele informatie over de zeven opgaven die Provinciale Staten in de Omgevingsvisie hebben vastgesteld en waarvoor zij ambities hebben geformuleerd. De monitor brengt de realisatie van deze ambities in kaart.

Mededeling:

Provinciale Staten hebben de Omgevingsvisie FlevolandStraks in november 2017 vastgesteld. Deze Omgevingsvisie formuleert zeven lange termijn opgaven richting 2030 en verder voor Flevoland. De Omgevingsvisie is het strategische document van de provincie voor de langere termijn. Voor de zeven opgaven hebben Provinciale Staten in de Omgevingsvisie ambities omschreven als 'stippen aan de horizon' voor 2030. Daarnaast hebben de staten ontwikkelprincipes geformuleerd over de manier waarop we projecten aanpakken en met elkaar werken.

Gedeputeerde Staten werken aan de realisatie aan de zeven opgaven uit deze Omgevingsvisie. Het is nodig om deze opgaven en ambities – alle zeven op hun eigen manier - goed te organiseren en de voortgang in kaart brengen. Dit doen we door aansturing, monitoring, evaluatie en bijstelling. Als onderdeel van de cyclus is dit monitoringsinstrument opgesteld: een momentopname met een beschrijvend objectief karakter.

Inhoud van de monitor

De monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks verschijnt voor de tweede keer. De eerste editie is twee jaar geleden gepubliceerd. In de monitor brengen wij in beeld hoe het gaat met het bereiken van de ambities en strategische doelen van de opgaven van de Omgevingsvisie. De monitor richt zich op beoogde maatschappelijke effecten. De eerste monitor is uitgebreid besproken met Provinciale Staten.

De monitor gebruikt een selectie van de best beschikbare indicatoren. In deze versie zijn om die reden enkele indicatoren vervangen. Naast kwantitatieve is ook gebruik gemaakt van kwalitatieve informatie. De monitor is bedoeld om kennis te nemen van de voortgang van de Omgevingsvisie en waar nodig hierop (bij) te sturen. De monitor heeft hiermee een belangrijke signalerende functie. Afgesproken is om de monitor tweejaarlijks uit te brengen.

Groeidocument

In 2021 is het gesprek met Provinciale Staten gestart over actualisatie van de Omgevingsvisie. Dit heeft geleid tot het besluit op 13 juli 2022 om de Omgevingsvisie alsook in samenhang het Omgevingsprogramma en de -verordening te gaan actualiseren. Deze tweede monitor verschijnt te midden van een traject waarin de Omgevingsvisie FlevolandStraks wordt geactualiseerd. Het mag duidelijk zijn dat de wereld sinds 2017 niet stil heeft gestaan.

Het is goed om te benadrukken dat de monitor een groeimodel kent. Ten opzichte van de eerste editie zijn nieuwe indicatoren toegevoegd en is gebruik gemaakt van actuelere data. Er is bij het opstellen van de monitor rekening gehouden met de behoeften en wensen zoals deze zijn ingebracht door Provinciale

Registratienummer

3125950

Datum

20 juni 2023

Afdeling/Bureau

SENB

*Openbaarheid***Openbaar***Portefeuillehouder***Gaal, G. van****Ter kennisname aan PS en
burgerleden**

Mededeling

Bladnummer

2

Registratienummer

3125950

Staten. Op basis van de besprekingen met Provinciale Staten zijn verbeteringen aangebracht. Zo zijn figuren en tabellen opgenomen die de voortgang weergegeven. De voortgang ten opzichte van de vorige editie is zichtbaar aangegeven. Verder zijn bij diverse opgaven de landelijke ontwikkelingen ter vergelijking opgenomen.

Bovendien is de Monitor uitgebreid met enkele thema's die vanuit het proces voor de actualisatie van de Omgevingsvisie naar voren zijn gekomen. Provinciale Staten hebben aangegeven onderwerpen die onderdeel zullen zijn van de actualisatie alvast een plek te willen geven in de monitor. Daarom is in dit document een hoofdstuk toegevoegd waarin een doorkijk wordt gegeven naar de thema's woningbouw, natuur en biodiversiteit en water en bodem. In een volgende editie in 2025 verwachten we een aantal verbeteringen op te nemen alsook aanpassingen aan de actualiteit. Daar gaan we graag met Provinciale Staten over in gesprek.

Leeswijzer

De monitor bestaat uit twee delen: een hoofdrapport en een bijlagendocument.

In het hoofdrapport wordt een beeld geschetst van de trends en ontwikkelingen gerelateerd aan de centrale ambities per opgave van de Omgevingsvisie. In het bijlagendocument worden de methoden die zijn gebruikt voor de monitor toegelicht. Er is ook een thematisch online dashboardversie van de monitor gemaakt. Het dashboard op Feitelijk Flevoland wordt continu up-to-date gehouden (URL: <https://feitelijkflevoland.nl/dashboard/dashboard-monitor-omgevingsvisie>).

Bijlagen

Naam bijlage:	eDocs nummer:	Openbaar in de zin van de Woo (ja/nee aangeven)
2 ^e Monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks - hoofddocument	3125988	Ja
2 ^e Monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks - bijlagendocument	3125989	ja

Tweede Monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks

Juni 2023

Samenvatting

Flevoland kenmerkt zich historisch gezien door ruimte voor groei en ontwikkeling. De druk op de ruimte neemt echter toe. Niet alles kan meer in Flevoland. Steeds meer opgaven leggen een claim op de beschikbare ruimte en hebben impact op het Flevolandse landschap. Dit vraagt om weloverwogen keuzes en integrale oplossingen. Met onder andere de Strategische Agenda Flevoland werken we met onze medeoverheden en de rijksoverheid samen om langjarig samen te werken aan de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling in Flevoland. Op 13 juli 2022 is door Provinciale Staten het besluit genomen om de Omgevingsvisie FlevolandStraks te gaan actualiseren. De Strategische Agenda is een belangrijke bouwsteen voor de actualisatie van de Omgevingsvisie FlevolandStraks. De Omgevingsvisie is bij uitstek een instrument waarin verschillende ontwikkelingen bij elkaar komen en waarin integraliteit geborgd kan worden. In een actualisatie hiervan zullen dan ook de belangrijkste thema's voor de nabije Flevolandse toekomst een plek krijgen. Graag volgen we deze thema's op de voet.

Om dit te kunnen doen is voor de huidige Omgevingsvisie in 2021 een eerste monitor ontwikkeld. Deze maakt het mogelijk om relevante trends en ontwikkelingen in relatie tot gestelde ambities te ontwaren. Omdat nieuwe thema's – ook wel: opgaven – nog niet zijn vastgesteld, neemt de monitor vooralsnog nadrukkelijk de opgaven zoals vastgesteld in 2017 als uitgangspunt.

Deze tweede monitor verschijnt te midden van een traject waarin de Omgevingsvisie FlevolandStraks wordt geactualiseerd. Het mag duidelijk zijn dat de wereld sinds 2017 niet stil heeft gestaan. Provinciale Staten hebben aangegeven onderwerpen die onderdeel zullen zijn van de actualisatie alvast een plek te willen geven in de monitor. Daarom is in dit document een onderdeel toegevoegd waarin vast bondig een doorkijk wordt gegeven naar de thema's woningbouw, natuur en biodiversiteit en water en bodem. Hoewel wij steeds de meest recente beschikbare data gebruiken, is niet altijd data beschikbaar die de stand van zaken in 2023 weerspiegelt. De impact van bijvoorbeeld de hoge energieprijzen en de Oekraïne-oorlog zijn dan ook nog niet altijd zichtbaar in de cijfers. Op het [dashboard van de monitor Omgevingsvisie](#) worden de cijfers continu up-to-date gehouden.

De monitor heeft een signalerende functie. Aan de hand van zogeheten outcome-indicatoren wordt in beeld gebracht welke ontwikkelingen zich in Flevoland voordoen, en of met deze ontwikkelingen de 'stippen op de horizon' uit de Omgevingsvisie worden bereikt. De bevindingen die in dit rapport worden beschreven zijn veelal niet direct te herleiden naar inspanningen van de Provincie Flevoland, omdat provinciaal beleid slechts één van de factoren is die ontwikkelingen beïnvloedt en effecten soms pas op langere termijn verwacht worden. Output-indicatoren die meer gekoppeld kunnen worden aan provinciaal beleid worden momenteel ontwikkeld in het kader van de Omgevingsverordening. Deze managementsamenvatting gaat vooral in op de belangrijkste bevindingen ten aanzien van de huidige zeven opgaven uit de Omgevingsvisie FlevolandStraks. Hieronder worden deze puntsgewijs behandeld.

Duurzame Energie

- Met de opgave Duurzame Energie streeft de provincie samen met haar partners naar een vermindering van het energiegebruik en de CO₂-uitstoot in Flevoland en werkt het toe naar een energieneutrale provincie^a. Flevoland is nog altijd koploper als het gaat om hernieuwbare energie. Met de toename van hernieuwbare energie is Flevoland in 2020 voor 38,7% energieneutraal inclusief verkeer en vervoer. Dit zijn de meest recente beschikbare cijfers. Exclusief verkeer en vervoer is dit bijna 62%. Voor het reduceren van broeikasgassen blijven hernieuwbare energieproductie en energiebesparing belangrijk. Ten opzichte van

^a Het betreft hier de doelstellingen zoals bij vaststelling van de Omgevingsvisie zijn benoemd. Dat was voordat het Klimaatakkoord werd ondertekend, waarbij is geconstateerd dat de opgave niet de volledige lading van het Klimaatakkoord dekt. Daarbovenop komen huidige actuele vraagstukken als netcongestie en de energiecrisis. Dit zijn vraagstukken die momenteel wel worden opgepakt – zie o.a. de ontwikkeling van een Flevolands Klimaatplan – maar nog niet in de bestaande Omgevingsvisie waren opgenomen. Zo kan de netcongestie de komende tijd invloed hebben op het behalen van energie- en klimaatdoelen, woningbouw en economische ontwikkeling.

het streven naar energieneutraliteit is met het nationale Klimaatakkoord de focus van het klimaatbeleid echter verbreed. Daarom wordt het reduceren van broeikasgassen op alle vijf de Klimaattafels momenteel als belangrijkste raamwerk gezien om verdere inzet op het gebied van klimaat en energie vorm te geven. Voor het realiseren van de ambities uit het Klimaatakkoord wordt momenteel dan ook een provinciaal Klimaatplan ontwikkeld.

- Driekwart van de totale productie hernieuwbare energie in Flevoland komt uit zon en wind op land. In de Flevolandse Regionale Energie Strategie (RES) 1.0 heeft de provincie voor 2030 als doel gesteld om 5,81 Terawattuur (TWh) aan duurzame elektriciteit uit wind en grootschalige zonne-energie te realiseren. In 2021 is 47% van dit doel behaald.
- Zowel het energiegebruik als de CO₂-uitstoot daalde in 2020. Dit is deels te verklaren door een vermindering van het wegverkeer als gevolg van de coronamaatregelen. Ook spelen duurzaamheidsmaatregelen en de vergroening van de elektriciteitsmix een grote rol. Door de toename van hernieuwbare energie en de afname van steenkool in de elektriciteitsproductie wordt er gemiddeld gezien schonere energie gebruikt.
- Bij het hoofdstuk Duurzame Energie past de kanttekening dat data op het gebied van de energietransitie altijd achterloopt ten opzichte van de realiteit. Niettemin zijn in dit hoofdstuk de meest recente cijfers gebruikt die beschikbaar zijn. Via onder meer de [Monitor RES Flevoland](#) en het digitale dashboard van de [Monitor Omgevingsvisie](#) is ten allen tijde de meest recente stand van zaken in te zien.

Circulaire Economie

- Het streven is om in 2030 en verder bekend te staan als de grondstoffenleverancier voor de Circulaire Economie (CE). Ook stimuleren we als provincie de circulaire economische innovatie naar een afvalvrije economie in Flevoland, waarbij de regionale economie een impuls krijgt. CE is een relatief jong aandachtsgebied en zowel landelijk als provinciaal staan we nog aan het begin van de circulaire transitie. Dat was de conclusie van deze monitor in 2021, en kan ook dit keer worden gesteld. Dit is terug te zien in de diverse indicatoren die bij CE aan bod komen. Dit is geen uniek fenomeen voor Flevoland. Recente studies laten zien dat we noch wereldwijd, noch in Nederland de laatste jaren dichterbij een circulaire economie zijn gekomen. Vanuit IPO is dan ook recent de oproep gedaan om circulair beleid te intensiveren en te versnellen, verbreden en te investeren.
- Net als bij de vorige monitor is het aantal circulaire banen en bedrijven relatief beperkt. Met 4% ligt het aandeel iets onder het landelijk gemiddelde. Dit percentage is de laatste jaren min of meer gelijk gebleven. Het aantal banen groeit wel in de afgelopen jaren. Deze groei is relatief beperkt en loopt gelijk op met de ontwikkeling van het totaal aantal banen. Een groot deel van de gemeten circulaire werkgelegenheid bevindt zich bij bedrijven actief in de handel, lease en reparatie van auto's.
- Het aanbod groene grondstoffen laat een groot potentieel zien, vooral vanuit de agrarische sector. Kijkend naar gebruikte materialen, zien we dat met name vanuit de bouw relatief grote reststromen vrijkomen die mogelijk kunnen worden hergebruikt. De mate waarin deze stromen worden hergebruikt is nog niet volledig bekend. Wel weten we dat de hoeveelheid biotisch bedrijfsafval (uit de voedselverwerkende industrie, keuken- en kantine-afval, plantsoenen) sinds 2016 stabiel is gebleven, terwijl zowel het aandeel als de hoeveelheid gerecycled afval is toegenomen. Voor gebruikte materialen geldt dat de hoeveelheid bedrijfsafval is toegenomen met 26%, waarvan de hoeveelheid die wordt gerecycled of hergebruikt met 30% is gegroeid.
- Net als in andere regio's worden landelijke afval-doelstellingen nog niet gehaald. Tegelijk zien we dat de hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner wel daalde, totdat de coronacrisis voor een toename zorgde. Het merendeel van het Flevolandse afval is afkomstig van bedrijven. De hoeveelheid bedrijfsafval neemt toe, en circa 60% van het bedrijfsafval wordt momenteel hergebruikt of gerecycled.
- Landelijk is afgesproken om in 2030 het gebruik van de hoeveelheid primaire abiotische grondstoffen te halveren. Om te bepalen waar provincies staan ten opzichte van dit doel, is interprovinciaal de Direct Material Consumption (DMC) indicator ontwikkeld. Deze kijkt naar

het abiotische grondstoffenverbruik voor eigen gebruik in de provincie. Zo kunnen we zien dat het abiotische grondstoffengebruik voor eigen gebruik tussen 2015 en 2020 met 33% is gestegen in Flevoland. Hoewel rondom de berekende waarden onzekerheidsmarges spelen en enkele aannames zijn gedaan, lijkt het erop dat de halveringsdoelstelling niet wordt gehaald wanneer de trend wordt doorgetrokken. Dit geldt ook voor veel andere provincies.

Landbouw Meerdere Smaken

- Landbouw Meerdere Smaken richt zich op een wendbare, weerbare en duurzame landbouwsector. Het streven is in 2030 en verder bekend te staan om het aanpassingsvermogen van de agrofoodsector. Deze concepten hangen samen met innovatie, waar enkele indicatoren aan zijn gekoppeld. Het aantal Flevolandse agrofood bedrijven dat een WBSO-subsidie (Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk) heeft aangevraagd is bijvoorbeeld in de afgelopen jaren toegenomen. Flevoland ligt op dit vlak boven het landelijk gemiddelde. Wel daalt het aantal banen en het aantal vestigingen bij R&D-instellingen in de agrofoodsector in de afgelopen 10 jaar. De provincie probeert innovaties te faciliteren en te versnellen door in te zetten op initiatieven als de Boerderij van de Toekomst, proeftuinen, de Agro Innovatie Motor en het versterken van samenwerkingen tussen ondernemers, organisaties en de provincie.
- De weerbaarheid van de sector komt tot uiting in de verdien capaciteit en productiviteit van de sector. Alhoewel de verdien capaciteit in het afgelopen jaar licht is gedaald, behoren de Flevolandse land- en tuinbouwbedrijven nog steeds tot de top van Nederland. Alleen bedrijven in Zuid-Holland hebben gemiddeld een hogere verdien capaciteit. Ook internationaal behoort de Flevolandse agrarische sector tot de productiefste van Europa.
- Zorgen zijn er nog steeds op het gebied van duurzaamheid en toekomstbestendigheid. Mede door de hoge productiviteit kunnen landbouwgronden uitgeput raken. Hier wordt niet alleen de sector zelf door geraakt door bijvoorbeeld afname van de functionele agrobiodiversiteit, ook de biodiversiteit in brede zin kan er hierdoor op achteruit gaan. In het licht van deze uitdagingen zien we dat biologische productiewijzen steeds meer in zwang raken en dat Flevoland hierin vooroploopt. Het aantal biologische landbouwbedrijven is in de afgelopen jaren gestegen. In Flevoland zijn meer agrarische bedrijven biologisch dan gemiddeld in Nederland, en ook de groei was sterker dan gemiddeld in Nederland. Het biologisch landbouwareaal nam tussen 2015 en 2022 met 50% toe.
- Tot slot is de vooruitgang op het gebied van kringlooplandbouw onderzocht. Een finale indicator die de mate van kringlooplandbouw aangeeft is nog niet beschikbaar. Wel is data beschikbaar over korte ketens. 13% van de Flevolandse agrarische bedrijven heeft een korte keten. Dit is vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde. De transitie richting kringlooplandbouw is gebaat bij korte voedselketens, omdat kringlopen dan gemakkelijker te sluiten zijn. Korte ketens zorgen ook voor minder voedselkilometers, meer leveringszekerheid en ondersteunen het verdienvermogen van de boer.
- De agrarische sector is momenteel volop in beweging. Provincie Flevoland heeft de afgelopen jaren uitvoering gegeven aan programma's gericht op de voedsel- en landbouwtransitie. De activiteiten komen nu in een nieuwe fase van borging en opschaling. Tegelijk is er behoefte aan een samenhangende visie op de toekomst van de Flevolandse landbouw. In maart 2023 is dan ook een eerste aanzet tot een Landbouw- en Voedselvisie met Provinciale Staten gedeeld. Dit document reikt ingrediënten aan voor de herijking van de Omgevingsvisie, en scherpt de bestaande ambitie vanuit LMS verder aan tot 'Voed de Stad, Van 't Land'.

Regionale Kracht

- De opgave Regionale Kracht zet in op het versterken van de economische structuur van Flevoland. De *Entrepreneurial Ecosystem Index* geeft een indicatie van de kracht van deze structuur. Sinds de vorige meting is de score in 2022 licht gedaald. Hiermee bevindt Flevoland zich onder het Nederlands gemiddelde. Dit komt vooral door een daling op het

onderdeel 'beschikbaarheid financiering'. Wél heeft Flevoland een positieve ontwikkeling doorgevoerd op elementen als cultuur, infrastructuur, leiderschap en netwerken.

- Via het realiseren van diverse bovenregionale voorzieningen wordt gewerkt aan het versterken van de economische structuur in Flevoland. Amsterdam Lelystad Airport, Lelystad Airport Businesspark en de overslaghaven Flevokust haven zijn voorbeelden van voorzieningen waarmee wordt gewerkt aan het construeren van krachtige knooppunten. Het Rijk heeft aangegeven dat de besluitvorming over de openstelling van Amsterdam Lelystad Airport niet eerder dan medio 2024 plaats kan vinden. Voor een deel zijn trajecten en ontwikkelingen die grotendeels samenhangen met de openstelling daardoor vertraagd. Tegelijkertijd neemt de verkoop van gronden op de omliggende bedrijventerreinen toe de afgelopen jaren. Rondom andere grootschalige voorzieningen zien we meer voortgang, hetzij planologisch, hetzij fysiek. Denk aan het Maritiem Cluster in Urk en het MITC in Marknesse. De containerterminal en overslagkade van Flevokust haven is gedurende heel 2022 verpacht geweest, en binnendijks is een logistiek cluster aan het ontstaan van bedrijven die zich vestigen op het aanpalende bedrijventerrein.
- Tegelijkertijd is de Flevolandse economie de laatste jaren hard gegroeid, ondanks de coronacrisis. Het Bruto Binnenlands Regionaal product, het aantal banen en het aantal vestigingen nam toe. Dat het goed ging met de economie is ook terug te zien in de gronduitgifte op bedrijventerreinen. In 2022 is een recordhoeveelheid aan bedrijfskavels uitgegeven.
- Een aandachtspunt blijft de balans tussen wonen werken in de provincie. Flevoland heeft 0,8 banen per hoofd van de beroepsbevolking, minder dan alle andere provincies. Hierdoor kent Flevoland relatief grote pendelstromen richting omliggende regio's. De provincie streeft dan ook naar een betere woon-werkbalans. In vergelijking met de rest van Nederland zijn Flevolandse langer onderweg naar werk en minder tevreden over de reisafstand.
- Tot slot richt Regionale Kracht zich op het versterken van de groen-blauwe slinger. Door versterking van deze slinger wordt bijgedragen aan een aantrekkelijker woon- en werkmilieu. Flevoland heeft reeds relatief veel groen-blauw areaal per inwoner, het moet op dit vlak alleen Friesland voor zich laten. Sinds de vorige monitor is het groen-blauw areaal per inwoner licht gedaald. Deze daling is niet veroorzaakt door een daling van het areaal, maar komt doordat het aantal inwoners is toegenomen.

Krachtige Samenleving

- Krachtige Samenleving streeft naar een betere gezondheid, minder armoede, meer sociale veerkracht, hoger opleidingsniveau, een hogere participatiegraad en een beroepsbevolking die beter past bij de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. De ambitie is een trendbreuk hierin te realiseren, maar deze trendbreuk is niet nader gedefinieerd en daarom niet geschikt om te monitoren. Wel schetst deze monitor op veel van de genoemde thema's een positieve ontwikkeling
- Zo zien we onder meer dat – net als bij de monitor in 2021– de daling van het aantal huishoudens onder de lage-inkomensgrens verder afneemt. Ondanks een kortstondige toename door de coronacrisis vervolgt het werkloosheidspercentage vanaf 2020 het dalende pad. De vraag naar arbeidskrachten is de afgelopen jaren hard gestegen, wat zich naast een lager werkloosheidspercentage vertaalt in een verder gestegen arbeidsparticipatie en een hoge spanning op de arbeidsmarkt. Ook de ervaren gezondheid van Flevolandse neemt toe, al ligt deze nog nipt onder het Nederlands gemiddelde.
- Deze positieve ontwikkelingen nemen niet weg dat er nog steeds knelpunten zijn. Niet alle groepen profiteren mee, en ook wanneer er volgens een indicator een positieve ontwikkeling is kan er nog steeds sprake zijn van specifieke problematiek; denk aan de hardnekkige problematiek eenzaamheid bij bijvoorbeeld ouderen en armoede. Daarnaast zijn er landelijke trends, zoals de houdbaarheid van het huidige zorgstelsel, die specifiek vertaald naar Flevoland een aantal vraagstukken opleveren als het gaat om het organiseren van toekomstbestendige gezondheidszorg (bijvoorbeeld het tekort aan huisartsen). Deze zijn onder meer samengevat in een eerder opgesteld [Regioperspectief](#). Ook brengen

positieve ontwikkelingen op het gebied van arbeidsparticipatie en werkloosheid weer eigen uitdagingen op de arbeidsmarkt met zich mee, meer specifiek de personeelskrapte. Kijkend naar opleidingsniveaus zien we sinds de vorige monitor een tegengestelde ontwikkeling: het aantal laagopgeleiden nam jarenlang af, maar neemt tussen 2020 en 2022 juist weer toe.

- Flevoland scoort op een aantal indicatoren nog steeds onder het Nederlands gemiddelde. Denk aan ervaren gezondheid, opleidingsniveau en een aantal indicatoren die te maken hebben met sociale veerkracht. Op het gebied van brede welvaart kent Flevoland dan ook nog wat uitdagingen. Want hoewel Flevoland in vergelijking met andere provincies het meest tevreden zijn met het leven, is er in Flevoland meer overgewicht dan gemiddeld en zijn Flevolandse het minst tevreden met de reistijd naar werk. Ook doen Flevolandse minder vaak vrijwilligerswerk, hebben ze minder vertrouwen in anderen en voelen ze zich vaker onveilig.
- Het is belangrijk om bij de bovenstaande bevindingen rekening te houden met bepaalde ontwikkelingen in de samenleving. Zo zijn veel van de gepresenteerde cijfers nog afkomstig uit de coronaperiode, de invloed van de coronaperiode zal pas over een langere periode inzichtelijk worden. Daarnaast zijn er ook recentere ontwikkelingen die mogelijk invloed hebben op deze indicatoren op dit moment, maar die voor deze monitor nog niet beschikbaar zijn, zoals de inflatie en de energieprijzen.
- Zoals in de inleiding benoemd zijn deze bevindingen niet direct te herleiden naar inspanningen van de Provincie Flevoland. Wel laten deze bevindingen zien dat de aandachtsgebieden van Krachtige Samenleving (de vier programmalijnen: Gezond en veerkrachtig Flevoland, Leefbaar platteland, Toekomstbestendige gezondheidszorg en Arbeidsmarkt en participatie) nog steeds actueel en relevant zijn voor inzet van de Provincie Flevoland.

Het Verhaal van Flevoland

- Het Verhaal van Flevoland komt tot uiting in het Erfgoedprogramma, de Landschapsvisie en in gebiedsbranding. Deze drie onderdelen zijn in samenhang opgesteld, vullen elkaar aan en vormen gezamenlijk de aanpak voor 'Het Verhaal van Flevoland'.
- In Flevoland zijn in de afgelopen jaren meer dan 60 beleidsstukken, onderzoeken, evenementen, optredens, podcasts en andere initiatieven ontwikkeld waarin het Verhaal van Flevoland wordt verteld. Het Verhaal wordt ook uitgedragen via cultuureducatie op scholen en is onderdeel van diverse culturele uitingen, zoals podiumkunsten. Er is bovendien een Atlas ontwikkeld die langs kaartbeelden de geschiedenis van de provincie laat zien. Via partnerorganisaties als Visit Flevoland werden in 2022 een record aantal personen bereikt.
- Ondanks deze en andere initiatieven zien we in de cijfermatige indicatoren nog geen sterke Flevolandse identiteit of een sterke mate van trots op Flevoland. Dit is relevant, omdat met het Verhaal van Flevoland beoogd wordt steeds meer een Flevolandse identiteit te ontwikkelen waarmee Flevolandse trots zijn op de diversiteit van hun afkomst en de verbondenheid van het wonen op nieuw land met een oude geschiedenis. Gemiddeld is het gevoel van trots op Flevoland lager dan elders in Nederland. Flevolandse zijn trots op de natuur in de provincie, met name op de Oostvaardersplassen. Wel is het gevoel van verbondenheid met Flevoland in 2023 sterker dan vier jaar geleden.
- Door het uitdragen van het Verhaal van Flevoland kunnen bezoekers worden aangetrokken. Het aantal binnen- en buitenlandse gasten is dan ook een indirecte indicator van de bekendheid van het verhaal van Flevoland. In 2022 zag Flevoland een recordaantal binnen- en buitenlandse overnachtingen. Na een dip aan het begin van coronacrisis lijkt Flevoland nu in trek bij binnenlandse bezoekers. Al in 2021 lag het aantal binnenlandse overnachtingen boven het niveau van voor de coronacrisis. In 2022 is ook het aantal buitenlandse overnachtingen op het niveau van voor de coronacrisis gekomen.
- Een andere pijler van het Verhaal van Flevoland betreffen de fysieke elementen in de provincie. Onderdeel hiervan is het behoud van het kenmerkende landschap. Qua bebouwing, opgaand groen en landgebruik buiten de bebouwde kom zien we enkele veranderingen, maar niet afwijkend van het Nederlandse gemiddelde. Op het gebied van 'openheid van het landschap' zien we dat in Flevoland relatief veel veranderingen hebben

plaatsgevonden tussen 2018 en 2022 in vergelijking met andere provincies. Zo zijn er plekken die opener zijn geworden, en ook plekken die meer gesloten zijn geworden.

Ruimte voor Initiatief

- Ruimte voor Initiatief legt het accent op houding en gedrag, samenwerking binnen en buiten de organisatie en het leren van opgedane ervaringen. Dit uit zich vooral via de andere opgaven. De opgave Ruimte voor Initiatief is geconcretiseerd in het traject van bestuurlijke vernieuwing, waarin drie typen relaties worden onderscheiden: de relatie met inwoners, de relatie met mede-overheden en de relaties tussen Provinciale Staten (PS) en Gedeputeerde Staten (GS) (en de ambtelijke organisatie).
- De mate waarin Ruimte voor Initiatief tot uiting komt, wisselt per opgave. In totaal zijn sinds de vorige monitor bijna 40 voorbeelden van projecten gevonden, waarvan het gros voortkomt uit opgaven van de Omgevingsvisie. In alle opgaven zijn voorbeelden gevonden van projecten waarin Ruimte voor Initiatief naar voren komt.
- In algemene zin zien we dat van bovengenoemde type relaties, de relatie met inwoners het vaakst een aandachtspunt is in projecten die zijn geïdentificeerd. Het gaat dan vaak om participatie. Zo wordt bij de opgave Duurzame Energie bijvoorbeeld veel aandacht besteed aan participatie, o.a. door het bewust werken met een participatieladder in de Regionale Energie Strategie (RES). Deze RES is tegelijk een voorbeeld waarin samen met mede-overheden wordt opgetrokken.
- Bij de opgave Krachtige Samenleving zien we dit laatste principe – samenwerken met mede-overheden volgens de één overheidsgedachte – vaak terugkomen. Netwerksamenwerking staat dan ook centraal in de aanpak van het programma omdat vraagstukken in dit programma per definitie een domein-overstijgende aanpak vereisen.
- Van de drie type relaties zijn de minste voorbeelden terug te vinden bij de relatie tussen PS en GS. Meer aandacht lijkt uit te gaan naar burgerparticipatie of de samenwerking met andere overheden en organisaties.
- Inwoners van Flevoland percipiëren de ruimte die provincie biedt om mee te praten en de samenwerking met gemeenten anders dan ambtenaren en GS. Ondanks de gevonden voorbeelden waarin bijvoorbeeld ruimte is voor participatie, geeft dit aan dat het meenemen van (en communiceren over) participatie een blijvend aandachtspunt is. Vanuit het traject Bestuurlijke vernieuwing wordt hier dan ook op ingezet. Dit komt onder meer tot uiting in onder meer de regionale samenwerking Samen Maken We Flevoland, het evenement 'Samen de boer op!' wat daaruit volgde en de samenwerking richting de Strategische Agenda die daaruit resulteerde. De belangrijkste acties, resultaten en uitdagingen van het traject Bestuurlijke vernieuwing zijn samengevat in het document 'Waarde(n)vol verbinden'.

Inhoudsopgave

Tweede Monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks	1
Samenvatting	2
Inhoudsopgave	8
1. Inleiding	9
Reguliere monitor – De zeven opgaven van de Omgevingsvisie FlevolandStraks	19
2. Duurzame Energie	20
3. Circulaire Economie	26
4. Landbouw Meerdere Smaken	34
5. Regionale Kracht	43
6. Krachtige Samenleving	51
7. Het Verhaal van Flevoland	60
8. Ruimte voor Initiatief	67
‘Plus’-monitor – Doorkijk naar actuele thema’s	74
9. Extra thema’s Monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks	75
Eindnoten	1

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

De Omgevingswet geeft aan dat het Rijk, elke provincie en elke gemeente een eigen Omgevingsvisie opstelt. Een Omgevingsvisie is een strategische visie voor de lange termijn welke volgens de Omgevingswet inzicht geeft in een drietal aspecten:

- De hoofdlijnen van de kwaliteit van de (fysieke) leefomgeving,
- De hoofdlijnen van ontwikkeling, gebruik, beheer, bescherming en behoud van het grondgebied,
- De hoofdzaken van het integrale beleid voor de (fysieke) leefomgeving.

De Omgevingsvisie FlevolandStraks is in november 2017 door Provinciale Staten (PS) vastgesteld. De visie formuleert zeven lange termijn opgaven richting 2030 en verder voor Flevoland. Het geeft aan welke kansen en opgaven er voor Flevoland liggen en welke ambities we hebben voor de toekomst. Voor de zeven opgaven zijn in de Omgevingsvisie ambities omschreven die zijn opgesteld als 'stippen aan de horizon' voor 2030. Ook zijn ontwikkelprincipes bepaald over de werkwijze en manier van samenwerken. Het is nodig om de opgaven – alle zeven op hun eigen manier – goed te organiseren. Door het monitoren van de opgaven kunnen we de voortgang in kaart brengen en daarvan leren. Tegen deze achtergrond is opdracht gegeven om de monitor te ontwikkelen.

De Omgevingsvisie maakt onderscheidt tussen de volgende opgaven: Duurzame Energie, Circulaire Economie, Landbouw: Meerdere Smaken, Regionale Kracht, Krachtige Samenleving, Het Verhaal van Flevoland en Ruimte voor Initiatief. Deze publicatie zoomt in op de voortgang van deze opgaven.

Traject actualisatie Omgevingsvisie FlevolandStraks

De Omgevingsvisie is de strategische langetermijnvisie voor de provincie. De visie gaat over de periode tot 2030 en verder. Het geeft aan welke kansen en opgaven er voor Flevoland liggen en welke ambities we hebben voor de toekomst. Hiermee definiëren wij de bovenlokale opgaven met een provinciaal belang en met een langetermijnperspectief. De visie is richtinggevend voor alle andere - deels verplichte - provinciale programma's en plannen.

De Omgevingswet biedt ruimte voor maatwerk voor de opzet van de Omgevingsvisie. Elke provincie en elke gemeente is anders. Wij kiezen voor een brede opzet van de visie. Wij beperken ons niet tot de fysieke aspecten van de wet. Fysieke, sociale en economische ontwikkelingen hangen namelijk nauw met elkaar samen. Deze Omgevingsvisie richt zich op alle strategische hoofdoggaven voor de lange termijn (tien à vijftien jaar) die bepalend zijn voor de toekomst van Flevoland.

De huidige Omgevingsvisie is in 2017 vastgesteld. Na het doorlopen van het evaluatietraject¹ en het bespreken van een keuzenotitie in de Integrale Commissie in mei 2022 is op 13 juli 2022 besloten tot de actualisatie van de Omgevingsvisie FlevolandStraks en daarmee ook samenhangend het Omgevingsprogramma en de Omgevingsverordening te actualiseren. Er is besloten de actualisatie van de visie, het programma en de verordening voor te bereiden en de formele actualisaties over te laten aan de nieuwe Provinciale Staten en het college na de verkiezingen in maart 2023.

In de Startnotitie van 13 juli 2022 zijn kaders voor actualisatie benoemd en is de aanpak vastgesteld om ter voorbereiding een negental bouwstenen op te leveren, waaronder de onderhavige monitor. Deze levert inzichten op die gebruikt kunnen worden in de actualisatie. Deze actualisatie is ook aanleiding geweest om in de tweede editie van de monitor rekening te houden met actuele thema's, in aanvulling op de zeven reeds vastgestelde opgaven.

Tegelijk met dit rapport wordt ook een online dashboard van de monitor gelanceerd, deze wordt continu met de laatste cijfers up-to-date gehouden².

1.2 Doel

Deze monitor dient als tweede meting voor de Omgevingsvisie FlevolandStraks, met als doel een beeld te schetsen van de trends en ontwikkelingen gerelateerd aan de centrale ambities per opgave van de Omgevingsvisie. De monitor laat zien hoe het er 'buiten' in de provincie Flevoland voorstaat. Met indicatoren die gerelateerd zijn aan de ambities van de opgaven van de Omgevingsvisie. Veel van de trends en ontwikkelingen die worden gepresenteerd in de rapportage kunnen niet direct in verband worden gebracht met provinciale inspanningen, omdat de ambities geformuleerd zijn op 'outcome-niveau': maatschappelijke effecten waaraan de provincie probeert bij te dragen, maar waarin het slechts één van de vele factoren is die deze effecten beïnvloed. Denk aan economische groei in de provincie: de provincie heeft economisch beleid, maar de uiteindelijke economische groei in Flevoland is van veel meer externe en autonome factoren afhankelijk.

De monitor brengt de stand van zaken en ontwikkelingen in de leefomgeving in beeld, wat belangrijk kan zijn bij keuzes over provinciaal beleid. De monitor is vooral bedoeld als startpunt voor het gesprek tussen Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten over deze keuzes. Doen we als provincie de goede dingen en doen we de goede dingen op de juiste manier?

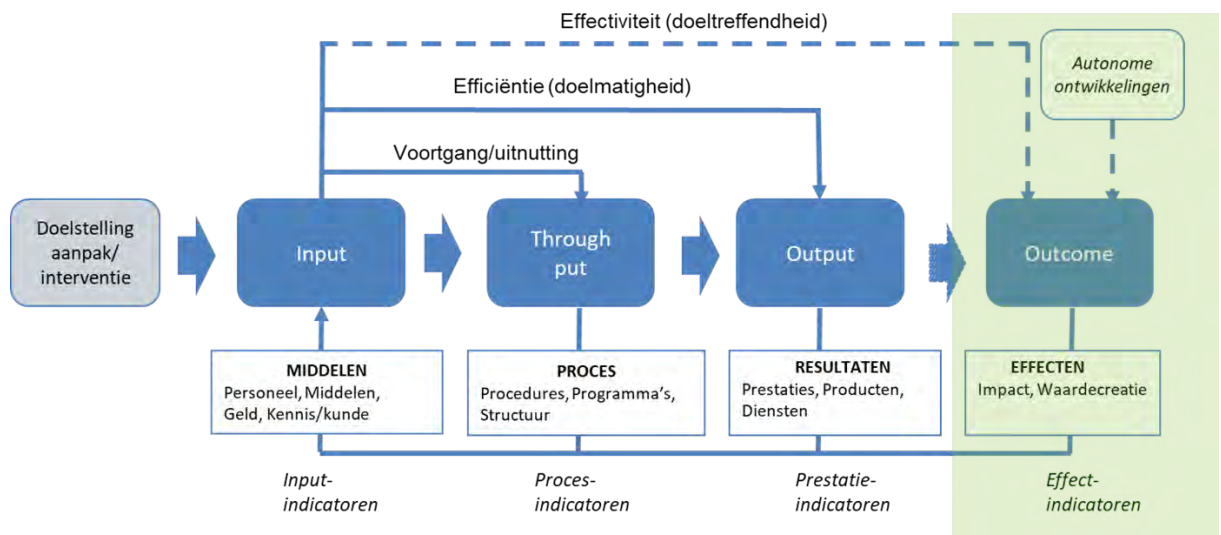
Het grotendeels ontbreken van SMART doelen in de Omgevingsvisie maakt het monitoren van expliciet doelbereik lastig. In een enkel geval – bijv. bij de opgave Duurzame Energie – is dit op deze manier mogelijk. In andere gevallen geven indicatoren meer de richting aan van trends en ontwikkelingen die in relatie staan tot de ambities uit de opgaven. Dit geeft een indicatie over de mate waarin ontwikkelingen de juiste richting op gaan. Gecombineerd met overige bouwstenen, kennis, ervaring, praktijk kan dit helpen in het maken van keuzes, bijvoorbeeld ten aanzien van de actualisatie van de Omgevingsvisie of binnen specifieke opgaven.

1.3 Uitgangspunten en focus van de monitor

De Omgevingsvisie FlevolandStraks heeft een brede reikwijdte, waardoor een heldere afbakening van de monitor belangrijk is. Daarnaast hebben we te maken met een realiteit waarin de diverse opgaven verschillende snelheden kennen. Daarmee zijn er verschillende vertrekpunten voor het ontwikkelen van de monitor. Bij de ontwikkeling van de monitor Omgevingsvisie zijn daarom de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- 1. De ambities van de vastgestelde Omgevingsvisie gelden als uitgangspunt.** Voor het bepalen van relevante indicatoren zijn de in 2017 vastgestelde ambities voor 2030 en verder van de Omgevingsvisie als uitgangspunt genomen. Dit worden ook de 'stippen op de horizon' genoemd. Er is aangegeven – door o.a. PS en beleidscollega's – dat deze doelstellingen aan herziening toe zijn, en dat actuele thema's ontbreken. Met het opnemen van enkele actuele thema's in een extra gedeelte van de monitor wordt hier zover mogelijk rekening mee gehouden (zie 1.6). Wanneer de geactualiseerde Omgevingsvisie van kracht wordt, worden bekeken in hoeverre nieuwe ambities aanleiding geven tot het bijstellen van indicatoren.
- 2. De monitor heeft een signalerende en agenderende rol.** Het is een monitor op outcome-niveau, gericht op de daadwerkelijke ontwikkelingen 'buiten', in de leefomgeving. Het brengt maatschappelijke trends en ontwikkelingen in beeld, gerelateerd aan doelstellingen vanuit de Omgevingsvisie. Daarmee heeft deze monitor een belangrijke signalerende functie: het kan het startpunt zijn voor de dialoog en/of verdere verkenningen. Dat betekent dat de nadruk ligt op zogeheten outcome-indicatoren en niet op prestatie-indicatoren (of 'output' en/of 'throughput'). De consequentie hiervan is dat de monitor beleidsrelevante ontwikkelingen in beeld brengt, maar geen uitspraak doet over de effectiviteit, efficiency of legitimiteit van dat beleid. Het meet dus geen beleidsprestaties (Figuur 1). Elders zijn reeds monitors beschikbaar of in ontwikkeling die gaan over beleidsprestaties^b.

^b Bijvoorbeeld de Voortgangsrapportage Energie. Tevens wordt voorzien dat in een separaat traject als gevolg van de actualisatie van de Omgevingsvisie mogelijk meer uitvoeringsgerichte Omgevingsprogramma's worden ontwikkeld, met concretere doelen waarvoor indicatoren worden opgenomen die meer zeggingskracht hebben over de prestaties en bijdrage van de provincie Flevoland (prestatie-indicatoren). Hiermee vullen deze twee producten – monitor Omgevingsvisie en indicatoren gekoppeld aan Omgevingsprogramma's – elkaar aan.

Figuur 1 Beleidsvaluatiekader en focus van deze monitor (focus in groen). Bron: Planbureau voor de Leefomgeving, bewerking door provincie Flevoland

3. **Zoveel mogelijk aansluiten bij bestaande provinciale monitors.** Binnen de opgaven zijn er soms al eigen monitors of voortgangsrapportages ontwikkeld. Daarnaast is landelijk ook de monitor Nationale Omgevingsvisie ontwikkeld, met indicatoren die ook op provinciaal niveau relevant zijn. Voor een consistente boodschap over de voortgang van de opgaven én voor slim hergebruik van bestaand materiaal, zal zoveel mogelijk de aansluiting worden gezocht bij deze bestaande data.
4. **Lean en mean.** Per opgave is een select aantal kern- of sleutelindicatoren geselecteerd, die voldoende zeggingskracht hebben voor wat betreft de voortgang ten opzichte van de gestelde ambities. Dit heeft als gevolg dat er ook indicatoren worden weggelaten.
5. **Samenhang met en aansluiting bij de Sustainable Development Goals en Brede Welvaart.** De Uitwerkingsagenda 2020-2025 stelt dat we met de monitor zoveel mogelijk aansluiten bij bestaand Europees en nationaal beleid, met gezamenlijke doelen en meetinstrumenten. Op het gebied van de leefomgeving bieden de Sustainable Development Goals (SDG's) en met name het Brede Welvaart concept hier mogelijkheden toe. Dit wordt in onderstaand kader toegelicht.

Brede Welvaart in Flevoland

Brede welvaart is misschien wel het meest gehoorde "nieuwe" concept in beleidsmakend Nederland van na de Grote Recessie van 2008. Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het 'hier en nu' en de mate waarin deze ten koste gaat van de brede welvaart van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld. Brede welvaart gaat dus over drie groepen mensen: de mensen die nu in Nederland wonen ('hier en nu'), de volgende generaties – onze kinderen en kleinkinderen – ('later') en mensen in andere regio's en landen ('elders').

Het meten van Brede Welvaart is volop in ontwikkeling. Het CBS heeft een [Regionale Monitor Brede Welvaart](#) ontwikkeld, die in dit document op enkele plekken terugkomt. Bij de opgave Krachtige Samenleving komt het Brede Welvaartsdenken nadrukkelijk aan de orde en wordt expliciet gerefereerd aan de monitor van het CBS³. Tevens worden in de hele monitor diverse indicatoren gebruikt die ook in de Regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS worden gehanteerd.

6. **De monitor is een groeimodel en is adaptief.** Ten opzichte van de eerste meting zijn er al diverse indicatoren nieuw toegevoegd of aangepast op basis van nieuw beschikbare data. De actualiteit van data was in de vorige monitor een aandachtspunt, hier zijn enkele verbeteringen in doorgevoerd. Tegelijk blijven we voornamelijk afhankelijk van de beschikbaarheid en actualiteit van data van derden. Daarbij is enige voorzichtigheid in de aanpassing van indicatorensets geboden: voor het volgen van trends is het van belang zoveel mogelijk te streven naar consistentie in de manier waarop ambities worden gemeten. We

blijven continue kijken waar de monitor verbeterd kan worden qua zeggingskracht en actualiteit. Wanneer er met de voorziene actualisatie van de Omgevingsvisie ambities verschuiven, dan wordt bekeken in hoeverre dit aanpassingen aan de indicatorenset vergt.

In aanvulling op deze algemene uitgangspunten hebben Provinciale Staten sinds de eerste monitor ook wensen en behoeften meegegeven voor de verdere ontwikkeling van de monitor. In een eerdere mededeling⁴ is aangegeven hoe hiermee is omgegaan. Aspecten die een doorwerking hebben gehad in voorliggende monitor zijn onder andere verbeteringen op het gebied van de actualiteit van data, de duiding van trends en ontwikkelingen (o.a. expliciet maken van de voortgang) en koppelingen met de mate van doelbereik, en handvaten voor het gebruik van de monitor (zie ook 1.7).

1.4 Methode

1.4.1 Algemeen

De zeven opgaven, kennen elk een eigen aanpak. De opgaven Circulaire Economie, Landbouw: Meerdere Smaken, Krachtige Samenleving en Duurzame Energie zijn gericht op vernieuwing en ontwikkeling. De opgaven Het Verhaal van Flevoland, Ruimte voor Initiatief en Regionale Kracht kennen een brede thematiek. Naast de inhoudelijke component, ligt er een nadrukkelijk accent op gedrag en houding. Vooral bij Ruimte voor Initiatief. De meetmethode is daarom per opgave anders, evenals de hoeveelheid reeds beschikbare informatie. Duurzame Energie werkt bijvoorbeeld al jaren met een overzichtelijk aantal indicatoren en heeft via een periodieke voortgangsrapportage en monitor goed inzicht in het doelbereik. Dit is niet bij alle opgaven het geval. Deze verscheidenheid in de opgaven brengen we bijeen in een monitor Omgevingsvisie.

We zoeken de kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren passend bij de diverse ambities. Voor een uitgebreidere verantwoording van de aanpak en gebruikte methode wordt verwezen naar bijlage 1. De rest van dit hoofdstuk 1.4 gaat in op de totstandkoming en beoordeling van indicatoren.

1.4.2 Selectie van indicatoren

Het startpunt voor de selectie van indicatoren vormen de ambities (ook bekend als 'stippen op de horizon') zoals ze in de Omgevingsvisie zijn geformuleerd (zie paragraaf 1.3). Op basis van deze ambities is per opgave een lijst van indicatoren opgesteld die de voortgang ten aanzien van deze ambities in beeld brengt. Niet in alle gevallen was het mogelijk indicatoren te selecteren die direct gekoppeld zijn aan het doelbereik van de ambitie. In die gevallen schetsen de geselecteerde indicatoren meer een beeld van relevante ontwikkelingen samenhangend met de gestelde ambitie. De lijst met indicatoren is in overleg met direct betrokkenen bij de opgave tot stand gekomen. Bij de actualisatie van de monitor is bekeken of deze lijst geactualiseerd moet worden, op basis van mogelijk verschuivende accenten of databeschikbaarheid. Bij de selectie van de indicatoren spelen de volgende criteria een grote rol:

- robuustheid
- legitimiteit
- relevantie
- continuïteit en beschikbaarheid
- consistentie

Dit betekent dat indicatoren gebaseerd zijn op feiten en cijfers die volgens (wetenschappelijke) standaarden tot stand zijn gekomen en onafhankelijk van het beleid en andere betrokkenen zijn vast te stellen. Daarnaast zijn beleidsmatige en maatschappelijke legitimiteit en relevantie belangrijke uitgangspunten. Indicatoren moeten bestaan uit cijfers die met hun duidingen herkenbaar zijn voor een brede groep van gebruikers en waarvoor draagvlak bestaat. Ook moeten ze relevant zijn voor beleidsmatige en politieke afwegingen en beslissingen, als ook voor maatschappelijke duiding en discussie.

De continuïteit in de indicatoren en de aansluiting (consistentie) op al bestaande rapportages vormen eveneens belangrijke uitgangspunten voor de keuze van indicatoren. Continuïteit is van belang om ontwikkelingen door de tijd heen in kaart te kunnen brengen. Aansluiting op bestaande rapportages – bestaande beleidsmonitors, de indicatoren in de programmabegroting – biedt de mogelijkheid om de informatie uit deze rapportages te kunnen gebruiken, en een consistente

boodschap af te geven. Een groot aantal ambities van de Omgevingsvisie komt overeen met doelen die in bestaand beleid zijn geformuleerd en worden gemeten.

Hiervoor is daarom zoveel mogelijk gebruikgemaakt van indicatoren uit bestaande rapportages. Dat maakt dat deze monitor Omgevingsvisie grotendeels bestaat uit een compilatie van al eerder in andere monitors gepubliceerde indicatoren en speciaal voor deze monitor opgestelde indicatoren. Hiermee ontstaat een breed inzicht in de voor de Omgevingsvisie relevante ontwikkelingen én wordt bijgedragen aan een efficiënte totstandkoming van de monitor.

Een belangrijke kanttekening bij de weergegeven informatie is dat de geselecteerde indicatoren niet alles bevat wat van waarde is voor de opgave of thema waarop de indicator betrekking heeft. De indicatoren proberen deze weliswaar zo veel te reflecteren, maar de keuzes van indicatoren zijn afhankelijk van zowel de beschikbaarheid als de vergelijkbaarheid van informatie. Niet alles wat interessant of relevant is wordt ook onderzocht en er is geen onbeperkte selectie van indicatoren mogelijk.

Tabel 1 geeft per opgave uit de Omgevingsvisie een overzicht van de indicatoren in dit rapport. Per indicator staat aangegeven in hoeverre deze reeds beschikbaar is. Achter deze beleidsopgaven liggen soms concrete gekwantificeerde doelen, maar in andere gevallen zijn het eerder aandachtspunten voor het beleid (de opgave).

1.4.3 Nieuwe indicatoren

De monitor is gepresenteerd als groeimodel, waarbij in de nulmeting nog niet voor alle opgaven de gewenste data beschikbaar was. Dit komt mede doordat voornamelijk gebruik is gemaakt van externe bronnen. Sinds de nulmeting is door de provincie gewerkt aan het verbeteren van de beschikbaarheid en actualiteit van de indicatoren en dus de bruikbaarheid van de monitor. In enkele gevallen was data niet meer beschikbaar, waardoor indicatoren zijn vervangen of geschrapt. In onderstaande tabel worden de wijzigingen ten opzichte van de vorige monitor weergegeven. Bij de opgave Energie zijn er geen wijzigingen.

Thema	Indicator	Wijziging
Circulaire Economie	Hergebruik en recycling biotische reststromen	Nieuw
Circulaire Economie	Hergebruik en recycling abiotische reststromen	Nieuw
Circulaire Economie	Hoeveelheid bedrijfsafval	Nieuw
Circulaire Economie	Aandeel recycling en hergebruik bedrijfsafval	Nieuw
Circulaire Economie	Gemeentelijk afval per inwoner	Geschrapt
Regionale Kracht	Woningvoorraad, woontevredenheid en tevredenheid woonomgeving	Verhuisd naar hoofdstuk 9.1
Regionale Kracht	Blauw-groene ruimte per inwoner	Nieuw
Regionale Kracht	Banen per hoofd beroepsbevolking	Nieuw
Regionale Kracht	Tevredenheid reisafstand wonen-werken	Nieuw
LMS	Biodiversiteit	Verhuisd naar hoofdstuk 9.3
LMS	Innovativiteit agrofoodsector	Andere bron
LMS	Productiviteit agrofoodsector	Andere bron
LMS	Bedrijven met verbredingsactiviteiten	Nieuw
LMS	Korte keten bedrijven	Nieuw
Krachtige Samenleving	Brede Welvaart	Andere bron
Krachtige Samenleving	Sociale cohesie	Nieuw
Krachtige Samenleving	Vertrouwen in anderen	Nieuw
Krachtige Samenleving	Sociale contacten	Nieuw
Verhaal van Flevoland	Bekendheid Verhaal van Flevoland	Geschrapt
Verhaal van Flevoland	Aantal overnachtingen	Nieuw
Verhaal van Flevoland	Verandering van het landschap	Nieuw
Verhaal van Flevoland	Associaties bij Flevoland	Geschrapt

Tabel 1 Wijzigingen in indicatoren ten opzichte van de vorige monitor Omgevingsvisie

1.4.4 Scores van indicatoren

Dit is de tweede monitor Omgevingsvisie. De eerste versie kunnen we zien als een nulmeting. Door continuïteit te creëren in monitoring ontstaat er steeds een duidelijker beeld over de voortgang van de ambities uit de Omgevingsvisie. In de tweede monitor is het mogelijk om uitspraak te doen over de ontwikkeling van indicatoren ten opzichte van de eerste monitor. Provinciale Staten hebben in de bespreking van de eerste monitor aangegeven behoefte te hebben aan duiding bij de beschrijving van indicatoren. Hier geven we invulling aan door op een transparante manier de indicatoren te scoren op a) de huidige stand van zaken, en b) de ontwikkeling in de tijd. In bijlage 3 is opgenomen hoe tot de score per indicator is gekomen.

Stand van zaken

Voor de beoordeling van de huidige stand van zaken wordt in eerste plaats gekeken naar de mate waarin doelstellingen al behaald zijn of de mate waarin de provincie op schema loopt om de doelstelling te behalen. Bij de meeste indicatoren ontbreekt echter een concreet doel. Om toch een uitspraak te doen over de huidige stand van zaken wordt in die gevallen waar relevant een vergelijking gemaakt met andere provincies of het landelijke gemiddelde. Wanneer hier geen gegevens over beschikbaar zijn wordt er geen uitspraak gedaan over de stand van zaken. In situaties waarin een vergelijking met andere provincies of het landelijk gemiddelde irrelevant is, wordt gekeken of een onderbouwde 'expert judgement' kan worden gegeven. Anders wordt ook hier geen uitspraak gedaan voor de Flevolandse situatie.

Ontwikkeling

Bij het beoordelen van de recente van de ontwikkeling van de indicator gaat het in eerste plaats om de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Er wordt dus een vergelijking gemaakt met cijfers gebruikt in die monitor voor dezelfde indicatoren. Dit zijn niet noodzakelijk cijfers uit 2021. De ontwikkeling wordt bijvoorbeeld positief beoordeeld wanneer deze positief afwijkt van het langjarig gemiddelde. Vice versa voor negatieve beoordelingen. Per indicator is bepaald wat het afslagpunt is voor een positieve of negatieve beoordeling. In bepaalde gevallen is het irrelevant een vergelijking te maken tussen de ontwikkeling sinds de vorige monitor, en een langjarig gemiddelde (zie onderstaand voorbeeld). Bijvoorbeeld doordat de coronacrisis de cijfers heeft beïnvloed. In die gevallen wordt een 'expert judgement' gegeven, waarbij gebruik kan worden gemaakt van bijvoorbeeld een vergelijking tussen de langjarige ontwikkeling van Flevoland en gemiddeld in Nederland. Wanneer er geen data beschikbaar is van voorgaande jaren, wanneer er in voorgaande jaren geen duidelijke trend waarneembaar is wordt er geen uitspraak gedaan over de ontwikkeling.

Voorbeeld beoordeling indicatoren

De indicator Bruto Binnenlands Product (BBP) wordt gehanteerd bij de opgave Regionale Kracht. Hiervoor is vanuit deze opgave geen expliciete doelstelling geformuleerd, dus kijken we voor de beoordeling in tweede plaats naar een vergelijking met het Nederlands gemiddelde. In dit geval kan deze redelijkerwijs gemaakt worden. Het afgelopen jaar is deze in Flevoland met 4,7% gegroeid. Landelijk is dit 4,9%. Omdat deze percentages dicht bij elkaar liggen, is de stand van zaken daarom als neutraal beoordeeld.

Voor de beoordeling van de ontwikkeling kijken we naar de ontwikkeling sinds de vorige monitor, afgezet tegen het langjarig gemiddelde. Een dergelijke vergelijking is hier echter niet helemaal fair, omdat de coronacrisis een substantiële invloed heeft gehad op de BBP-cijfers in recente jaren. Daarom kiezen we er hiervoor een vergelijking te maken tussen het langjarig gemiddelde van Flevoland (2011-2021) en het langjarig gemiddelde van Nederland. In genoemde periode is het BBP van Flevoland met 33,5% gegroeid, tegenover 31,7% gemiddeld in Nederland. De ontwikkeling in Flevoland wordt als positief beoordeeld.

OPGAVE	INDICATOR	BRON	STAND VAN ZAKEN 2023	ONTWIKKELING T.O.V. 2021
DUURZAME ENERGIE	Percentage hernieuwbare energie ten opzichte van het totale energiegebruik door bewoners, bedrijven en instellingen, <i>exclusief transport inclusief transport</i>	Klimaatmonitor	 	
	Gebruikte energie totaal in terawattuur (voertuigbrandstoffen, elektriciteit, warmte)	Klimaatmonitor		
	Totale productie hernieuwbare energie in TWh (biobrandstof vervoer, hernieuwbare warmte, hernieuwbare elektriciteit)	Klimaatmonitor		
	Hernieuwbare elektriciteitsopwek uit wind op land en zonne-energie (>15 kWp) in TWh	Klimaatmonitor		
	Totale emissie CO ₂ als gevolg van energiegebruik (<i>gas/elektra/warmte/voertuigbrandstoffen</i>)	Klimaatmonitor		
CIRCULAIRE ECONOMIE	Hergebruik en recycling biotische reststromen (bedrijfsafval)	Circulaire Atlas, LMA en GeoFluxus		
	Hergebruik en recycling abiotische reststromen (bedrijfsafval)	Circulaire Atlas, LMA en GeoFluxus		
	Hoeveelheid huishoudelijk afval	CBS		
	Aandeel recycling en hergebruik huishoudelijk afval	CBS		
	Hoeveelheid bedrijfsafval	LMA / GeoFluxus		
	Aandeel recycling en hergebruik bedrijfsafval	LMA / GeoFluxus		
	Circulaire banen	LISA		
	Circulaire bedrijven	LISA		
REGIONALE KRACHT	Primair abiotisch materiaalgebruik (DMC)	GeoFluxus op basis van CBS		
	Entrepreneurial Ecosystem Index	Universiteit Utrecht & Birch		
	Bovenregionale voorzieningen	Jaarstukken Flevoland	n.v.t.	n.v.t.
	Bruto Regionaal Product, absoluut en ontwikkeling	CBS		
	Aantal banen	LISA		
	Aantal bedrijfsvestigingen	LISA		
	Uitgifte bedrijventerreinen	IBIS		
	Banen per hoofd van de beroepsbevolking	CBS		
	Tevredenheid reisafstand wonen - werken	CBS		
	Groen-blauwe ruimte	CBS		
LANDBOUW MEERDERE SMAKEN	Innovatie: WBSO-bedrijven in agrofood	RVO		
	Innovatie: banen bij S&O bedrijven agrofood	LISA		
	Verbreidingsactiviteiten	CBS / WUR		
	Verdiencapaciteit	CBS / WUR		
	Biologische landbouw	CBS		
	Korte keten bedrijven	CBS / WUR		
	Kringlooplandbouw	<i>Nog niet beschikbaar</i>	n.v.t.	n.v.t.
	Productiviteit agrarische sector	Eurostat		

KRACHTIGE SAMENLEVING	Brede Welvaart	CBS		
	Positief ervaren gezondheid, percentage volwassenen van 19 jaar en ouder	GGD / CBS / RIVM		
	Opleidingsniveau beroepsbevolking	CBS		
	Risico op armoede: Huishoudens met laag en langdurig laag inkomen, absoluut en relatief	CBS		
	Sociale veerkracht: Sociale cohesie	CBS		
	Sociale veerkracht: Sociale contacten	CBS		
	Sociale veerkracht: Vertrouwen in anderen	CBS		
	Participatiegraad: Eenzaamheid	GGD / CBS / RIVM		
	Participatiegraad: Participatie vrijwilligerswerk	GGD / CBS / RIVM		
	Participatiegraad: Netto arbeidsparticipatie	CBS		
	Opleidingsniveau	CBS		
	Werkloosheidspercentage	CBS		
	Spanningsindicator arbeidsmarkt	UWV		
VERHAAL VAN FLEVOLAND	Uitdragen Verhaal van Flevoland: bereik	Visit Flevoland, Monitor Cultuur Flevoland		
	Bekendheid Verhaal van Flevoland: aantal overnachtingen	CBS		
	Verbondenheid met Flevoland	I&O Research		
	Mate van trots op Flevoland	I&O Research		
	Verandering landschap	Monitor Landschap 2.0 – RCE, WUR, Kadaster, LandschappenNL		
	Behoud en bescherming fysieke elementen Verhaal van Flevoland: status Rijksmonumenten met niet-woonfunctie	RCE Monumenten-register, provincie Flevoland		
RUIMTE VOOR INITIATIEF	Voor de opgave Ruimte voor Initiatief zijn geen ‘harde’ indicatoren benoemd, maar wordt op anekdotische wijze initiatieven beschreven waarin deze opgave tot uiting komt.			

Tabel 2

i.o. = in ontwikkeling

Legenda beoordelingen: = redelijkerwijs geen uitspraak mogelijk, / = positief, / = neutraal, / = negatief ^c. Positief betekent hier niet noodzakelijk dat iets stijgt, maar geeft aan dat de ontwikkeling als positief is beoordeeld. Voorbeeld: wanneer de werkloosheid daalt, kan dit als positief worden beoordeeld.

1.5 Aangedragen indicatoren

Bij het bespreken van de monitor hebben Provinciale Staten ter overweging enkele indicatoren ingebracht. In onderstaande tabel wordt aangegeven hoe hiermee is omgegaan.

Indicator	Verwerking
Woningvoorraad en plancapaciteit	In het extra hoofdstuk (9) over de woningbouwopgave is een indicator opgenomen over de ontwikkeling van de woningvoorraad. De plancapaciteit wordt gevolgd via een in ontwikkeling zijnde provinciale monitor plancapaciteit.
Betaalbaarheid wonen	In het extra hoofdstuk (9) over de woningbouwopgave is informatie opgenomen over 1) transactieprijzen en 2) woonlasten
Afval per capita	Afval per capita was reeds onderdeel van de monitor Omgevingsvisie, hoofdstuk Circulaire Economie.
Energiearmoede	Energiearmoede is niet te linken aan ambities vanuit de Omgevingsvisie. Wel relateert het sterk aan het bredere vraagstuk van armoede, waar bij het thema Krachtige Samenleving een indicator voor is opgenomen. Gezien de actualiteit van energiearmoede is hier een kort tekstkader

^c Een toelichting op de methode waarmee de indicatoren zijn beoordeeld op ‘Stand van zaken’ en ‘Ontwikkeling’ is opgenomen in de bijlage.

	voor opgenomen in het hoofdstuk Krachtige Samenleving, maar wordt het voornamelijk niet als 'harde' indicator meegenomen in deze monitor.
Energielabels	In het hoofdstuk Duurzame Energie is een kort tekstkader opgenomen met cijfers over energielabels in Flevoland. Dit is echter niet één van de kernindicatoren waarop wordt gerapporteerd, maar moet worden gezien als contextuele informatie (zie ook Uitgangspunt lean & mean, paragraaf 1.3).
Opwek van inwoners versus de opwek van windmolens	Dit is geïnterpreteerd als kleinschalige opwek door huishoudens versus de grootschalige opwek van windmolens. In het hoofdstuk Duurzame Energie wordt kort ingegaan op kleinschalige opwek in Flevoland. Dit is echter niet één van de kernindicatoren waarop wordt gerapporteerd, maar moet worden gezien als contextuele informatie (zie ook Uitgangspunt lean & mean, paragraaf 1.3). De opwek van windmolens was reeds onderdeel van de monitor Omgevingsvisie (hoofdstuk Duurzame Energie, onderdeel Regionale Energie Strategie).

1.6 Monitor 'Plus'

Als vertrekpunt voor deze monitor gelden de ambities en doelstellingen zoals deze op 8 november 2017 is vastgesteld in de Omgevingsvisie FlevolandStraks. Dit is inmiddels ruim 5 jaar geleden. Intussen hebben we te maken gehad met onder andere de coronapandemie, staat het stikstofvraagstuk hoog op de agenda en is de woningbouwopgave urgenter. Ook andere beleidsvelden zijn volop in beweging. Niet voor niets wordt de Omgevingsvisie FlevolandStraks geactualiseerd. Provinciale Staten hebben in diverse commissiebesprekingen aangegeven dat het wenselijk is deze actualiteiten in de monitor een plek te geven.

Hoewel de vastgestelde ambities en doelstellingen het uitgangspunt voor deze monitor blijven, geven we via een extra onderdeel (het 'plus'-gedeelte in deze rapportage) invulling aan deze wens. De thema's die hiervoor zijn geselecteerd komen voort uit de thema's zoals benoemd door het bureau Lysias Advies in haar tussenrapportage 'Leren van de Omgevingsvisie'. Het gaat om de woningbouwopgave, natuur en biodiversiteit, en water en bodem. Per thema worden een beperkt aantal indicatoren weergegeven die een beeld schetsen van de stand van zaken en belangrijkste uitdagingen.

1.7 Gebruik van de monitor

1.7.1 Algemeen

Deze monitor laat zien hoe het er 'buiten' in de provincie Flevoland voorstaat. Met indicatoren die gerelateerd zijn aan de ambities van de opgaven van de Omgevingsvisie. Het moet gezien worden als een blik naar buiten uit een raam. De monitor brengt de stand van zaken en ontwikkelingen in de leefomgeving in beeld, wat belangrijk kan zijn bij keuzes over provinciaal beleid. De monitor is vooral bedoeld als startpunt voor het gesprek tussen Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten over deze keuzes.

'De Monitor Omgevingsvisie is een instrument op basis waarvan de strategische dialoog factbased gevoerd kan worden over het functioneren en toekomstbestendig ontwikkelen van de Flevolandse samenleving, economie en landschap.'

De monitor heeft hiermee nadrukkelijk een signalerende en agenderende rol en kan op die manier worden gebruikt. Daarmee bedoelen we dat de monitor trends en ontwikkelingen signaleert – in relatie tot de ambities uit de Omgevingsvisie – die aanleiding kunnen zijn voor verdere vragen, verkenningen, verdiepingen of evaluaties. Het is hiermee één van de informatieproducten die PS, maar ook andere geïnteresseerden kunnen gebruiken bij het nadenken over, maken van of bijstellen van bepaalde beleidskeuzes. De monitor is nadrukkelijk het startpunt voor het gesprek: een middel om wat licht te schijnen op het behalen van onze maatschappelijke ambities. In combinatie met andere bouwstenen (o.a. de Tussenrapportage Omgevingsvisie FlevolandStraks), aandacht voor context, het verhaal achter de cijfers, kennis en praktijkervaringen kan dit helpen in het maken van keuzes, bijvoorbeeld ten aanzien van de actualisatie van de Omgevingsvisie of binnen specifieke opgaven.

1.7.2 Handleiding Feitelijk Flevoland

Voor het inzien van de meest recente cijfers op de verschillende indicatoren is een dashboard op [Feitelijk Flevoland](#) ontwikkeld. Per opgave is een dashboard samengesteld, waarin de indicatoren van de desbetreffende opgave in cijfers en grafieken wordt gepresenteerd. Gebruikers kunnen hier per indicator vaak verschillende jaren en regio's selecteren, en zelf de data downloaden uit de databank. Er is een specifieke [handleiding](#) ontwikkeld voor het gebruik van dit dashboard.

1.7.3 Enkele kanttekeningen

Deze monitor brengt de belangrijkste opgaven en bijbehorende indicatoren in kaart, maar het is belangrijk om enkele kanttekeningen te plaatsen. Een eerste heeft te maken met de selectie van indicatoren, waaraan in hoofdstuk 1.4.2 wordt gerefereerd. Niet alles wat belangrijk is of van waarde is voor de betreffende opgaven kan hier worden weergegeven. Het is een selectie van de beschikbare informatie, waarin keuzes zijn gemaakt.

Verder laten de cijfers in deze monitor veelal gemiddelden zien. Verschillen binnen groepen (mensen, dieren, bedrijven, ...) blijven daardoor soms onderbelicht. Denk aan de indicator werkloosheid: de monitor laat zien hoe het algemene werkloosheidspercentage zich ontwikkelt, maar laat niet zien wat het beeld is voor specifieke segmenten van de beroepsbevolking. Daardoor is zorgvuldigheid geboden bij het interpreteren van de resultaten en de mogelijke uitdagingen binnen de betreffende opgaven.

1.8 Leeswijzer

Dit document bestaat uit twee hoofdbestanddelen: de reguliere monitor en de 'Plus'-monitor.

In de reguliere monitor worden in de hoofdstukken 2 tot en met 8 de zeven opgaven uit de Omgevingsvisie behandeld. Elk hoofdstuk begint met een inleiding en introductie van de opgave, waarin wordt ingegaan op de ambitie en doelen en de daaraan gekoppelde indicatoren. Dit wordt opgevolgd door een inhoudelijke beschrijving van de gekozen indicatoren. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met bronnen voor extra informatie over de onderwerpen.

Na de laatste opgave van de Omgevingsvisie in dit rapport begint het 'Plus'-gedeelte, waarin wordt ingegaan op enkele actuele thema's: de woningbouwopgave, de natuur- en biodiversiteitsopgave en water en bodem.

Vanwege de omvang van de bijlagen is besloten deze in een apart document op te nemen. In deze bijlage zijn opgenomen:

- Bijlage 1: Verantwoording
- Bijlage 2: Methode waarmee het aantal circulaire banen en vestigingen is bepaald
- Bijlage 3: Beoordelingscriteria voor de scores die aan indicatoren zijn toegekend

De kwantitatieve indicatoren uit de monitor zijn ook op het [dashboard Omgevingsvisie](#) op Feitelijk Flevoland te raadplegen. Via dit dashboard en de achterliggende databank kunnen gebruikers naar eigen wens indicatoren raadplegen, vergelijken en downloaden.

Reguliere monitor - De zeven opgaven van de Omgevingsvisie FlevolandStraks

2. Duurzame Energie

2.1 Inleiding en ambities

De energietransitie staat in Flevoland hoog op de agenda. In de hele provincie werken partijen samen om het energiegebruik en de CO₂-uitstoot te verminderen, de vraag naar fossiele brandstoffen terug te dringen en toe te werken naar 100% hernieuwbare energie. In Flevoland zijn hiervoor al veel maatregelen getroffen. Zo is de provincie koploper als het gaat om de productie van hernieuwbare elektriciteit, voornamelijk door de inzet op wind- en zonne-energie.

Tegelijkertijd staat de provincie, samen met haar partners, voor de grote opgave om de ambities van het Klimaatakkoord voor Flevoland verder uit te werken en te realiseren. Deze ambities gaan verder dan waar de huidige opgave Duurzame Energie zich op richt: de nadruk in het Klimaatplan ligt op emissiereductie in de volle breedte. Uit de evaluatie van de Omgevingsvisie is dan ook het voorstel gekomen om de opgave te verbreden naar klimaat en (duurzame) energie. Zover zijn we bij de ontwikkeling van deze monitor nog niet. Wel blikken we alvast vooruit op de totstandkoming van het Flevolandse Klimaatplan in het tekstkader *Flevolands Klimaatplan*. Ook geldt dat er op het gebied van (hernieuwbare) energie momenteel veel ontwikkelingen zijn. Denk aan het urgente vraagstuk van netcongestie, de opkomst van (thuis)batterijen voor het opslaan van energie en de diverse vraagstukken die de recente energiecrisis met zich meebracht. Zo kan de netcongestie de komende tijd invloed hebben op het behalen van energie- en klimaatdoelen, woningbouw en economische ontwikkeling.

Voor de verdere inhoud van dit hoofdstuk gaan we vooralsnog uit van de doelen zoals deze zijn vastgesteld in 2017, en waarop vervolgens in voortgangsrapportages is gerapporteerd:

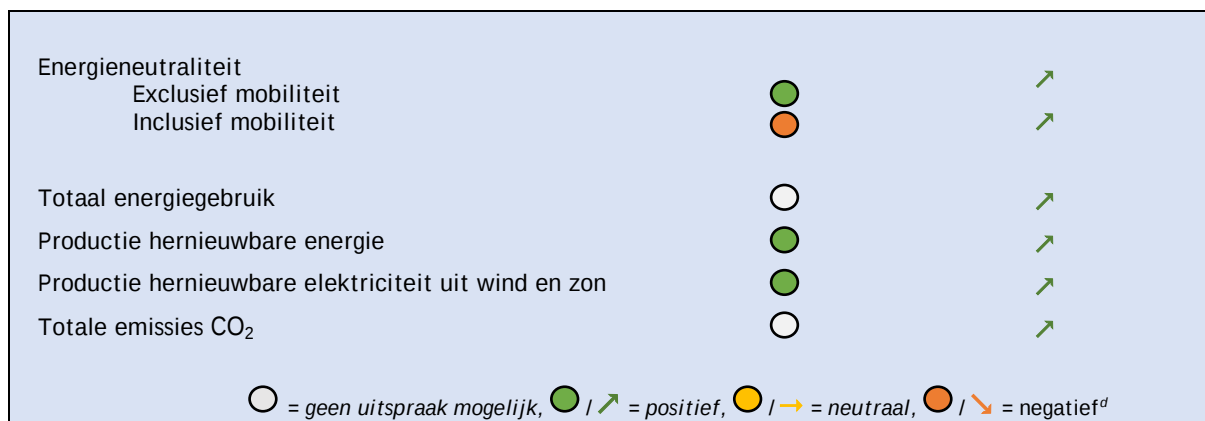
- In 2023 is Flevoland energieneutraal exclusief het energiegebruik voor mobiliteit en voor 2030 is Flevoland energieneutraal inclusief mobiliteit;
- Flevoland draagt via de Regionale Energie Strategie bij aan de landelijke doelstelling van 35 terawattuur (TWh) grootschalige hernieuwbare elektriciteitsopwek op land in 2030;
- Voor 2050 worden in Flevoland geen fossiele brandstoffen (zoals aardgas en steenkool) meer verbruikt;
- Voor 2050 wordt in Flevoland geen (fossiele) CO₂ meer uitgestoten.

In dit hoofdstuk worden indicatoren weergegeven die bovengenoemde ambities reflecteren. Het gaat om energieneutraliteit, de productie van hernieuwbare energie, het energiegebruik en de CO₂-emissie als gevolg van energiegebruik. Daarnaast heeft op 18 januari 2023 een sessie plaatsgevonden met Provinciale Staten, waarbij relevante indicatoren konden worden aangedragen. Tijdens deze sessie is aangegeven dat er aanvullend behoefte is aan informatie over energielabels, kleinschalige energieproductie (bijv. zonnepanelen op woningen en bedrijven) en energiearmoede en in de monitor. Laatstgenoemde komt in het hoofdstuk Krachtige Samenleving aan bod, de twee andere indicatoren zijn verweven in dit hoofdstuk. Omdat deze indicatoren niet direct te linken zijn aan genoemde doelstellingen zijn ze niet opgenomen in onderstaand tekstkader.

Doelstellingen en indicatoren

Het vertrekpunt voor de indicatoren zijn doelstellingen. Hiervoor wordt aangesloten bij de doelstellingen zoals ze in de Voortgangsrapportage Duurzame Energie worden gehanteerd⁵. Dit zijn de doelstellingen zoals ze boven dit kader zijn opgesomd. Deze monitor brengt de voortgang ten opzichte van deze doelen in beeld op basis van onderstaande indicatoren. De indicatoren zijn waar mogelijk beoordeeld op de huidige stand van zaken ten opzichte van het doel en de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Voor de beoordeling van de stand van zaken wordt gekeken naar de mate van doelbereik, en indien een SMART doel niet voorhanden is wordt vaak vergeleken met het Nederlands gemiddelde of een 'expert judgement' gegeven. In bepaalde gevallen is het niet mogelijk redelijkerwijs een oordeel te geven. Een uitgebreide beschrijving van de methodiek is opgenomen in bijlage 3.

Indicator	Stand van zaken	Ontwikkeling
-----------	-----------------	--------------

Data op het gebied van Duurzame Energie loopt altijd achter ten opzichte van de realiteit. Niettemin zijn in dit hoofdstuk de meest recente cijfers gebruikt die beschikbaar zijn. Via de volgende digitale dashboards is ten allen tijde meest recente stand van zaken te zien:

- [Monitor RES Flevoland](#)
- Net als andere opgaven heeft Duurzame Energie ook een eigen dashboard in de digitale [Monitor Omgevingsvisie](#).

2.2 Huidig beeld

2.2.1 Productie hernieuwbare energie

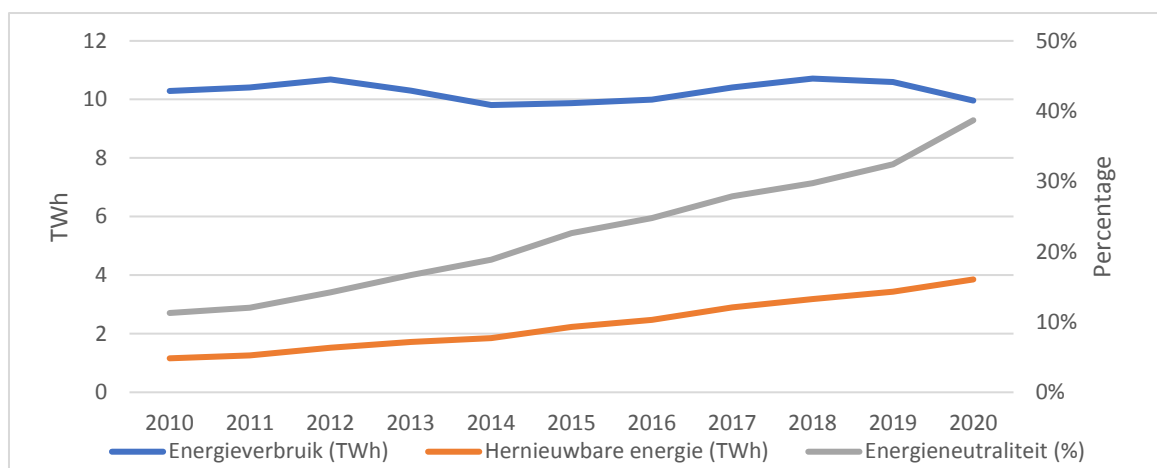
De productie van hernieuwbare energie stijgt snel in Flevoland^{e&6}. Sinds 2015 is de opwek toegenomen van 2,2 Terawattuur (TWh) naar 3,9 TWh, een stijging van 72%^f. Hierdoor wekt Flevoland in 2020 bijna 39% van haar totale verbruikte energie hernieuwbaar op. Met andere woorden: Flevoland is in 2020 voor 38,7% energieneutraal (Figuur 2)^g. Dit is inclusief de verbruikte energie in het Flevolandse verkeer en vervoer. Landelijk ligt dit op 10%. Exclusief verkeer en vervoer is Flevoland voor 61,8% energieneutraal. Recent onderzoek wijst uit dat de Flevolandse doelstelling om in 2023 energieneutraal te zijn exclusief mobiliteit vooralsnog haalbaar is met de huidige inspanningen van het provinciale en landelijke beleid⁷. 100% energieneutraliteit in 2030 is daarentegen niet binnen bereik. Met het verbreden van de scope van het klimaatbeleid met het Klimaatplan zal de nadruk verlegd worden van energieneutraliteit naar reductie van broeikasgassen in brede zin. Meer hierover is te lezen in het tekstkader Flevolands Klimaatplan.

^d Een toelichting op de methode waarmee de indicatoren zijn beoordeeld op 'Stand van zaken' en 'Ontwikkeling' is opgenomen in de bijlage.

^e De data in dit hoofdstuk is afkomstig van de Klimaatmonitor, tenzij anders vermeld.

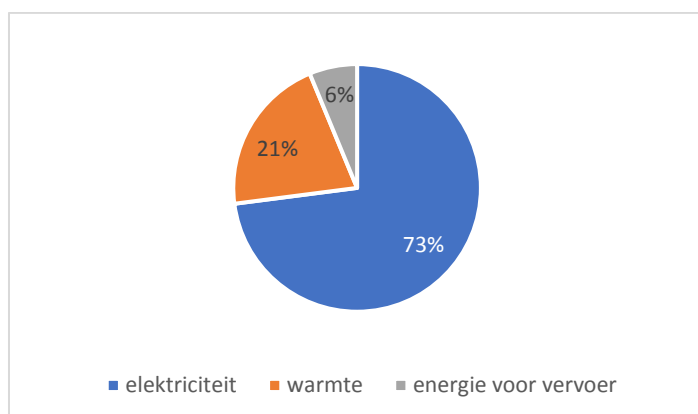
^f Bij publicatie van deze monitor zijn er voor hernieuwbare energie ook cijfers uit 2021 beschikbaar. De totale opwek komt daarmee op 4 TWh in 2021. Voor energieverbruik komen de meest recente cijfers uit 2020. Om vergelijking tussen het energiegebruik en de opwek mogelijk te maken, is ervoor gekozen om hier uit te gaan van de cijfers uit 2020. Voor de onderverdeling naar categorieën worden, waar mogelijk, wel de meest recente cijfers gebruikt.

^g Een gebied is energieneutraal wanneer de jaarlijkse productie van hernieuwbare energie gelijk is aan het finale energiegebruik in een gebied. Het percentage energieneutraliteit wordt berekend door de hernieuwbare productie te delen door het energiegebruik maal 100.

Figuur 2. Energieneutraliteit in Flevoland. Bron: Klimaatmonitor

Het grootste gedeelte van de hernieuwbaar opgewekte energie betreft hernieuwbare elektriciteit (78%) (Figuur 3). Zonne- en windenergie nemen hierin het grootste deel voor hun rekening: samen zijn deze bronnen goed voor 73% van de totale productie hernieuwbare energie. De opwek uit windenergie groeide sinds 2015 met 40%. In de laatste jaren zien we ook een opmars van zon op dak en land. In vergelijking met 2015 is de productie uit zon in 2021^h acht keer zo groot. Ongeveer 30% hiervan wordt opgewekt door kleinschalige zonne-installaties (met een vermogen van 15 kWp of minder), zoals zonnepanelen op woningen.

Figuur 3. Aandeel hernieuwbare energie naar energiedrager in Flevoland, 2021. Bron: Klimaatmonitor

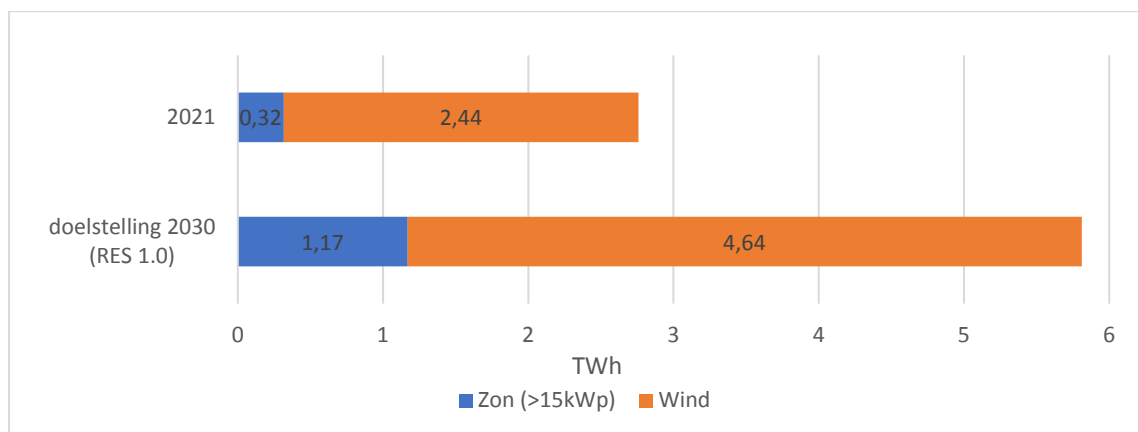
Ook de opwek uit warmte maakt een groei door: de opwek is tussen 2015 en 2020 meer dan verdubbeld. In 2020 komt bijna 17% van de opgewekte energie uit warmtebronnen, zoals warmte- en koudeopslag-systemen en biomassa. Hernieuwbare energie voor vervoer stijgt eveneens. Dit komt voornamelijk door de bijmenging van biobrandstoffen. Toch blijft het aandeel (6%), en daarmee de invloed hiervan op het totaal, op dit moment nog beperkt.

2.2.2 Regionale Energie Strategie (RES)

In Nederland wordt er via het Klimaatakkoord en de Regionale Energiestrategie (RES) ingezet op 35 TWh grootschalige hernieuwbare elektriciteitsopwekking uit zon en wind op land. De RES-regio Flevoland heeft in 2021 met 2,7 TWh bijna 8% van de boogde landelijke doelstelling behaald. De regio heeft ook een eigen doelstelling geformuleerd in de RES 1.0: 5,81 TWh aan duurzame elektriciteitsopwek uit wind en zon (>15 kWp) in 2030. Dit 'bod' is gebaseerd op het bestaande

^h Voor hernieuwbare energie uit zon en wind komen de meest recente cijfers uit 2021. Voor de overige hernieuwbare energiebronnen zijn deze cijfers op het moment van publicatie nog niet beschikbaar. Daarom wordt voor de overige bronnen en de totale opwek uit hernieuwbare bronnen 2020 als peiljaar aangehouden.

beleid, zoals het Regioplan Wind en de Structuurvisie zon. Per 2021 is 47% van het RES-bod behaald (Figuur 4). Meer over de voortgang van de RES is te vinden in de [RES-monitor](#).

Figuur 4. Huidige en toekomstige (=RES doelstelling 2030) elektriciteitsproductie uit wind en zon (>15 kWp), Flevoland. Bronnen: CBS en RES Flevoland

Ontwikkelingen RES 1.0 en de RES Voortgangsrapportage

Met de RES 1.0 is in 2021 het Flevolandse bod van 5,81 TWh duurzame energieopwek in 2030 vastgesteld. Ook staan hierin de afspraken over hernieuwbare warmte en energiebesparing en zijn randvoorwaarden opgenomen waaronder de energietransitie mogelijk gemaakt kan worden, zoals betaalbaarheid, participatie en netinfrastructuur. Flevoland werkt op dit moment volop aan de uitvoering van de RES 1.0.

De RES is een dynamisch document dat elke twee jaar kan worden bijgesteld aan de hand van nieuwe ambities of kaders. In Flevoland is er op dit moment geen aanleiding voor het herzien van de gemaakte afspraken. Voor 2023 wordt daarom afgezien van een herijking van de RES 1.0⁸. In plaats daarvan heeft de regio Flevoland -conform landelijke afspraken- een voortgangsnotitie opgeleverd, de [voorgangsnotitie RES Flevoland 2023](#). Hierin wordt een overzicht gegeven van wat er de afgelopen periode gedaan en bereikt is. Ook wordt beschreven of de regio op koers ligt voor 2030.

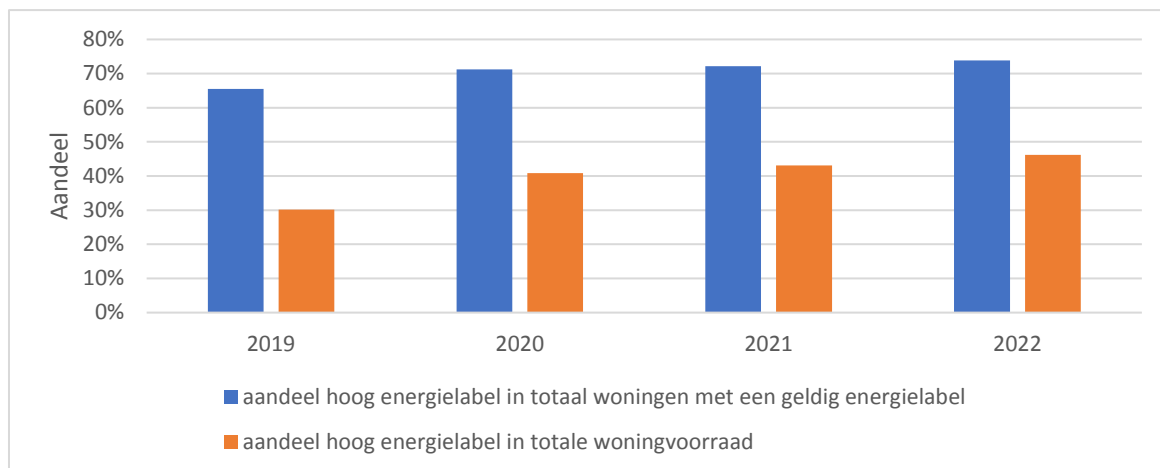
2.2.3 Energiegebruik en CO₂-uitstoot

Flevoland heeft in 2020 in totaal 9,9 TWh aan energie gebruikt. Dat is 6% minder dan het jaar ervoor. Dat maakt 2020 het tweede opeenvolgende jaar dat het energiegebruik van Flevoland is gedaald. Tussen 2015 en 2018 was er sprake van een stijging van gemiddeld 2% per jaar. De daling komt voornamelijk door het verminderde energiegebruik in de sector verkeer en vervoer (-15%). Door de coronapandemie en de daaropvolgende overheidsmaatregelen daalde het wegverkeer in korte tijd aanzienlijk.

Het warmteverbruik bleef min of meer gelijk. Het elektriciteitsverbruik steeg in 2020 met 1,3%. Dit is in lijn met de ontwikkeling van de laatste jaren en kan deels worden verklaard door de groei van de Flevolandse bevolking, woningvoorraad en economie.

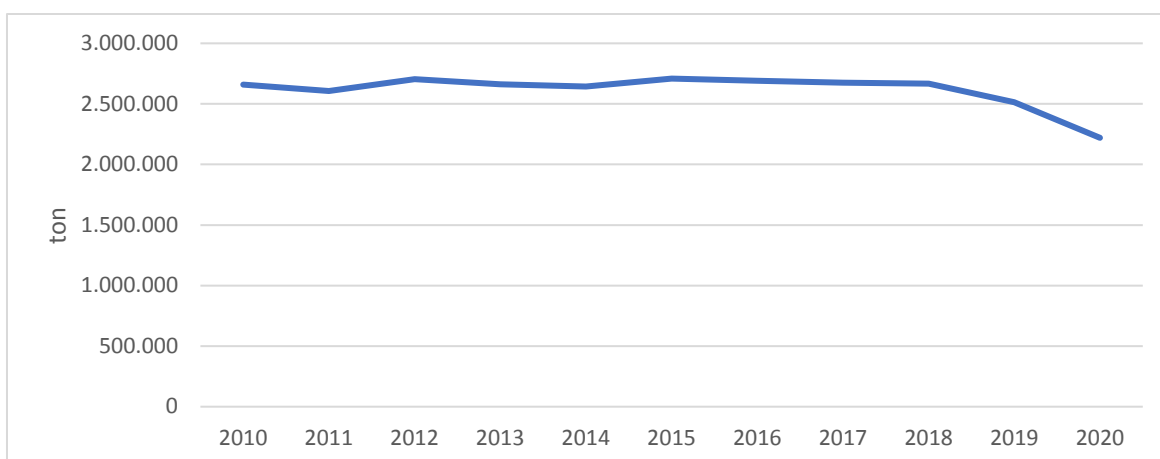
Steeds meer Flevolandse woningen hebben een hoog energielabel

Flevoland heeft een jonge woningvoorraad met woningen die relatief goed geïsoleerd zijn. Door verduurzamingsmaatregelen en de nieuwbouw van woningen in Flevoland neemt het aantal woningen met een slechte energetische kwaliteit steeds verder af. Ofwel: steeds meer woningen hebben een hoog energielabel (A++ t/m B). In 2022 komt dat neer op 74% van de woningen met een geldig energielabel (Figuur 5). Dat is 46% van de gehele Flevolandse woningvoorraad. In Nederland beschikt zo'n 29% van de woningvoorraad over een hoog energielabel. Dit neemt overigens niet weg dat energiearmoede ook in Flevoland een rol speelt. Meer hierover in het tekstkader '[Energiearmoede in Flevoland](#)'

Figuur 5. Aandeel woningen met een hoog energielabel (A+++ t/m B) in Flevoland van het aantal woningen met een geldig energielabel en de totale woningvoorraad. Bron: Klimaatmonitor

De CO₂-uitstoot in Flevoland laat sinds 2018 een dalende trend zienⁱ. Door het energiegebruik van Flevolandse huishoudens, bedrijven en verkeer werd er in 2020 zo'n 2,2 megaton aan CO₂ uitgestoten. Dat is bijna 12% minder dan het jaar ervoor. De relatief stabiele lijn die sinds 2010 zichtbaar is lijkt hiermee doorbroken (Figuur 6). Naast een daling van de uitstoot afkomstig van verkeer en vervoer (-10%) – een logisch gevolg van het verminderde wegverkeer in 2020 – is de grootste daling zichtbaar bij de uitstoot ten gevolge van elektriciteitsverbruik (-21%). Dit is een teken van de 'vergroening' van de elektriciteitsmix: door de toename van hernieuwbare energie en de afname van steenkool in de elektriciteitsproductie gebruiken we gemiddeld schonere energie, waardoor minder CO₂ vrijkomt.

Figuur 6. Totaal bekende CO₂-uitstoot in Flevoland. Bron: Klimaatmonitor

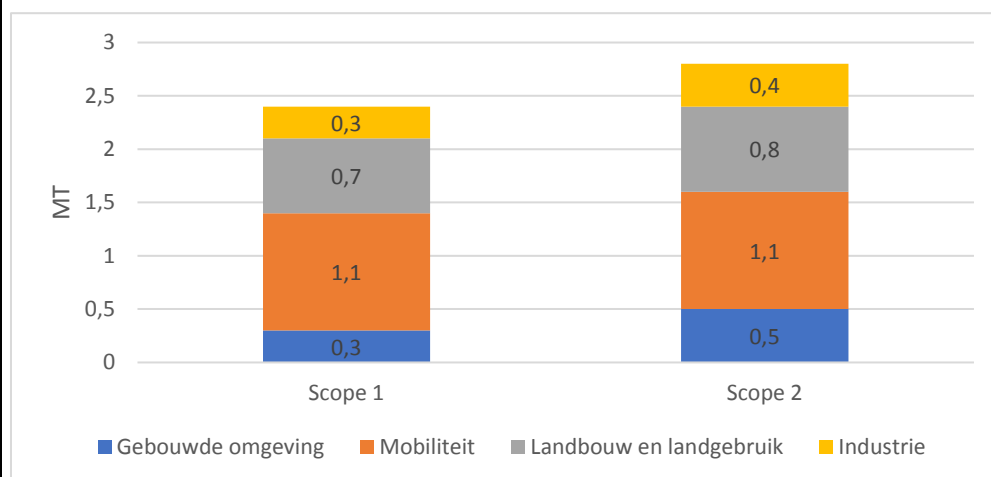
ⁱ In deze rapportage wordt met CO₂-uitstoot de uitstoot van CO₂ als gevolg van energiegebruik bedoeld. Hierin is bijvoorbeeld vrijkomen van CO₂ uit bodemgebruik of uitstoot van andere broeikasgassen, zoals methaan en lachgas, niet meegenomen.

Flevolands Klimaatplan

In bovenstaande tekst gaat het over de CO₂-uitstoot als gevolg van energiegebruik. De scope van het Klimaatakkoord – vastgesteld in 2019 – is breder. Het Klimaatakkoord omvat een pakket aan maatregelen en afspraken tussen overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties, met als doel om gezamenlijk de uitstoot van broeikasgassen in 2030 met 49% te reduceren (ten opzichte van 1990). In het Coalitieakkoord 2021-2025⁹ is deze opgave inmiddels aangescherpt naar 55% reductie. De provincie Flevoland is medeverantwoordelijk voor het realiseren van deze ambitie. Daarvoor stelt de provincie een Klimaatplan op.

Vooruitlopend hierop is in 2022 een cijfermatig beeld geschetst van de opgave van emissiereductie in Flevoland¹⁰. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen scope 1 (bron-) en scope 2 (gebruikers-)benadering. De bronbenadering is de internationaal gehanteerde werkwijze voor het rapporteren van emissies op landelijk niveau en baseert zich voornamelijk op de locatie waar de fysieke uitstoot plaatsvindt. De gebruikersbenadering gaat uit van de locatie waar het verbruik plaatsvindt. De opwek van deze energie (en daarmee de uitstoot van broeikasgassen) kan elders plaatsvinden.

In totaal worden de scope 1 emissies van de verbruiksectoren in Flevoland in 1990 geschat op 2,9 MT CO₂-equivalenten. Voor scope 2 was dit 2,3 MT. In 2019 kwam het totaal emissies neer op 2,4 MT (scope 1)^j en 2,8 MT (scope 2). Vooral mobiliteit en landbouw hebben een groot aandeel in de totale emissies (Figuur 7).

Figuur 7. Totaal emissies (exclusief elektriciteit) naar klimaat tabel en scope in Flevoland, 2019. Bron: Quintel

Naast deze cijfermatige onderbouwing is maatschappelijke betrokkenheid een belangrijk uitgangspunt in de voorbereiding van het Flevolandse Klimaatplan. Door middel van een panelraadpleging onder Flevolandse inwoners en diepte-interviews met vertegenwoordigers uit het Flevolandse bedrijfsleven en NGO's is informatie opgehaald over de meningen, mogelijke energiemaatregelen en inzet van Flevolandse¹¹. Ook is Gedeputeerde Staten voornemens een burgerklankbordgroep in te stellen die gevraagd wordt advies uit te brengen over het ontwerp Klimaatplan¹².

2.3 Meer informatie

- [Voortgangsrapportage Duurzame Energie 2022](#)
- [Monitor RES Flevoland](#)
- [Klimaatmonitor](#) (o.a. de Kerndataset monitoring klimaat- en energietransitie decentrale overheden, regionale indicatoren Dashboard Klimaatbeleid, etc.)
- De [Flevolandse Energie Agenda](#)
- [Het dashboard Duurzame Energie op Feitelijk Flevoland](#)
- [De pagina van Duurzame Energie op de website van de Omgevingsvisie FlevolandStraks](#)

^j Dit is exclusief de emissies die worden toegerekend aan de Maximacentrale (1,8 Mt in 2019). Omdat de provincie nauwelijks invloed heeft op deze emissies zijn deze niet meegenomen in de berekening. De verantwoordelijkheid hiervoor berust primair bij de rijksoverheid en ENGIE

3. Circulaire Economie

3.1 Inleiding en ambities

De Circulaire Economie (CE) biedt volop kansen voor Flevoland. Er is in onze provincie ruimte voor nieuwe bedrijven en ambitie: 'In 2030 en verder staat Flevoland bekend als de grondstoffenleverancier voor de Circulaire Economie. (Rest)stromen uit de landbouw, bedrijven en huishoudens maken we geschikt voor duurzaam (her)gebruik. Groene grondstoffen en gebruikte materialen bewerken we zodanig dat ze snel en gemakkelijk hun weg vinden naar bestaande en nieuwe afzetmarkten. Door nieuwe – circulaire – materialen te maken, krijgt de regionale economie een impuls. Het bewerken van (rest)stromen om te voldoen aan de marktvraag trekt nieuwe bedrijvigheid aan'.

Als provincie stimuleren we de circulaire economische innovatie naar een afvalvrije economie in Flevoland. We zien het als onze belangrijkste rol om andere partijen in staat te stellen de kansen te pakken die de circulaire economie biedt. Daarmee wordt het mogelijk om zelf meer hergebruikte materialen toe te passen en de regionale economie een impuls te geven. Zo stimuleren we de werkgelegenheid in deze kansrijke groeisector.

Doelstellingen en indicatoren

Uit de omgevingsvisie 'FlevolandStraks' en de Uitwerkingsagenda 'Samen maken we Flevoland' 2020-2025 zijn doelstellingen te herleiden. Voor Circulaire Economie zijn deze boven dit tekstkader geformuleerd.

Deze monitor brengt de voortgang ten opzichte van deze ambitie in beeld op basis van de volgende indicatoren. Deze zijn in de rest van het hoofdstuk uitgewerkt en toegelicht. De indicatoren zijn waar mogelijk beoordeeld op de huidige stand van zaken en de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Voor de beoordeling van de stand van zaken wordt gekeken naar de mate van doelbereik, en indien een SMART doel niet voorhanden is wordt vaak vergeleken met het Nederlands gemiddelde of een 'expert judgement' gegeven. In bepaalde gevallen is het niet mogelijk redelijkerwijs een oordeel te geven. Een uitgebreide beschrijving van de methodiek is opgenomen in bijlage 3.

Indicator	Stand van zaken	Ontwikkeling
Hergebruik en recycling biotische reststromen (bedrijfsafval)		
Hergebruik en recycling abiotische reststromen (bedrijfsafval)		
Hoeveelheid huishoudelijk afval		
Aandeel recycling en hergebruik huishoudelijk afval		
Hoeveelheid bedrijfsafval		
Aandeel recycling en hergebruik bedrijfsafval		
Circulaire banen		
Circulaire bedrijven		
Primair abiotisch materiaalgebruik (Direct Material Consumption)		

 = geen uitspraak mogelijk, / = positief, / = neutraal, / = negatief

Het is hierbij belangrijk te beseffen dat we – zowel in Flevoland, landelijk als internationaal – nog steeds aan het begin van een transitie staan. Sommige sectoren zijn verder gevorderd, terwijl andere zich in een beginstadium bevinden. Zowel de Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER)¹³ van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) als het recent verschenen 'The Circularity Gap Report'¹⁴ maken duidelijk dat we noch wereldwijd, noch in Nederland de laatste jaren dichterbij een circulaire economie zijn gekomen. Vanuit het IPO is dan ook recent de oproep gedaan om circulair beleid te intensiveren: "we moeten versnellen, verbreden en investeren¹⁵". De noodzaak hiervoor is ook in de provinciale data terug te zien: kenmerkend voor zo'n beginfase van een transitie zien we nog maar beperkt maatschappelijke effecten. Hierbij moet worden opgemerkt dat ook relevante monitoringsinformatie nog niet altijd voorhanden is. De afgelopen jaren zijn zowel vanuit de provincie als interprovinciaal stappen gezet om de beschikbare informatie te vergroten.

Hierdoor zijn er bij deze tweede editie van de monitor nieuwe indicatoren beschikbaar. Het gaat om bedrijfsafval en de indicator *Direct Material Consumption*. Tegelijk blijft provincie Flevoland in samenwerking met andere provincies werken aan een betere databeschikbaarheid en -kwaliteit.

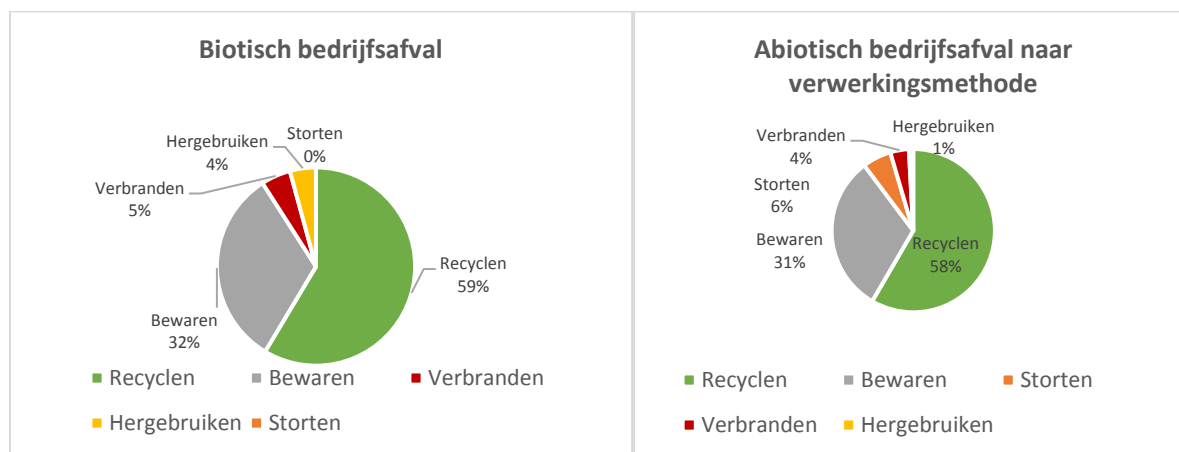
3.2 Huidig beeld

3.2.1 Groene grondstoffen en gebruikte materialen

Om de grondstoffenleverancier van de circulaire economie te worden zet de provincie Flevoland in op groene grondstoffen en gebruikte materialen. Op het gebied van groene grondstoffen richt de provincie zich onder andere op de nutriëntenkringloop, om de landbouwgrond van voldoende snelle voedingsstoffen te voorzien, en op het stimuleren van productie van (nieuwe) groene grondstoffen. Ook is de provincie betrokken bij initiatieven waarbij grondstoffen kunnen worden geproduceerd uit organische reststromen en afvalwater. Op het gebied van gebruikte materialen zet de provincie in op materiaalstromen die in Flevoland aanwezig zijn en waaraan behoefte bestaat in de markt. Hierbij sluit de provincie in eerste instantie aan bij de grote bouw- en verbouwopgave in de provincie en omliggende regio's.

In de [vorige monitor](#) is reeds een beeld geschetst van de geschatte hoeveelheid groene grondstoffen en gebruikte materialen in Flevoland. Qua organische reststromen (groene grondstoffen) bedroeg dit destijds 3.000 kiloton per jaar, waarvan ruim 2.000 kiloton uit de landbouw komt. Qua gebruikte materialen – uit de bouw – kwam men uit op 1.626 kiloton per jaar. Hier is sindsdien geen nieuwe meting van verricht. Wel kan een indicatie worden gegeven van de hoeveelheid reststromen die afkomstig zijn van bedrijven wordt gerecycled of hergebruikt, voor zowel groene grondstoffen als gebruikte materialen. Hiervoor wordt gekeken naar bedrijfsafval^k.

Wanneer we puur kijken naar biotisch bedrijfsafval (dit omvat dus slechts een subset van de totale groene reststromen), zien we dat de hoeveelheid afval tussen 2016 en 2021 min of meer stabiel gebleven. In 2021 bedraagt de totale hoeveelheid 344.000 kiloton afval. Het gaat hierbij onder andere om spijsolie en vetten en biologisch afbreekbaar keuken en kantineafval. Ook afval van voedselverwerkende industrie, tuin- en plantsoenafval en plantaardig weefsel valt hieronder. In 2021 werd 59% van het biotische afval gerecycled, en 4% hergebruikt (Figuur 8). Zowel het aandeel als de hoeveelheid gerecycled afval is in 2021 toegenomen ten opzichte van 2016. Dit geldt ook voor 'verbranden'. Deze categorie neemt relatief het sterkst toe, de absolute toename is bijna gelijk aan die van recycling. Deze stijging komt door verbranding van hout uit de afvalverwerkende industrie en spijsoliën en vetten uit stedelijk afval.

Figuur 8. Biotisch en abiotisch bedrijfsafval naar verwerkingsmethode, 2021. Bron: LMA/GeoFluxus

^k De genoemde aantallen zijn indicatief en hebben enkel betrekking op bedrijfsafval, omdat een volledig beeld van de mate van hergebruik en recycling van groene grondstoffen en gebruikte materialen nog ontbreekt. Niet alle reststromen worden afval, en niet alle afvalstromen zijn terug te vinden in de bedrijfsafvalstatistiek van het Landelijk Meldpunt Afvalstoffen. Niettemin betreft bedrijfsafval 86% van de totale bekende hoeveelheid afval in Flevoland, waarmee het een redelijke indicatie geeft van de mate waarin reststromen worden hergebruikt of gerecycled.

Wanneer we gebruikte materialen definiëren als niet-biotisch (abiotisch) afval zien we dat 28% van het totale bedrijfsafval bestaat uit abiotische materialen. Ofwel grondstoffen die niet hernieuwbaar zijn. In totaal gaat het om 392.000 kiloton in 2021. De hoeveelheid abiotisch bedrijfsafval is tussen 2016 en 2021 met 26% gegroeid, al heeft deze groei zich vooral tussen 2017 en 2018 voorgedaan en is de hoeveelheid sindsdien stabiel. Deze ontwikkeling lijkt niet in lijn te zijn met de landelijke doelstelling om in 2030 het gebruik van primaire abiotische grondstoffen te halveren (zie 3.2.4). 71% van het abiotisch bedrijfsafval betreft bouw- en sloopafval. 58% van het abiotische afval wordt gerecycled, en 1% hergebruikt. De totale hoeveelheid die wordt hergebruikt en gerecycled is sinds 2016 met ruim 30% gegroeid.

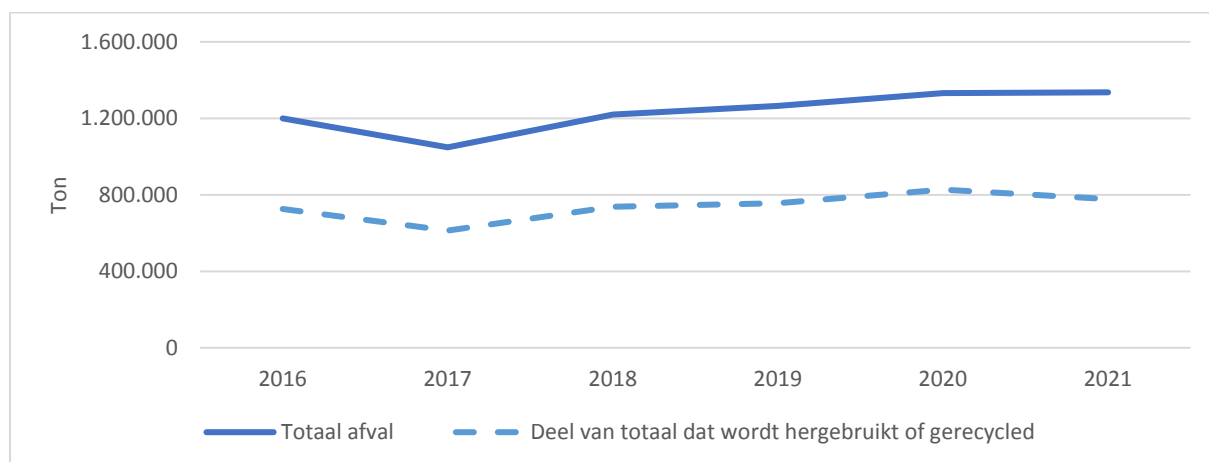
3.2.2 Afval

In een volledig circulaire economie bestaat afval niet meer. In aanvulling op andere indicatoren zijn afvalstatistieken daarom relevant. In totaal werd in Flevoland voor 1,56 megaton (Mt) aan afval geproduceerd in 2021. 86% hiervan is afkomstig van bedrijven, en 14% betreft huishoudelijk afval. Dit is voornamelijk afval afkomstig uit de klinko's van huishoudens. Een beperkt aantal bedrijven is verantwoordelijk voor het gros van het bedrijfsafval: 5% van bedrijven is goed voor 95% bedrijfsafval.

Bedrijfsafval

De totale hoeveelheid bedrijfsafval geproduceerd in Flevoland neemt gestaag toe, en bedraagt 1,34 megaton in 2021 (Figuur 9). Hiervan wordt ongeveer 60% hergebruikt of gerecycled. In de periode 2016-2021 is de totale hoeveelheid bedrijfsafval met 11% toegenomen. Daarbij moet worden aangemerkt dat de economie in deze periode is gegroeid en ook het aantal bedrijven is toegenomen^{16&17}.

Een beperkt aantal bedrijven is verantwoordelijk voor het gros van het bedrijfsafval. Zo is circa 5% van de Flevolandse bedrijven (~180) goed voor 95% van het totale bedrijfsafval. 20 bedrijven zijn verantwoordelijk voor 61% van het bedrijfsafval.

Figuur 9. Ontwikkeling bedrijfsafval geproduceerd in Flevoland. Bron: LMA/GeoFluxus

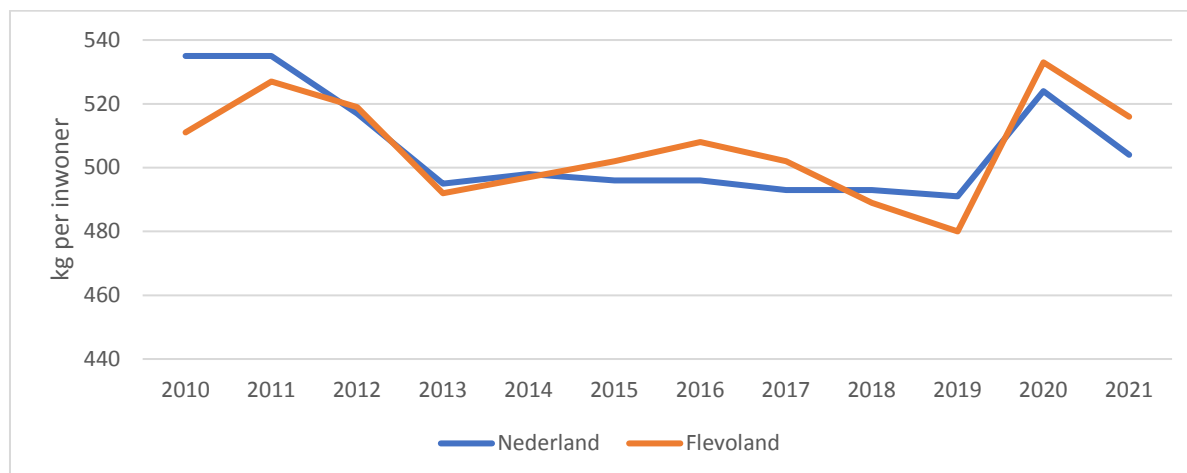
Bedrijfsafval neemt toe in Flevoland, maar zowel de absolute als relatieve hoeveelheid die wordt gerecycled of hergebruikt neemt ook toe tussen 2016 en 2021. Al is er in 2021 een kleine afname. Een aandachtspunt is de categorie afval die wordt gestort. De totale hoeveelheid die wordt gestort stijgt sinds 2016 met 22% per jaar. Het betreft vooral afval uit de afvalwerkende industrie (bijv. residuen). In totaal werd in 2021 ruim 58% van het Flevolandse bedrijfsafval gerecycled of hergebruikt, en ongeveer 17% verbrand of gestort.

Huishoudelijk afval

In Flevoland werd in 2021 221.000 ton aan huishoudelijk afval geproduceerd¹⁸. Dit is meer dan bij de meting van 2 jaar geleden, toen dit 200.000 ton was. De coronapandemie heeft in 2020 gezorgd voor een piek in de hoeveelheid huishoudelijk afval (225.000 ton). Vooral het huishoudelijk restafval en het GFT-afval nam toe. Van 2020 op 2021 neemt de totale hoeveelheid huishoudelijk afval weer

licht af, maar ligt het nog ruim boven het pre-Corona niveau. Net als bij bedrijfsafval wijst dit erop dat de weg naar een afvalvrije economie nog lang is.

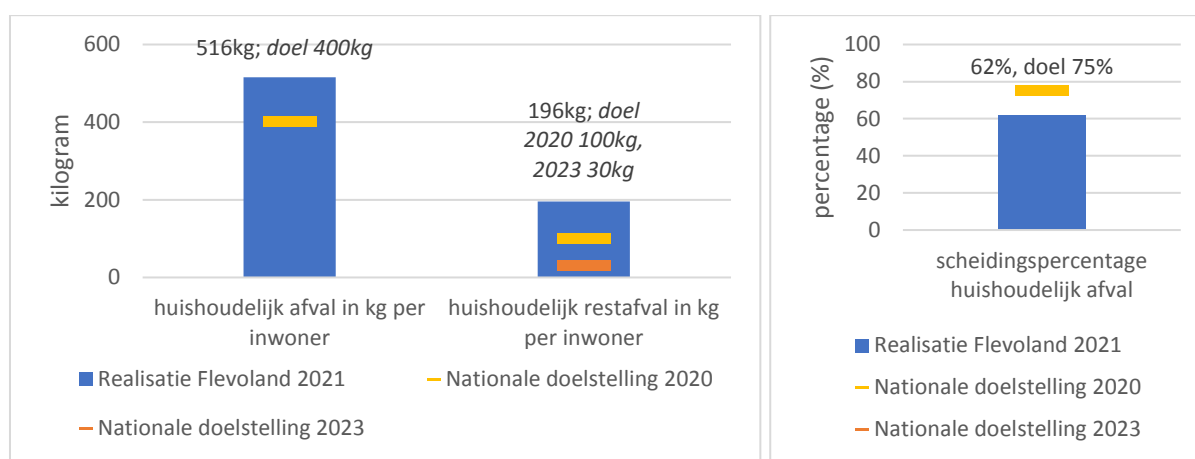
In deze cijfers wordt nog geen rekening gehouden met factoren als economische groei en bevolkingsontwikkeling. Wanneer we de hoeveelheid huishoudelijk afval uitdrukken per inwoner, is een dalende trend zichtbaar. Beschouwd over de langere termijn daalde de hoeveelheid afval tot 480 kg per inwoner in 2019. Corona zorgde voor een plotselinge stijging, maar in 2021 daalt de hoeveelheid afval weer tot 516 kg per inwoner (Figuur 10).

Figuur 10. Ontwikkeling huishoudelijk afval per inwoner, Flevoland en Nederland. Bron: CBS

In de periode 2010-2021 groeit zowel de Flevolandse bevolking (+10%) als de economie (gemeten in Bruto Regionaal Product, +35%) harder dan de hoeveelheid afval (-1%). Er is dus sprake van een *relatieve ont koppeling* tussen de bevolkingsontwikkeling en de economische ontwikkeling enerzijds en de ontwikkeling van huishoudelijk afval anderzijds.

Voor het stimuleren van de preventie en de hoogwaardigere verwerking van afvalstoffen zijn in het beleidskader Landelijk Afvalbeheerplan (LAP 3), het Rijksbrede Programma Circulaire Economie (RPCE) en het programma Van Afval Naar Grondstof (VANG) concrete doelen opgesteld voor het afvalaanbod in Nederland. Het LAP 3 zal worden opgevolgd door een Circulair materialenplan. Voor een aantal doelen is Flevolandse data beschikbaar, die we kunnen afzetten tegen deze nationale doelen (Figuur 11).

Figuur 11. Huishoudelijk afval. Realisatie Flevoland ten opzichte van nationale afvaldoelen. Bron: CBS

Door afval goed te scheiden kunnen we materialen zoveel mogelijk recyclen en hergebruiken. Het deel van het huishoudelijk afval dat gescheiden wordt ingezameld in Flevoland is gestegen van 52% in 2010 tot 62% in 2021. Ook bij de vorige meting (2019) was dit percentage 62%. Een belangrijke opmerking hierbij is dat deze cijfers nog niets zeggen over daadwerkelijk hergebruik en recycling:

het betreft het percentage dat 'aan de voorkant' – door de afvalinzamelaar - gescheiden wordt ingezameld, en de kwaliteit voor recycling is niet altijd voldoende. De Rijksoverheid had voor 2020 als streven dat 75% van het huishoudelijk afval wordt gescheiden. Daarmee zou het huishoudelijk restafval omlaag gaan naar 100 kg in 2020 en 30 kilo per persoon per jaar in 2025¹⁹. Flevoland zat in 2021 op 196 kg per inwoner.

Kijkend naar de manier waarop huishoudelijk afval wordt verwerkt, zien we dat het aandeel huishoudelijk afval dat een nuttige toepassing krijgt (gericht op recycling, hergebruik, terugwinning) 41% bedraagt in Flevoland. Dit is hoger dan het Nederlands gemiddelde (35%).

Provinciale bijdrage aan de circulaire transitie

De circulaire economie is een transitieproces, waarbij we zowel landelijk als ook in Flevoland nog maar aan het begin van deze systeemverandering staan. Flevoland probeert langs drie sporen deze transitie te bevorderen:

- De beweging op gang brengen: we werken en leren samen met partners door het uitvoeren en zichtbaar maken van circulaire initiatieven.
- Optimalisatie en samenwerking: we werken samen met de medeoverheden om de circulaire transitie te versnellen.
- Zelf aan de slag: we willen het goede voorbeeld geven en vanuit gebiedsprogramma's en verschillende beleidsterreinen showcases ontwikkelen.

In de recent gepubliceerde Voortgangsrapportage Circulaire Economie 2020-2021 worden tal van voorbeelden gegeven van activiteiten en projecten waaraan de provincie werkt of bijdraagt. Een greep uit nieuwe initiatieven sinds het uitkomen van de vorige monitor Omgevingsvisie:

- [Documentaire De Circulaire Toekomst Flevoland 2030](#)
- [De Circulaire Innovatie Top 20](#)
- Diverse platformbijeenkomsten
- Verschillende activiteiten (o.a. projecten, onderzoek, deelname werkgroepen) op het gebied van groene grondstoffen en landbouw en gebruikte materialen en gebiedsontwikkeling.
- Keteninitiatieven. In een keteninitiatief werken de leverancier, de verwerker en de afnemer van een grondstof samen om een circulaire stroom op te starten. Sinds 2018 zijn er in totaal 14 circulaire keteninitiatieven uitgevoerd. Een recent voorbeeld is het [tegengaan van voedselverspilling met en door Flevolandse zorgorganisaties](#).
- Het uitvoeren van verkenningen, zoals naar oogstverliezen van agrariërs en de verwerkende industrie, gemeentelijke en provinciale groene reststromen, en een bouwkringloop.

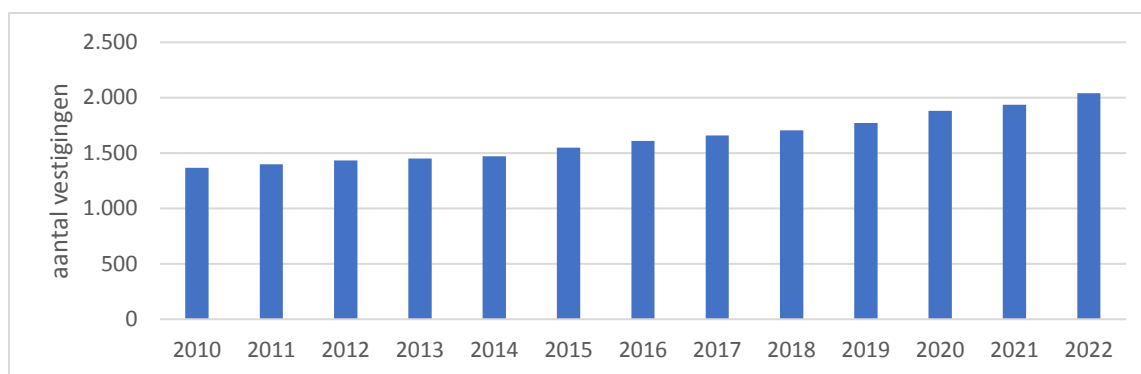
Voor een compleet overzicht van activiteiten en de voortgang daarin wordt verwezen naar de [Voortgangsrapportage Circulaire Economie 2020-2021](#).

3.2.3 Circulaire banen en bedrijven

Het aantrekken van bedrijvigheid en creëren van nieuwe werkgelegenheid zijn belangrijke neveneffecten van de transitie naar een circulaire economie. Door gebruik te maken van de SBI-classificering (sector-indeling) van het PBL²⁰ en data uit het provinciale Vestigingenregister²¹ kan een beeld worden geschetst van het huidige aantal circulaire bedrijfsvestigingen en het aantal circulaire banen. Aan deze methode kleven echter wel beperkingen, waardoor er geen volledig beeld wordt gegeven van de circulaire bedrijvigheid (zie bijlage 2).

Deze aanpak laat zien dat er in 2022 ruim 2.000 bedrijfsvestigingen in Flevoland aanwezig waren die gerelateerd zijn aan de circulaire economie (Figuur 12). Het gaat hier veelal om bedrijven actief in de reparatie, verhuur en lease van producten. Denk ook aan winkels in tweedehands goederen en bedrijven actief in de inzameling en behandeling van afval.

In de vorige monitor waren cijfers uit 2019 opgenomen. Ten opzichte van 2019 zijn er ongeveer 270 circulaire vestigingen bijgekomen. De meeste vestigingen kwamen erbij in de sector handel en reparatie van personenauto's, en de reparatie, onderhoud en verhuur van machines en consumentenartikelen.

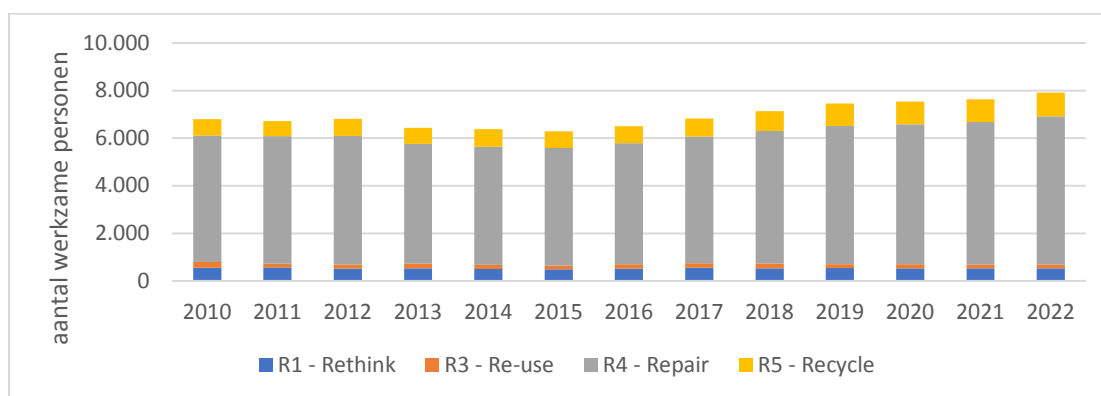

Figuur 12. Aantal vestigingen van bedrijven en instellingen gerelateerd aan de circulaire economie in Flevoland. Bron: Vestigingenregister Flevoland

Deze bedrijven zijn in 2022 goed voor een werkgelegenheid van 7.900 banen. Hiermee is de circulaire economie goed voor ongeveer 4% van het totaal aantal Flevolandse banen. Dit percentage schommelt sinds 2010 telkens rond de 4%. In absolute zin zien we – overeenkomstig de toename van het totaal aantal banen in Flevoland – het aantal circulaire banen in Flevoland vanaf 2015 toenemen (Figuur 13).

De meeste banen hebben te maken met de reparatie en hergebruik van productonderdelen. Ofwel: ze vallen onder de 'R-strategie' 'repair'. Het PBL heeft een circulariteitsladder (R-ladder) uitgewerkt waarin verschillende strategieën worden beschreven die bijdragen aan het verminderen van het gebruik van primaire abiotisch grondstoffen. Voor circulariteitsstrategieën die hoger op de ladder staan zijn als vuistregel minder materialen nodig, waardoor de milieudruk door grondstoffengebruik wordt voorkomen. De categorie 'repair' is relatief groot in Flevoland. Dit komt vooral door de aanwezigheid van veel werkgelegenheid bij bedrijven actief in de handel en reparatie van auto's en het leasen van auto's.

Verder zien we dat de werkgelegenheid in de categorie 'recycle' steeds verder toeneemt. In 2022 waren er in deze categorie 300 banen meer dan in 2010. Hier gaat het om bedrijven die zich bezighouden met het verwerken en hergebruiken van grondstoffen. Hieronder valt het verwerken en scheiden van zogenoemde reststromen en afval en het gebruiken ervan.

Figuur 13. Aantal CE-banen in Flevoland, naar R-strategie. Bron: Vestigingenregister Flevoland

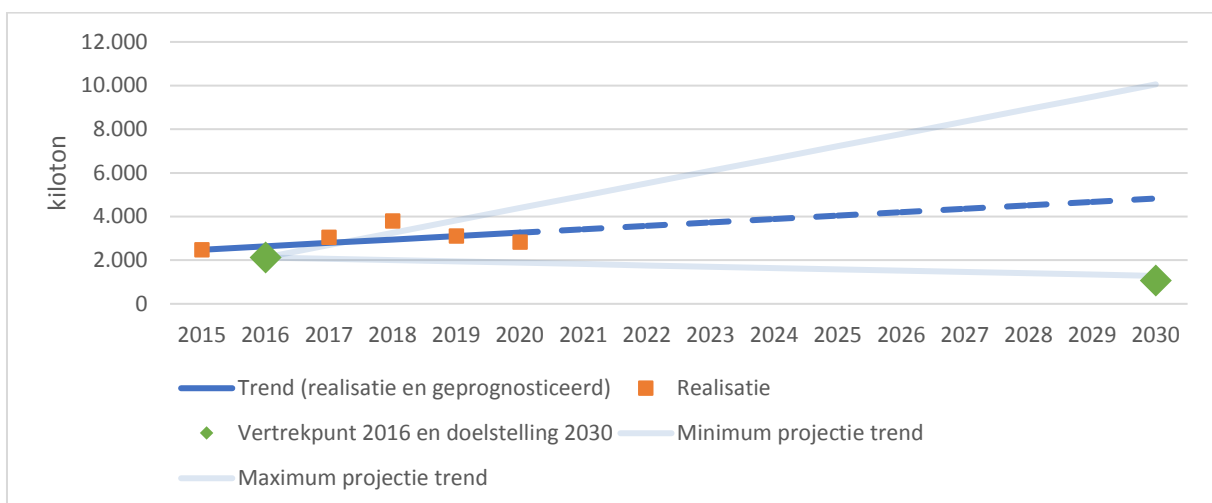
3.2.4 Direct Material Consumption (DMC): Abiotisch grondstoffengebruik

Landelijk is afgesproken om in 2030 het gebruik van de hoeveelheid primaire abiotische grondstoffen te halveren. Als referentiejaar wordt daarvoor 2016 genomen. Abiotische grondstoffen zijn grondstoffen die in principe niet-hernieuwbaar zijn. Om te bepalen waar provincies staan ten opzichte van dit doel, zijn interprovinciaal indicatoren opgesteld. Waaronder de Direct Material

Consumption (DMC) indicator. Deze kijkt naar het abiotische grondstoffenverbruik voor eigen gebruik in de provincie¹.

In 2022 is interprovinciaal deze indicator nieuw ontwikkeld. Rondom de berekende waarden spelen onzekerheidsmarges en zijn enkele aannames gedaan. Ook worden secundaire grondstoffen niet meegenomen. Niettemin geeft de indicator een eerste indicatie van waar Flevoland staat ten opzichte van de landelijke doelstelling. Zo kunnen we zien dat het abiotische grondstoffengebruik voor eigen gebruik tussen 2015 en 2020 met 33% is gestegen in Flevoland (Figuur 14)²². Daarbij moet worden aangetekend dat deze stijging tussen 2015 en 2018 heeft plaatsgevonden, en er in 2019 en 2020 sprake was van een daling. Wanneer de historische trend tussen 2016 en 2020 wordt doorgetrokken, zal Flevoland de halveringsdoelstelling in 2030 niet halen. De stijging tussen 2016 en 2020 wordt met name veroorzaakt doordat er meer chemische producten en kunstmest werd ingevoerd in Flevoland. Ook waren er substantiële toenames in de goederengroepen zout, zand grind en klei en overige mineralen.

Kijkend naar andere provincies, liggen alleen Groningen en Limburg op koers om deze doelstelling te halen. Deze verschillen hangen samen met veranderingen in het aantal inwoners en veranderingen in industriële bezetting. Zo is in Groningen het gebruik van fossiele brandstoffen gedaald doordat de winning, consumptie en export van hoofdzakelijk aardgas is afgenomen. Landelijk stelt het PBL dan ook dat de urgentie van de grondstoffenproblematiek verder is toegenomen: “De huidige trend van grondstoffenefficiëntie is niet voldoende om het beleidsdoel van een halvering van grondstoffengebruik in 2030 te halen”²³.

Figuur 14. Het Flevolandse abiotische grondstoffenverbruik voor eigen gebruik (Direct Material Consumption - DMC). De groene symbolen tonen het vertrekpunt (waarde 2016) en de doelstelling voor 2030. De blauw lijn toont de verwachte ontwikkeling richting 2030 op basis van historische trends, waarbij de lichtblauwe lijnen de onderste en bovenste onzekerheidsmarges aangeven. De oranje stippen zijn de gerealiseerde waardes tot en met 2020 waarop deze trend gebaseerd is. Bron: Bewerking geoFluxus van CBS-goederenstroomdata

Interprovinciale monitor circulaire economie

In 2022 is interprovinciaal gewerkt aan de ontwikkeling van een gezamenlijke indicatorenset voor de circulaire economie. De indicator Direct Material Consumption is daarvan een direct resultaat. Deze indicatoren geven op regionaal zicht op de mate waarin de circulaire transitie zich voltrekt. Het is de eerste keer dat dit gebeurt en daarmee roepen de uitkomsten vanzelfsprekend nieuwe vragen op. Vragen voor meer detail en verklaring van uitkomsten. Ook zijn de uitkomsten ten gevolge van de gehanteerde rekenmethode nog met enkele onzekerheden omgeven. Daarom wordt verder gewerkt aan de doorontwikkeling van de indicatoren. Deze indicatoren zijn:

- Direct Material Consumption (DMC), biotisch en abiotisch
- Mogelijkheden voor hoogwaardiger verwerking afvalstromen
- Milieukostenindicator (MKI)
- Leverings(on)zekerheid van kritische grondstoffen

¹ Voor eigen gebruik houdt in dat de grondstoffen in de in de provincie zijn gebleven voor consumptie, opslag, of zijn omgezet tot een andere goederengroep.

Laatstgenoemde indicator – leverings(on)zekerheid van kritische grondstoffen – laat zien wat de meest kritieke grondstoffen zijn en in welke goederengroepen deze voornamelijk voorkomen in Flevoland. In algemene zin geldt dat er weinig sprake is van regionale verschillen op dit vlak²⁴. Grondstoffen als ruthenium, samarium en selenium zijn het meest kritiek: er is sprake van een hoge prijsvolatiliteit en een hoge mate van monopolie op de markt. In Flevoland worden deze grondstoffen voornamelijk gebruikt in de transportmiddelen industrie (automotive, bijv. chips) en voor machines en apparaten in de industrie (bijv. elektronische apparaten).

In een gezamenlijk rapport zijn de belangrijkste tussentijdse uitkomsten van dit traject beschreven. Zodra dit rapport beschikbaar komt wordt deze op [FeitelijkFlevoland.nl](https://feitelijkflevoland.nl) opgenomen.

3.3 Meer informatie

- [Voortgangsrapportage Circulaire Economie 2019-2021](#)
- [Voortgangsrapportage Circulaire Economie 2018-2019](#)
- [Integrale Circulaire Economie Rapportage 2023](#)
- [Het dashboard Circulaire Economie op Feitelijk Flevoland](#)
- [De pagina van Circulaire Economie op de website van de Omgevingsvisie FlevolandStraks](#)

4. Landbouw Meerdere Smaken

4.1 Inleiding en ambities

Van oudsher is Flevoland dé landbouwprovincie van Nederland. We zijn trots op onze boeren en samen werken we aan een weerbare, wendbare en duurzame agrofoodsector. Het programma heeft zich de afgelopen tijd ontwikkeld, waarbij de sporen 'Voed de stad' en 'Van 't Land' meer leidend zijn geworden. 'Voed de stad' richt zich op de stedelijke voedselvoorziening en de rol van ketens om hierin te voorzien. 'Van 't land' richt zich op het behouden en verbeteren van de bodemkwaliteit en het stimuleren van landbouwinnovaties. Hoe kan de landbouwproductie van Flevoland worden voortgezet zonder negatieve gevolgen voor het ecosysteem. De samenhang tussen beide sporen ligt in de kringloopgedachte. De output van het ene spoor dient als input van het andere spoor. Producten van het land zijn bestemd voor de stad en reststromen van de stad worden gebruikt voor bemesting van het land.

Landbouw Meerdere Smaken stimuleert nieuwe ontwikkelingen, bedrijfsvormen, technieken en kennis. Het accent ligt op het ondersteunen van innovaties en diversificatie van het agrofoodsysteem. Samen met andere overheden, organisaties en kennisinstellingen worden pilots en proeftuinen opgezet om belemmeringen weg te nemen en kennis te verspreiden. Op deze manier wordt bijgedragen aan een toekomstbestendig landelijk gebied, met ruimte voor een bloeiende landbouwsector en natuur.

Doelstellingen en indicatoren

Uit de omgevingsvisie 'FlevolandStraks' en de Uitwerkingsagenda 'Samen maken we Flevoland' 2020-2025 is de volgende ambitie te herleiden:

"We zijn trots op onze boeren en samen werken we aan een weerbare, wendbare en duurzame agrofoodsector. In 2030 en verder staat Flevoland bekend om het aanpassingsvermogen van de agrofoodsector. De beste garantie om blijvend een speler van wereldformaat te zijn, is een sector met diversiteit en het vermogen om zich voortdurend te verbeteren"

Deze monitor brengt de voortgang van deze ambitie in beeld op basis van onderstaande indicatoren. De indicatoren zijn waar mogelijk beoordeeld op de huidige stand van zaken en de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Voor de beoordeling van de stand van zaken wordt gekeken naar de mate van doelbereik, en indien een SMART doel niet voorhanden is wordt vaak vergeleken met het Nederlands gemiddelde of een 'expert judgement' gegeven. In bepaalde gevallen is het niet mogelijk redelijkerwijs een oordeel te geven. Een uitgebreide beschrijving van de methodiek is opgenomen in bijlage 3.

Indicator	Stand van zaken	Ontwikkeling
Innovatie: WBSO-bedrijven agrofood		
Innovatie: banen bij S&O bedrijven agrofood sector		
Agrarische bedrijven met verbredingsactiviteiten		
Standaard Verdien capaciteit (SVC)		
Biologische landbouw		
Korte keten		
Internationale concurrentiekracht		

 = geen uitspraak mogelijk, / = positief, / = neutraal, / = negatief

In dit hoofdstuk brengen wij de ontwikkeling in kaart van indicatoren die bovengenoemde ambities reflecteren of daarmee samenhangen. Ten opzichte van de eerste monitor zijn een aantal indicatoren gewijzigd en toegevoegd. De indicator voor innovatieve bedrijvigheid uit 2021 is niet meer beschikbaar en vervangen door alternatieven: het aantal Flevolandse bedrijven uit de agrofood dat deelneemt aan de WBSO-regeling en het aantal Flevolandse R&D instellingen in de agrofood. De nieuwe indicatoren 'korte keten' en 'verbredingsactiviteiten' zeggen iets over de verduurzaming en weerbaarheid van de sector en hangen samen met het concept kringlooplandbouw. Tevens reflecteren deze indicatoren op de rol van korte ketens binnen het spoor 'Voed de stad'.

Voor kringlooplandbouw is nog geen indicator beschikbaar. De universiteit van Wageningen (WUR) is met een consortium – gesubsidieerd door onder andere provincie Flevoland - bezig met het ontwikkelen van KPI's in de kringlooplandbouw. Naar verwachting zijn deze eind 2023 gereed en bruikbaar voor monitoring²⁵. Tot slot is de indicator 'biodiversiteit' verhuisd naar het thema-hoofdstuk natuur en biodiversiteit (zie 9.3). In datzelfde hoofdstuk zijn ook cijfers over de stikstofopgave opgenomen.

Recent is een uitgebreide voortgangsrapportage van Landbouw Meerdere Smaken verschenen, waarin wordt ingegaan op de activiteiten en resultaten van de afgelopen periode. Deze is te vinden op ['Voortgangsrapportage Landbouw Meerdere Smaken'](#).

4.2 Huidig beeld

4.2.1 Wendbaarheid: innovatie en verbreding

Landbouw Meerdere Smaken richt zich onder meer op een wendbare en weerbare landbouwsector. Het streven is om in 2030 en verder bekend te staan om het aanpassingsvermogen van de agrofoodsector. Wendbaarheid en aanpassingsvermogen hangen samen met innovatie. Innovatieve bedrijven hebben een groot aanpassingsvermogen en ontwikkelen nieuwe producten en processen. Denk aan nieuwe teeltmethoden, zoals precisielandbouw. Innovatieve bedrijven zijn de koplopers in de sector. Zij proberen nieuwe producten en methodieken uit, en bij succes profiteren andere bedrijven door het overnemen van deze innovaties.

Aantal innovatieve agrofood-bedrijven in Flevoland

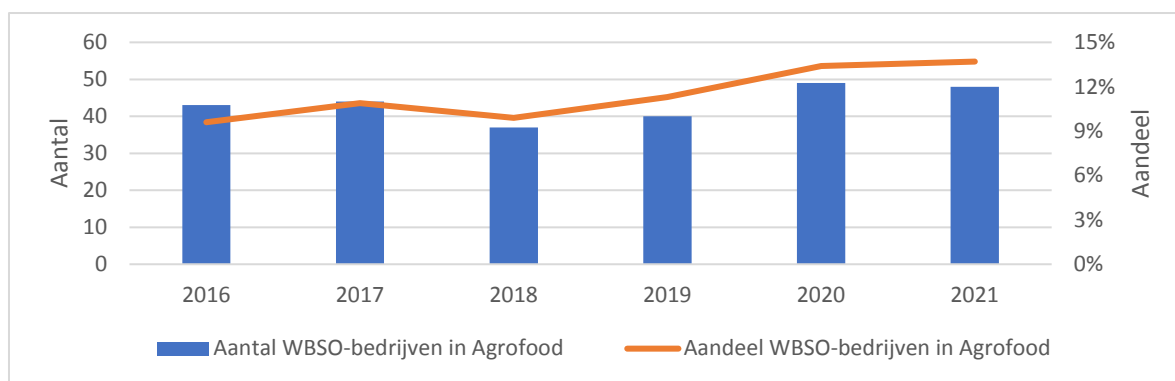
Een manier om innovatie te meten is door te kijken naar het aantal WBSO-bedrijven in de Flevolandse agrofoodsector. De WBSO-regeling²⁶ (Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk) is een fiscale regeling om innovatie aan te moedigen.^m Bedrijven hebben recht op de WBSO-regeling op het moment dat zij zelf nieuwe programmatuur, product of productieproces ontwikkelen of technisch-wetenschappelijk onderzoek doet. Hiermee geeft het een breed beeld van het aantal innovatietrajecten in de landbouwsector. Het kan bijvoorbeeld gaan om innovatie in kringloop- of biologische landbouw, maar ook precisielandbouw of melkrobots.

In 2021 waren er in totaal 350 WBSO-bedrijvenⁿ in Flevoland. Hiervan was 13,7% een bedrijf actief in de agrofood. Tussen 2016 en 2021 zijn het aantal WBSO-agrofood-bedrijven toegenomen van 43 tot 48, maar dit getal fluctueert jaarlijks (Figuur 15). Met 13,7% van het totaal aantal WBSO-bedrijven lag het aandeel van de agrofood hoger dan gemiddeld in Nederland (11,1%). Het aandeel van de WBSO-bedrijven dat actief is in de agrofood neemt bovendien toe in Flevoland: van 10,9% in 2016 tot 13,7% in 2021. In diezelfde periode namen ook de uitgaven^o aan speur- en ontwikkelingswerk van deze bedrijven toe: van 3,5 miljoen Euro in 2016, naar 9,1 miljoen Euro in 2021.

^m De RVO publiceert jaarlijks cijfers over het WBSO-gebruik binnen de agrofoodsector. In het 1^e kwartaal van 2023 zijn de cijfers van 2021 gepubliceerd. Het RVO kijkt naar bedrijven (excl. zelfstandigen) die WBSO-projecten gerelateerd aan de agrofoodsector hebben ingediend en toegekend gekregen.

ⁿ bedrijven (exclusief zelfstandigen) met vastgesteld WBSO project

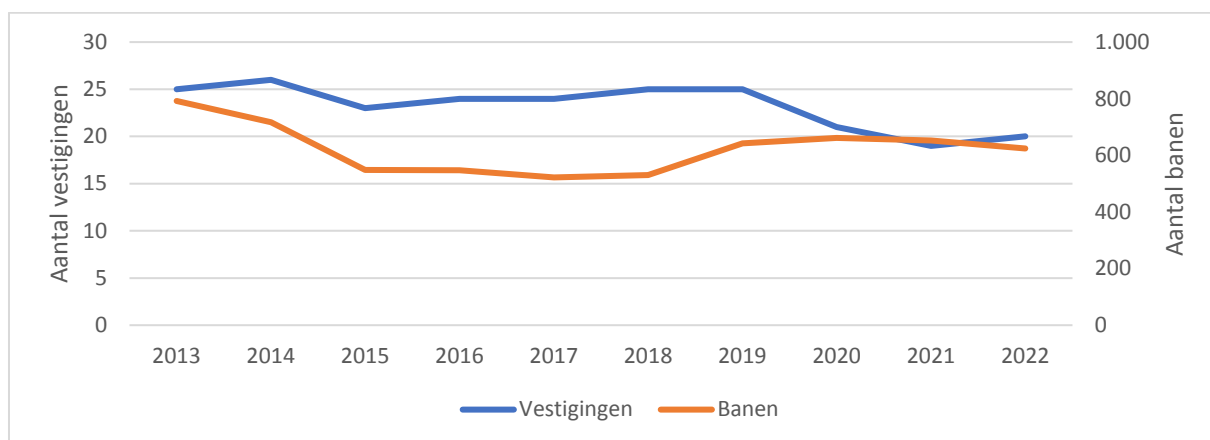
^o toegekende S&O-uitgaven (S&O-loon + niet-loonkosten) van Agrofood projecten van bedrijven met vastgestelde (gerealiseerde) WBSO Agrofood

Figuur 15. Totaal aantal WBSO-bedrijven in Flevoland in de agrofood. Bron: RVO

Niet elk innovatief bedrijf neemt deel aan de WBSO-regeling. Een andere manier om naar innovatie in de agrofood te kijken, is door het aantal Speur- en Ontwikkeling (S&O) bedrijven in de Flevolandse agrofoodsector te analyseren. Binnen deze sector^p vallen bedrijven en onderzoeksinstituten die actief bezig zijn met innovatie in de agrofoodsector. Denk aan verschillende afdelingen van Wageningen University & Research, zoals de Animal Sciences Group en de Open Teelten unit in Lelystad. Ook verschillende private bedrijven vallen hieronder, veelal actief in de teelt van gewassen.

Zowel het aantal banen als het aantal vestigingen van dit soort vestigingen in de agrofoodsector zijn gedaald in de afgelopen 10 jaar (Figuur 16). Sinds 2020 stabiliseert zowel het aantal banen als vestigingen. Het aantal banen is gedaald in de periode na de economische crisis, maar is weer licht gegroeid sinds 2018. Met name in de jaren 2013 tot 2015 zien we een daling van het aantal banen bij enkele grotere instellingen. Het aantal vestigingen neemt vanaf 2019 wat af, maar de aantallen zijn klein. Rond deze tijd zijn een aantal kleine bedrijven (1 of 2 werknemers) gestopt.

Figuur 16. Aantal banen en vestigingen van bedrijven actief in onderzoek en ontwikkeling binnen de Agrofoodsector. Bron: Vestigingenregister provincie Flevoland

Innovatie binnen de agrofoodsector komt niet alleen vanuit WBSO- en S&O-bedrijven, maar juist ook vanuit initiatieven van primaire landbouwbedrijven. Daarnaast stimuleren verschillende initiatieven vanuit de provincie een meer innovatieve landbouwsector. De Agro-innovatiemotor is hier een voorbeeld van.

Flevolandse proeftuinen

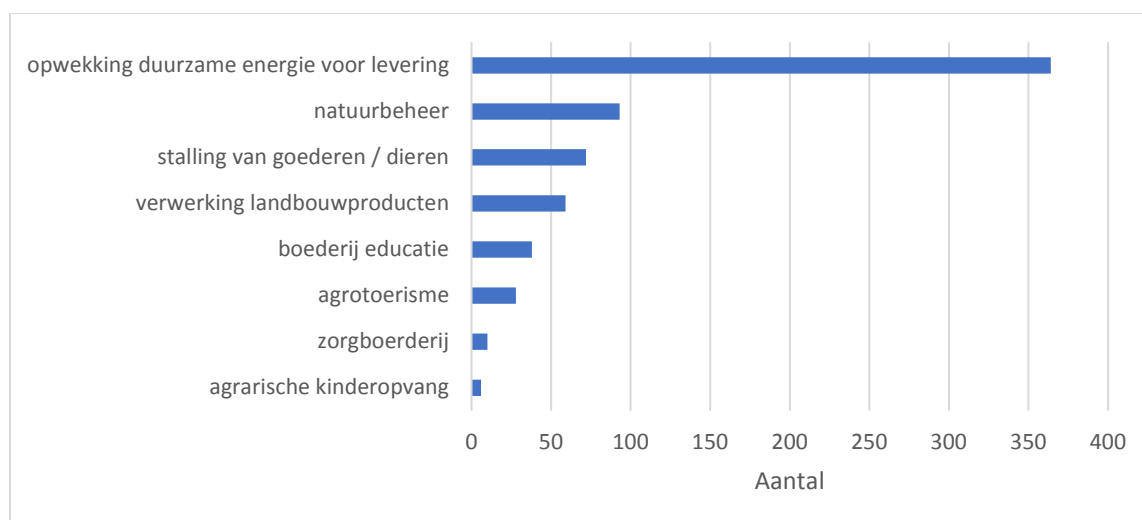
Met de Agro-innovatiemotor wil de provincie initiatieven ondersteunen die de vernieuwing en diversificatie van de agrofoodsector versterken. Daarbij verbindt de provincie ondernemers met onderwijs en onderzoek en vindt kennisdeling plaats. De ambitie is om ongeveer 10 proeftuinen tegelijk te ondersteunen. In 2020 ondersteunde de provincie 7 proeftuinen, in 2021 waren dit er 9

^p SBI-codes: 72.111 en 72.191 (Biotechnologisch en niet-biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij)

en in 2022 11. De ambitie om 10 proeftuinen te ondersteunen is met de beschikbare capaciteit fors gebleken²⁷. In totaal zijn er in de afgelopen jaren 14 proeftuinen geweest. Over het algemeen worden de ontwikkelingen binnen de Agro-innovatiemonitor als positief ervaren. Een uitgebreide analyse van de impact van de proeftuinen (impact-monitor) is te vinden in de [‘Voortgangsrapportage Landbouw Meerdere Smaken’](#).

Verbreidingsactiviteiten

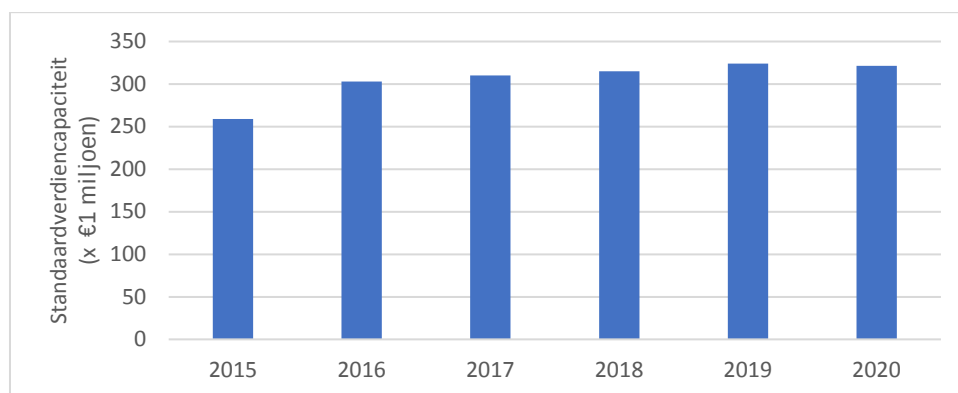
Een andere manier om ‘wendbaarheid’ te beschouwen is door te kijken naar de mate waarin land- en tuinbouwbedrijven in staat zijn te diversifiëren. Idealiter vallen daar ook nieuwe teeltmethoden onder, maar de beschikbare data laat het alleen toe te kijken naar verbredingsactiviteiten die niet direct gerelateerd zijn aan de primaire agrarische activiteiten. Denk aan agrarisch natuurbeheer. In 2020 was de populairste verbredingsactiviteit de opwekking van duurzame energie voor levering (364 bedrijven, Figuur 17). Andere veel voorkomende nevenactiviteiten zijn natuurbeheer, stalling van goederen / dieren en verwerking landbouwproducten.

Figuur 17. Aantal bedrijven met verbredingsactiviteiten, 2020. Bron: landbouwtelling CBS en WUR

4.2.2 Weerbaarheid: verdien capaciteit

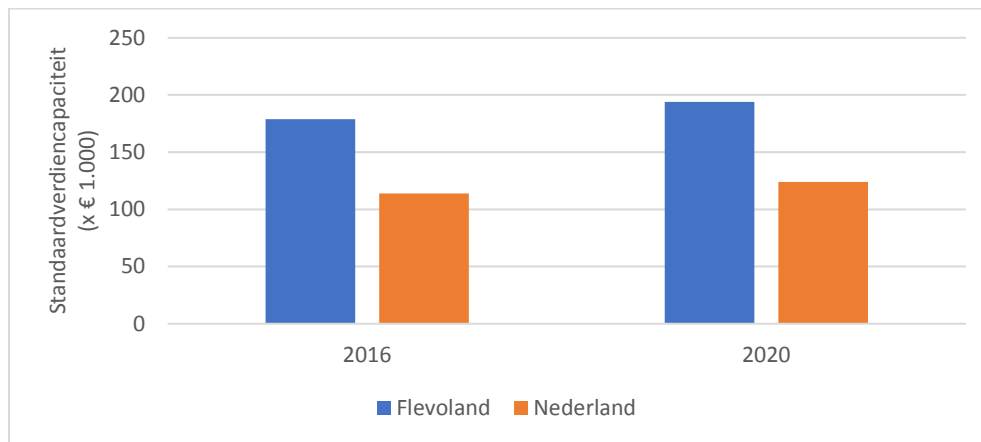
De Standaardverdien capaciteit (SVC) is een indicator voor de ‘weerbaarheid’ van de sector. De SVC is ontwikkeld door de Wageningen Universiteit (WUR)²⁸. Dit betreft een maat voor de toegevoegde waarde (economische omvang) van bedrijven. Het gaat over de vergoeding voor de inzet van arbeid en kapitaal, dat een bedrijf gemiddeld in een jaar behaalt met de agrarische productie, los van wie de arbeid of het kapitaal heeft geleverd.

Figuur 18. Standaardverdien capaciteit agrarische bedrijven in Flevoland. Bron: WUR

In de periode van 2015 tot 2020 is de totale toegevoegde waarde –gemeten in SVC – van de Flevolandse land- en tuinbouw sector gestegen met 24%. Sinds de vorige monitor – met cijfers over

2019 – zien we echter wel een kleine daling van de SVC in 2020 (Figuur 18). In dezelfde periode (2015-2020) is het gemiddelde SVC per bedrijf gestegen. In 2020 is het gemiddelde SVC euro per bedrijf in Flevoland € 194.300,-. Dit ligt ruim boven het landelijke gemiddelde van € 124.000,-. (Figuur 19). Dit beeld komt terug bij alle verschillende sub-sectoren (akkerbouw, glastuinbouw, hokdieren, melkvee, opengrondtuinbouw en overig).

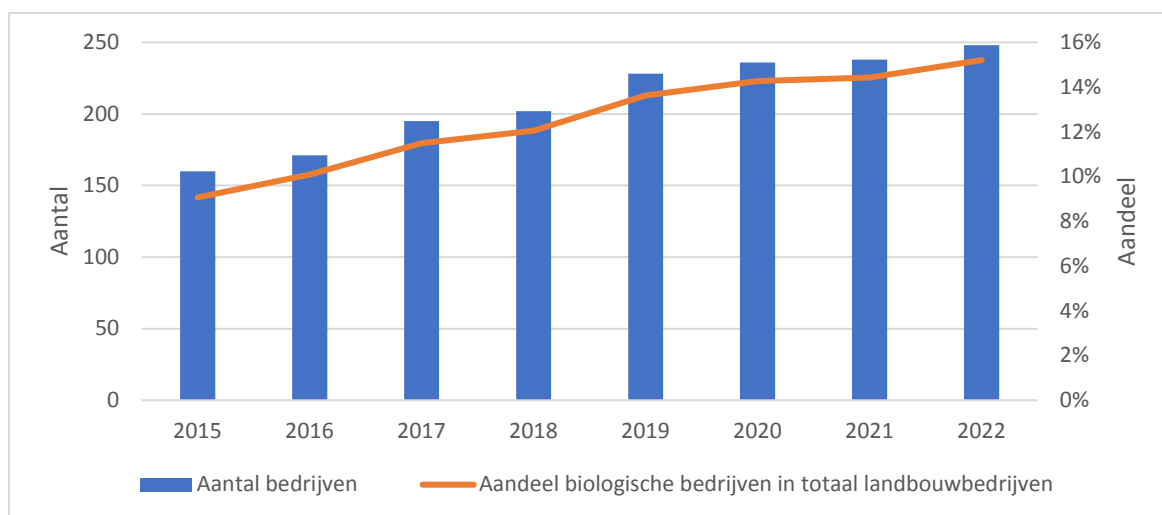
Figuur 19. Gemiddelde standaardverdien capaciteit per bedrijf in Flevoland. Bron: WUR

Flevoland is na Zuid-Holland de provincie met de grootste gemiddelde bedrijfsomvang, uitgedrukt in SVC. Het feit dat Flevolandse bedrijven gemiddeld een hoge SVC hebben komt door een aantal factoren. De bedrijven in Flevoland zijn in de meeste sectoren groter dan gemiddeld in Nederland gemeten in areaal. Daarnaast is de gemiddelde standaardopbrengst per hectare in Flevoland vaak hoger dan in overig Nederland. Een hogere opbrengst per hectare duidt op een andere samenstelling van het bouwplan. In het geval van akkerbouw bijvoorbeeld heeft Flevoland relatief meer aardappelen en uien (gewassen met een hoge opbrengst per hectare) in het bouwplan dan in overig Nederland. De hogere SVC is dus vaak een combinatie van een grotere omvang van de bedrijven in absolute zin en door een hogere opbrengst per hectare door een ander bouwplan.

4.2.3 Biologische landbouw

De landbouw is in transitie. Verduurzaming is hier een belangrijk onderdeel van. Een veelgebruikte manier om de verduurzaming van de landbouwsector in kaart te brengen is de ontwikkeling van biologische landbouw. Onder biologische landbouw wordt een productiewijze verstaan waarbij geen kunstmest en chemische gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt, maar organische mest en biologische gewasbeschermingsmethoden. Het aantal bedrijven dat op een biologische wijze produceert is gestegen van 160 in 2015 naar 248 in 2022, waarbij we het aantal elk jaar zien groeien. Dit betreft een stijging van 55%, wat hoger is dan gemiddeld in Nederland (+43%). Het afgelopen jaar is het aantal biologische landbouwbedrijven in Flevoland gestegen met +4,2% (Figuur 20). Landelijk was dit +3,6%.

Het aandeel van biologische landbouwbedrijven in de hele landbouwsector neemt toe. In 2015 lag dit aandeel op 9%, inmiddels is dit gestegen naar 15%. Het aandeel biologische landbouwbedrijven in Flevoland is hoger dan gemiddeld in Nederland, waar dit aandeel op 4% ligt.

Figuur 20. Aantal biologische bedrijven en het aandeel van biologische bedrijven in het totaal van landbouwbedrijven. Bron: CBS landbouwtekening & WUR

Niet alleen het aantal bedrijven is toegenomen. Het totale landbouwareaal in gebruik door biologische bedrijven is gestegen met 874.895 are in 2015 naar 1.313.687 are in 2022 (+50%).

4.2.4 Kringlooplandbouw

Vanuit Landbouw Meerdere Smaken wordt onder andere ingezet op de omschakeling naar kringlooplandbouw. Dit sluit ook aan bij de sporen Van 't Land en Voed de Stad. De regio kan vanuit haar dichtbijgelegen platteland van voedsel worden voorzien, en reststoffen vanuit de stad worden gebruikt als voedingsstoffen voor de bodem.

Kringlooplandbouw is een vorm van duurzame landbouw waarbij de kringloop van stoffen gesloten is. Dit houdt in dat alle stoffen die door de landbouw uit een gebied verdwijnen ook weer worden teruggebracht worden in het gebied. Op dit moment is er nog geen goede indicator beschikbaar. Aansluiting hierin wordt gezocht in het project KPI's voor kringlooplandbouw van de WUR, boerenverstand en Louis Bolk Instituut.⁴ Dit onderzoek heeft als doel om KPI's op te stellen die een brugfunctie vervullen tussen duurzaamheidsdoelen van maatschappelijke partijen en de dagelijkse praktijk van het landbouwbedrijf. De KPI's vatten informatie uit de bedrijfsvoering samen tot kengetallen. Voorlopige KPI's zijn o.a. stikstofbalans, fosfaatbalans, energiebalans, dierenwelzijn en gewasdiversiteit. Naar verwachting zijn de KPI's en rekenmethodes definitief eind 2023. Om toch een beeld te krijgen bij de voortgang van de kringlooplandbouw beschrijven we hier enkele andere initiatieven die spelen op dit gebied. In het hoofdstuk circulaire economie zijn reeds kort een aantal indicatoren benoemd omtrent groene grondstoffen en de rol van landbouw in het circulair maken van het gebruik van groene grondstoffen (paragraaf 3.2.1.).

Op een proeflocatie in Lelystad werkt Wageningen University and Research (WUR) samen met boeren van de toekomst aan haalbare oplossingen voor de uitdagingen waar de landbouw voor staat. De provincie realiseert samen met Kansen voor West, het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en de WUR een voucherregeling bij de Boerderij van de Toekomst. Deze is beschikbaar voor ondernemers die innovaties ontwikkelen, testen en demonstreren die bijdrage aan kringlooplandbouw. Eind 2021 zijn er 21 vouchers vergeven aan deelnemers. In totaal hebben 8 van de 14 proeftuinen raakvlakken met kringlooplandbouw.

Daarnaast is Flevoland aangewezen (samen met 4 andere regio's) in het realisatieprogramma van de LNV-visie "[Waardevol en verbonden](#)" als experimenteergebied voor de realisatie van de kringlooplandbouw. Het ministerie van LNV wil de komende jaren in de praktijk werken aan het

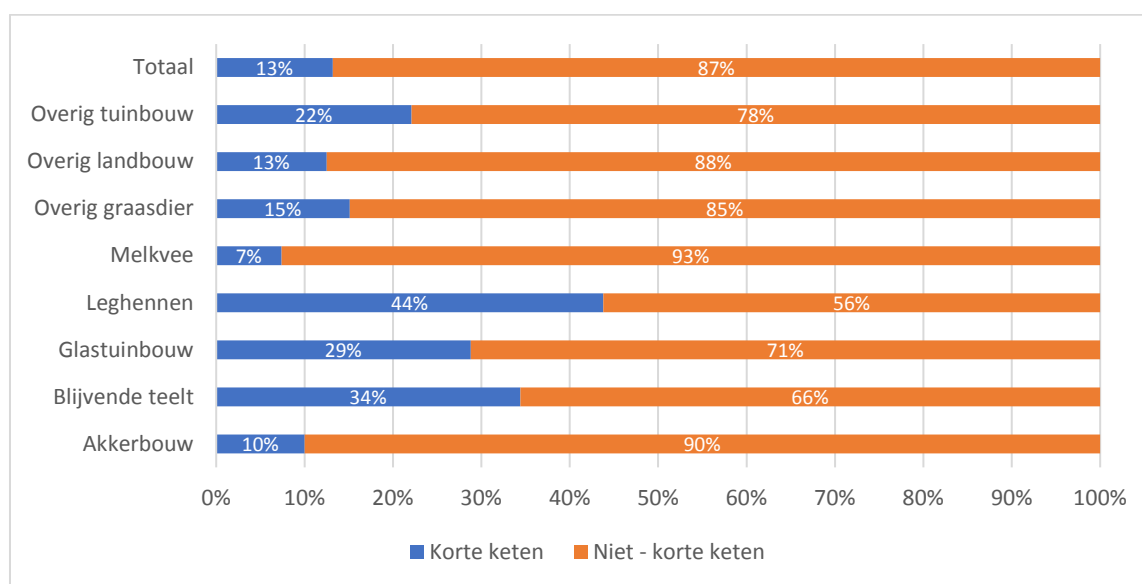
⁴ <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksprojecten-lnv/expertisegebieden/kennisonline/kpis-kringlooplandbouw.htm#:~:text=Goed%20bezig%20met%20kringlooplandbouw%3F,en%20sectoren%20in%20meerdere%20regio's>.

opheffen of versoepelen van knellende regelgeving waar verduurzaming van de landbouw onnodig wordt geremd. In Flevoland zijn projecten met betrekking tot kringlooplandbouw opgesteld.

Tot slot richten 7 van de 13 Flevolandse proeftuinen die vanuit de agro-innovatiemotor worden ondersteund zich (onder andere) op kringlooplandbouw.

Korte ketens

De transitie richting kringlooplandbouw is gebaat bij korte voedselketens, omdat kringlopen dan gemakkelijker te sluiten zijn. Korte ketens zorgen ook voor minder voedselkilometers, meer leveringszekerheid en ondersteunen het verdienvermogen van de boer. Daarom is het aantal bedrijven met een korte keten als nieuwe indicator in deze monitor opgenomen. Een bedrijf heeft een korte keten op het moment dat er geen of maximaal een schakel zit tussen de producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop is de verkoop langs de weg, op de markt of via het internet. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca of catering. Bedrijven met een korte keten hebben nog niet per definitie een sluitende kringloop, maar het is wel een stap er naartoe. Ook sluit het aan bij het spoor 'Voed de stad'.

Figuur 21. Aandeel van de agrarische bedrijven dat actief is met een korte keten, totaal en per sector, 2020. Bron: CBS Landbouwteiling & WUR

In totaal heeft 13% van de Flevolandse agrarische bedrijven een korte keten. Dit zijn 219 bedrijven. Per sector verschilt het aantal bedrijven met korte ketens. Dit is deels afhankelijk van de activiteit. Een melkveehouderij levert vrijwel altijd zijn/haar melk aan een melkproducent die de melk verwerkt tot een ander product. Een houder van leghennen daarentegen kan al makkelijker een deel van de eieren ook aan de straat verkopen. Het percentage bedrijven met een korte keten ligt in Flevoland 0,5% lager dan gemiddeld in Nederland. De verschillen hebben sterk te maken met de aanwezigheid van bedrijfstypen per provincie. Een belangrijk aspect daarbij is de mate waarin bewerking van producten nodig is voordat het kan worden verkocht. Ook de geringe bevolkingsdichtheid in Flevoland kan een rol spelen.

De WUR heeft in 2021 een [uitgebreide factsheet](#) gepubliceerd over agrarische afzet via korte ketens in Flevoland.

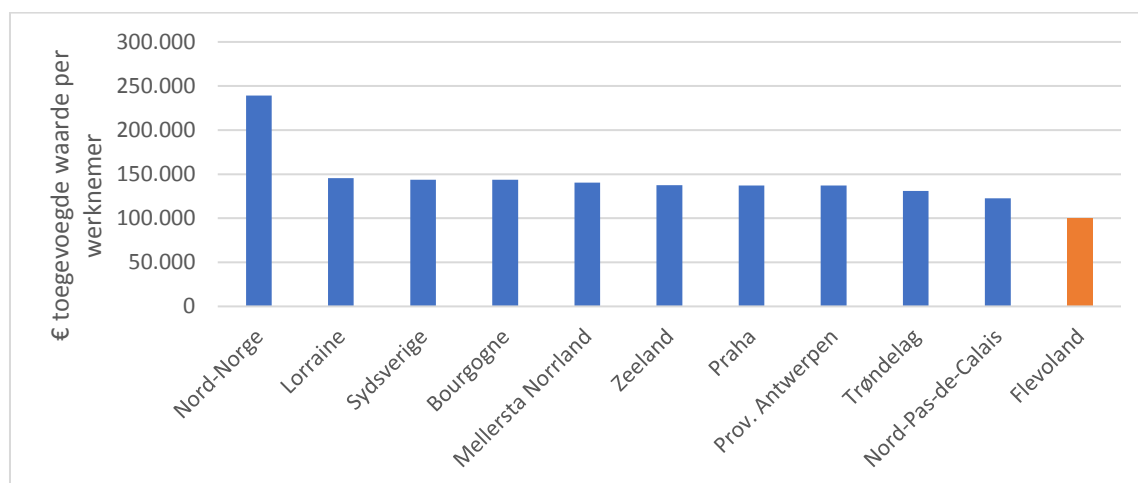
4.2.5 Een speler van wereldformaat: de rol van productiviteit

De Flevolandse agrarische sector is van wereldformaat. Flevoland beschikt over vruchtbare grond en profiteert van gunstige verkaveling, ontsluiting en ligging. Er is veel kennis en ondernemerschap. Diverse rapporten onderschrijven dat Flevoland bekend staat als één van de meest productieve agrarische regio's in Europa^{29&30}.

Productiviteit, uitgedrukt in toegevoegde waarde^r per werknemer, is dan ook een veel gebruikte maat om de regionale kracht van landbouwsystemen te beschouwen. Tegelijkertijd is het beseft aanwezig dat de nadruk niet meer moet liggen op de efficiency van de productie en de directe bijdrage aan de voedselproductie. Voor Flevoland geldt dat de focus meer moet liggen op het zijn van de kraamkamer voor de ontwikkeling van hoog-innovatieve, duurzame voedselsystemen. Een recent rapport van de Flevolandse Agro Expert Raad (AER) onderstreept dit, en wijst erop dat de rol die Flevoland hiermee speelt in de wereldvoedselvoorziening soms onderbelicht blijft³¹. Deze positionering als ontwikkelaar en leverancier van innovatieve voedselketens vraagt in Flevoland om voldoende areaal, arbeid en innovatie. Maar ook aandacht voor een balans met de ruimte voor 'eigen' consumptie en milieudruk in de polders is hiervoor belangrijk.

Niettemin is productiviteit – zij het in balans met andere waarden als duurzaamheid en innovatie – nog steeds een relevant aspect van de landbouw, zeker wanneer het gaat om een weerbare sector. Met behulp van data van Eurostat^s is te zien hoe Flevoland op het gebied van productiviteit presteert ten opzichte van andere Europese regio's^t.

Vergeleken met andere Europese regio's neemt Flevoland plek 17 in qua arbeidsproductiviteit per werknemer (Figuur 22). Hiermee zit Flevoland in de 10% productiefste regio's van Europa. In de top 10 staan met name West- en Noord Europese regio's. Productiviteit is ook uit te drukken in toegevoegde waarde per hectare. Hierin staat Flevoland op plek 9. De toegevoegde per hectare is sterk afhankelijk af van het type gewas / landbouwactiviteit dat gangbaar is in de regio. Bepaalde gewassen zijn ruimte-intensiever te bebouwen.

Figuur 22. Arbeidsproductiviteit per Europese regio in de landbouw, bosbouw en visserij, per NUTS2 regio, uitgedrukt in toegevoegde waarde per werknemer, 2020. Bron: Eurostat

Flevoland is, door een combinatie van gunstige agrarische en ecologische condities en geavanceerde productiemethoden, dus één van de meest productieve landbouwregio's van Europa. Dit brengt tegelijkertijd uitdagingen met zich mee: hoe zorgen we ervoor dat we, met aandacht voor een duurzame leefomgeving, ook op de lange termijn een speler van wereldformaat kunnen blijven? In dit hoofdstuk zijn een paar voorbeelden gegeven van manieren waarop Landbouw Meerdere Smaken

^r Toegevoegde waarde: De waarde van alle geproduceerde goederen en diensten (de productiewaarde of output) minus de waarde van goederen en diensten die tijdens deze productie zijn opgebruikt (het intermediair verbruik).

^s Ten opzichte van de monitor uit 2021 is er deze keer gekozen om de productiviteit per werknemer te berekenen voor de verzamelcategorie agrarisch, bosbouw en visserij. In de monitor 2021 was dit een schaalniveau 'lager', op alleen de agrarische sector. Er is geen nieuwe data beschikbaar op dat schaalniveau. Op dit 'hogere' schaalniveau is wel data beschikbaar uit 2020. Dit resulteert in nieuwe regio's die hoog scoren, zoals Scandinavische regio's die sterk zijn in de bosbouw of visserij.

^t Van een aantal Europese regio's is geen data beschikbaar. Van 228 regio's is dit wel beschikbaar, waaronder de 12 Nederlandse provincies.

daarop inzet. Een meer compleet overzicht van de activiteiten onder Landbouw Meerdere Smaken is te vinden in de [voortgangsrapportage](#).

Voed de Stad, Van 't Land - Aanzet tot een landbouw- en voedselvisie 2023

De agrarische sector is momenteel volop in beweging. Provincie Flevoland heeft de afgelopen 3 jaar uitvoering gegeven aan projecten en programma's gericht op de voedsel- en landbouwtransitie. De Omgevingsvisie FlevolandStraks is daarvoor het richtsnoer en de Uitwerkingsagenda 2020-2025 – 'Samen maken we Flevoland' de opdracht van Provinciale Staten. De programma's Actieplan Bodem en Water, Flevo Campus/Floriade en Landbouw: Meerdere Smaken hebben samen invulling gegeven aan de uitvoering.

De activiteiten komen nu in een nieuwe fase van borging en opschaling. Tegelijk is er behoefte aan een samenhangende visie op de toekomst van de Flevolandse landbouw: Provinciale Staten vroegen in november 2022 om een nieuwe landbouwvisie.

In maart 2023 is dan ook een eerste aanzet tot een Landbouw- en Voedselvisie met Provinciale Staten gedeeld. Dit document reikt ingrediënten aan voor de herijking van de Omgevingsvisie, en scherpt de bestaande ambitie vanuit LMS verder aan tot 'Voed de Stad, Van 't Land'. Het volledige document is [hier](#) in te zien.

4.3 Meer informatie

- [De voortgangsrapportage Landbouw Meerdere Smaken 2022](#)
- [De interactieve PDF van Landbouw Meerdere Smaken met verwijzingen naar filmpjes, websites en de rapporten van de Agro Expert Raad](#)
- [Voed de Stad, Van 't Land - Aanzet tot landbouw- en voedselvisie 2023](#)
- [Het dashboard Landbouw Meerdere Smaken op Feitelijk Flevoland](#)
- [De pagina van Landbouw Meerdere Smaken op de website van de Omgevingsvisie FlevolandStraks](#)

5. Regionale Kracht

5.1 Inleiding en ambities

De ontwikkeling van de regionale kwaliteit in Flevoland is onderdeel van de reguliere beleidsontwikkeling en beleidsuitvoering. Denk aan de Woonagenda, het Economisch Programma, beleid voor recreatie en toerisme en het werken aan voorzieningen als Flevokust en Lelystad Airport. De essentie van de opgave Regionale Kracht is om de kwaliteiten van Flevoland een zodanige plek te geven dat Flevoland in toenemende mate een knooppunt gaat vormen op bovenregionaal niveau.

De ambitie van de opgave is dat Flevoland in 2030 en daarna een aantal voorzieningen heeft dat op bovenregionaal niveau van excellente kwaliteit is. Voorzieningen met een aantrekkingskracht en een reputatie die over de provinciegrenzen heen gaan.

Met de opgave Regionale Kracht versterken we de economische structuur van Flevoland, waardoor een grotere concurrentiekracht ontstaat. Het versterken hiervan leidt tot betere vestigingsplaatsfactoren en het aanbod van woon- en vrijetijds milieus in het stedelijke netwerk en Flevoland. De provincie biedt ruimte en mogelijkheden op het gebied van onder andere de economie, recreatie, natuur en wonen voor Flevoland en omliggende regio's. Het verder versterken van de blauwgroene slinger – de vele natuur- en watergebieden met een grote ecologische en recreatieve waarde – is tot slot één van de focusgebieden van de opgave Regionale Kracht.

Doelstellingen en indicatoren

Bovenstaande doelstellingen zijn vertaald naar indicatoren. Deze indicatoren zijn hieronder weergegeven. Per indicator is gekeken naar de recente ontwikkeling en de stand van zaken t.o.v. de doelstellingen. De indicatoren zijn waar mogelijk beoordeeld op de huidige stand van zaken en de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Voor de beoordeling van de stand van zaken wordt gekeken naar de mate van doelbereik, en indien een SMART doel niet voorhanden is wordt vaak vergeleken met het Nederlands gemiddelde of een 'expert judgement' gegeven. In bepaalde gevallen is het niet mogelijk redelijkerwijs een oordeel te geven. Een uitgebreide beschrijving van de methodiek is opgenomen in bijlage 3.

Indicator	Stand van zaken	Ontwikkeling
Entrepreneurial Ecosystem Index		
Bovenregionale voorzieningen		
Bruto Binnenland Product (BBP)		
Aantal banen		
Aantal vestigingen (bedrijven)		
Gronduitgifte op bedrijventerreinen		
Aantal banen per hoofd van de beroepsbevolking		
Tevredenheid met reistijd van en naar werk		
Beschikbare groen-blauwe ruimte (ha)		

 = geen uitspraak mogelijk, / = positief, / = neutraal, / = negatief

Ten opzichte van de vorige monitor zijn een aantal indicatoren aangepast. In de 1e editie van de monitor waren enkele indicatoren op het gebied van wonen opgenomen bij Regionale Kracht. In deze 2^e editie van de monitor is de woningbouwopgave een zelfstandig hoofdstuk geworden waarin deze indicatoren zijn opgenomen (zie 9.2). Tegelijk zijn er twee indicatoren gekomen op het gebied van werk-bereikbaarheid. Een verbeterde bereikbaarheid van banen draagt bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor zowel inwoners als bedrijven. Tot slot was er in de vorige editie nog geen goede indicator beschikbaar voor het versterken van de blauwgroene slinger, deze is er nu wel.

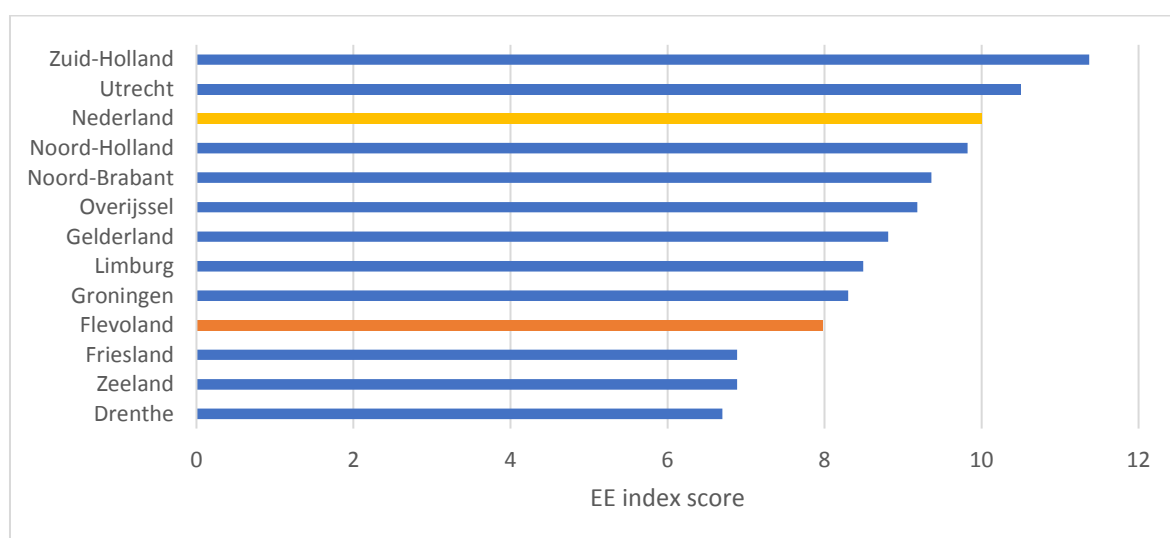
5.2 Huidig beeld

5.2.1 Kracht van de regio uitgedrukt in de Entrepreneurial Ecosystem Index

Een index waarin de economische kracht van regio's wordt uitgedrukt is de Entrepreneurial Ecosystem Index (EEI). Deze tweejaarlijkse index is een uitwerking van de ecosysteemgedachte van

de econoom Daniel Isenberg, die als inspiratie heeft gediend voor het vorige Economisch Programma van provincie Flevoland. De index is de som van een cijfer dat een regio krijgt voor verschillende elementen en randvoorwaarden in een economisch ecosysteem. Het gaat om elementen zoals de aanwezige infrastructuur, netwerken, talent, kennis, financiering etc. Voorzieningen worden deels onder infrastructuur meegenomen. Hierdoor zorgt deze index voor een holistische kijk op de kracht van het economische systeem van Flevoland.

De meest recente versie van de index is gepubliceerd begin 2022. Flevoland is beoordeeld met een score van 8,0 (Figuur 23). Deze score ligt onder het gemiddelde in Nederland (10,0). Ook is de score van Flevoland gedaald ten opzichte van 2020 (index score 8,4). Wél concluderen de onderzoekers dat Flevoland een positieve ontwikkeling heeft doorgemaakt op de onderdelen cultuur, infrastructuur, leiderschap, netwerken en kennis. Daarentegen is de score op financiering flink gedaald en dit zorgt ervoor dat er netto een daling van de totaalscore is. Het criteria financiering wordt in de EE-index gemeten door de toevoer en toegankelijkheid van kapitaal voor financiering van nieuwe ondernemingen. Het gaat hier om de intensiteit (gemiddelde investering per bedrijf) en prevalentie (aantal bedrijven die investering ontvangen per 1.000 bedrijven) op provincieniveau, gemiddeld over de afgelopen 3 jaar.

Figuur 23. Entrepreneurial Ecosystem Index, gemiddelde per provincie, 2022. Bron: Universiteit Utrecht en Birch

De kracht van het Flevolands economische ecosysteem ligt boven dat van Zeeland, Friesland en Drenthe, maar onder dat van andere provincies. De kracht van Randstedelijke regio's, Zuidoost-Noord Brabant, Groningen (stad) en Twente valt op. Als we kijken naar onderliggende elementen zien we dat Flevoland boven het Nederlands gemiddelde scoort op de ondernemerscultuur (nieuw opgerichte bedrijven per 1.000 inwoners). Op vrijwel alle andere elementen scoort Flevoland onder het Nederlands gemiddelde.

5.2.2 Bovenregionale voorzieningen

Flevoland beoogt in 2030 een aantal voorzieningen te hebben dat op bovenregionaal niveau van excellente kwaliteit is. Voorbeelden zijn Amsterdam Lelystad Airport of overslaghaven Flevokust Haven. De voortgang van een aantal van deze voorzieningen kan vooral kwalitatief worden belicht, en staat hieronder beschreven. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de informatie uit de jaarstukken en programmabegroting van de provincie Flevoland.

Het Rijk heeft in juni 2022 aangegeven dat de besluitvorming over de openstelling van Amsterdam Lelystad Airport niet eerder dan medio 2024 plaats kan vinden. Voor een deel zijn trajecten en ontwikkelingen die grotendeels samenhangen met de openstelling daardoor vertraagd. Niettemin zijn er inspanningen verricht om te komen tot een goede inpassing in de leefomgeving en duurzame ontwikkeling. Om zo voorbereid te zijn op het benutten van de kansen die de gebiedsontwikkeling rondom openstelling van Amsterdam Lelystad Airport met zich meebrengt. Zo is er ingezet op een duidelijker profilering en ontwikkeling van Lelystad Airport Businesspark (LAB) en is er sprake van

toenemende verkoop van grond op het bedrijventerrein LAB 1. In 2022 is gestart met het verkennen van de mogelijkheden van een LAB 2.

Het Maritiem Cluster in Urk wil doorgroeien tot een internationaal toonaangevend maritiem centrum. Op het gebied van fysieke ontwikkeling is in 2022 het inpassingsplan onherroepelijk geworden. In de voorbereiding voor de realisatiefase is een verdiepende ontwerpslag gemaakt en zijn de risico's beter inzichtelijk gemaakt. Op het gebied van clusterontwikkeling is er vooruitgang geboekt in professionaliseren van het cluster, talentontwikkeling en innovatie. Het scholingsfonds Maritiem Noordelijk Flevoland is een succes en volledig uitgeput. Hiermee hebben bijna 900 personen zich kunnen om- en bijscholen om beter inzetbaar te zijn in de maritieme sector.

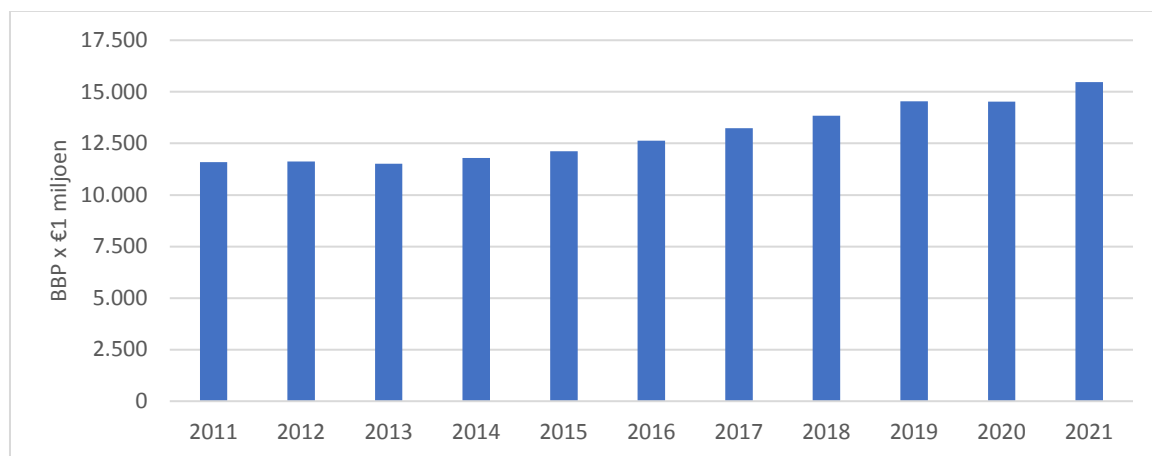
Rond het nieuwe Mobiliteit en Infrastructuur Test Centrum (MITC) ontvouwt zich een breed cluster van bedrijven betrokken bij smart mobility. Het nieuwe bestemmingsplan heeft voor de zomer van 2022, tegelijk met de aanpassing van het provinciale omgevingsbeleid, ter inzage gelegen. De vaststelling van het bestemmingsplan zal in 2023 plaatsvinden, wanneer RDW helderheid heeft over de ontwikkelingen in Europese regelgeving voor het testen van voertuigen en de NLR helderheid heeft over de recente regelgeving voor het vliegen met het testen van drones. De Politieacademie wil haar nieuwe rijvaardigheidscentrum op het MITC vestigen. Eind 2022 is besloten een tijdelijke campusvoorziening te realiseren, de kans deed zich voor om gedurende 5 jaar een Floriade paviljoen in Marknesse te plaatsen.

De containerterminal en overslagkade van Flevokust haven is gedurende heel 2022 verpacht geweest. In aanvulling op de buitendijkse multimodale haven is ook nagenoeg het hele binnendijkse bedrijventerrein verkocht of in optie. De uitgifte van kavels op dit terrein is sinds de vorige monitor (2021) in een versnelling geraakt. Het gaat voornamelijk om een aantal grote logistieke centra van bedrijven die hebben aangekondigd zich op Flevokust te vestigen.

Meer informatie over de mate van realisatie van bovengenoemde en andere voorzieningen is te vinden in de Jaarstukken 2022 van de provincie Flevoland³².

5.2.3 Omvang en ontwikkeling economie

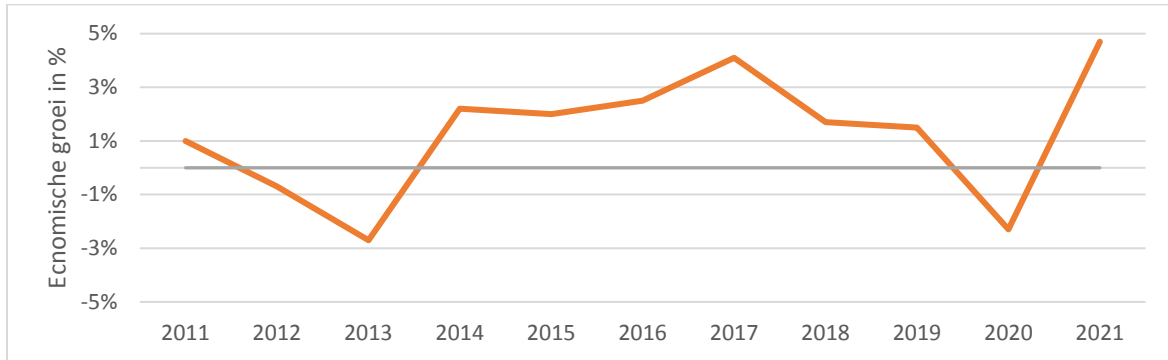
Een veelgebruikte maat voor de economische kracht van een regio is economische groei, uitgedrukt in het Bruto Binnenlands Product (BBP). Dit is de totale toegevoegde waarde van alle geproduceerde goederen en diensten in een regio. De ontwikkeling van de absolute omvang van de economie wordt weergegeven in Figuur 24, en de economische groei in Figuur 25. Het effect van corona is zichtbaar. In 2020 is de economie gekrompen om zich in 2021 vervolgens weer te herstellen. Over een periode van 10 jaar is de economie met 33,5% gegroeid. De economie in Flevoland is daarmee relatief sterker gegroeid dan de totale economie van Nederland (+31,7%).

Figuur 24. Bruto Binnenlands Product (marktprijzen) in Flevoland. Bron: CBS

De regionale economische groeicijfers van 2022 zijn op het moment van schrijven nog niet binnen, maar landelijk was in het derde kwartaal van 2022 een krimp zichtbaar. Ondanks de hoge economische groei van de afgelopen 10 jaar en het veerkrachtige herstel van corona lijken de vele

onzekerheden die er momenteel spelen een negatieve impact te gaan hebben op de economische groei in 2023. Inflatie, stijgende energieprijzen, de oorlog in Oekraïne en de krapte op de arbeidsmarkt zorgen voor onzekerheden. In de meest recente raming van het Centraal Plan Bureau (CPB), het centraal economisch plan 2023³³, wordt uitgegaan van een landelijke groei van 1,6% in 2023 en 1,4% in 2024. Daarmee wordt een recessie vermeden. Het CPB verwacht verder dat de koopkrachtontwikkeling tot en met 2024 positief is, maar niet compenseert voor de daling van afgelopen jaar.

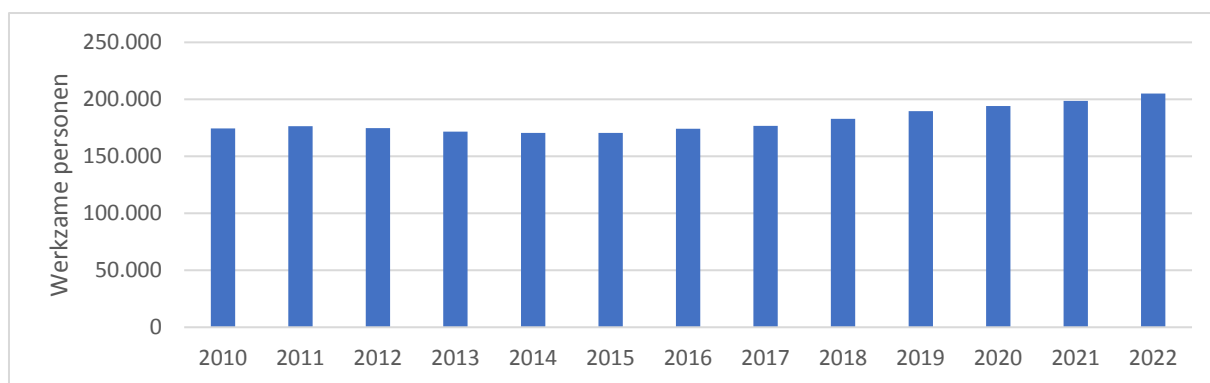
Figuur 25. Economische groei in Flevoland. Bron: CBS

5.2.4 Aantal banen en vestigingen

De opgave Regionale Kracht richt zich op het versterken van de economische structuur. Vanuit deze ambitie kijken we in aanvulling op het Bruto Regionaal Product naar de ontwikkeling van het aantal banen en vestigingen in de provincie. Deze indicatoren geven een beeld van de stand van de regionale economie. Zeker in het licht van de ambitie om meer werkgelegenheid in de provincie Flevoland zelf te creëren, om zo te komen tot een betere balans tussen wonen en werken in Flevoland³⁴.

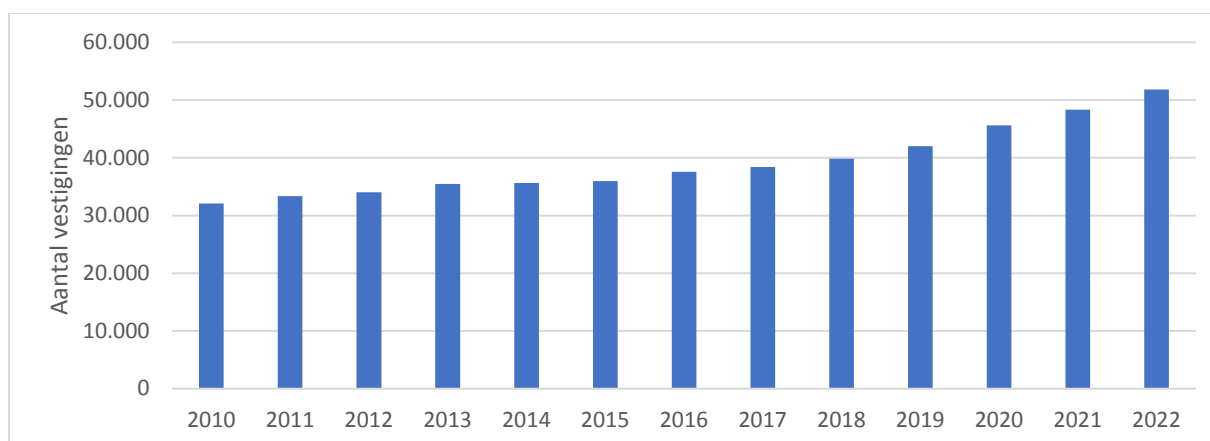
Sinds de vorige editie van de monitor Omgevingsvisie is het aantal banen verder gegroeid (Figuur 26). De impact van de coronacrisis is beperkt terug te zien in de cijfers. Kijkend naar de afgelopen 10 jaar lag de piek qua banengroei in 2019, met een groeipercentage van +3,7%. Ondanks de coronacrisis heeft deze groei zich doorgezet, al dan niet op een lager pitje. In 2020 en 2021 lag de jaarlijkse groei rond de +2%. Het groeicijfer van 2022 laat weer een sterk herstel zien, met een groeicijfer van +3,4%, tot een totaal aantal werkzame personen van 205.200. De stijging van het aantal werkzame personen vertaalt zich ook door in het laagste werkloosheidspercentage (+4%) van de afgelopen 10 jaar. Tegenover dit lage werkloosheidspercentage staat het tekort aan personeel wat weer een belemmering is voor de economische groei. In het hoofdstuk Krachtige Samenleving wordt verder ingegaan op de krapte op de arbeidsmarkt (zie 6.2.7).

Sectoren zijn verschillend geraakt door de coronacrisis. Alhoewel in algemene zin het groeitempo maar beperkt terugliep, zijn er een aantal sectoren met een krimp of achterblijvende groei in de periode van 2019 tot 2022. Denk aan de horeca, financiële instellingen, de uitzendbranche, de landbouw en cultuur, sport en recreatie. Corona is niet in alle deze sectoren de reden voor de krimp. Zo laat de financiële dienstverlening al langere tijd een dalende trend zien, mede ingegeven door digitalisering. Zo zijn diverse lokale bankfilialen gesloten.

Figuur 26. Banenontwikkeling in Flevoland. Bron: Vestigingenregister Flevoland

Ook het aantal vestigingen van bedrijven en instellingen is blijven groeien gedurende de coronacrisis. De cijfers van 2020 (+8,6%), 2021 (+5,9%) en 2022 (+7,3%) liggen ruim boven het gemiddelde van de voorgaande jaren (Figuur 27). Deze forse stijging van het aantal vestigingen ten tijde van de coronacrisis is te verklaren door de groei van het aantal eenmanszaken en het uitblijven van faillissementen dankzij coronasteunmaatregelen.

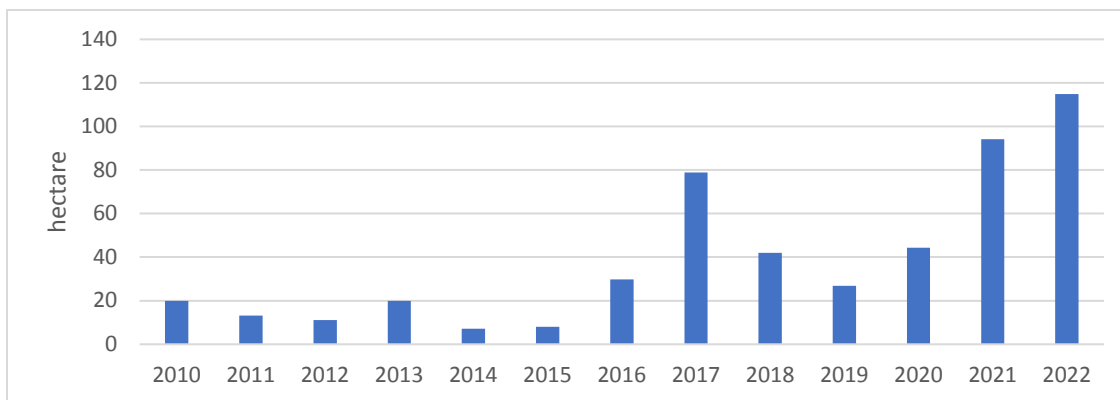
Figuur 27. Ontwikkeling van vestigingen van bedrijven en instellingen in Flevoland, bron: Vestigingenregister Flevoland

We zien dus beperkte negatieve effecten van de coronacrisis in de ontwikkeling van het aantal werkzame personen en vestigingen. Beiden hebben zich positief ontwikkeld en 2022 laat een hersteleffect zien. Per sector zijn er uiteraard verschillen en zijn er sectoren die door de coronacrisis hard zijn geraakt.

5.2.5 Uitgifte op bedrijventerreinen

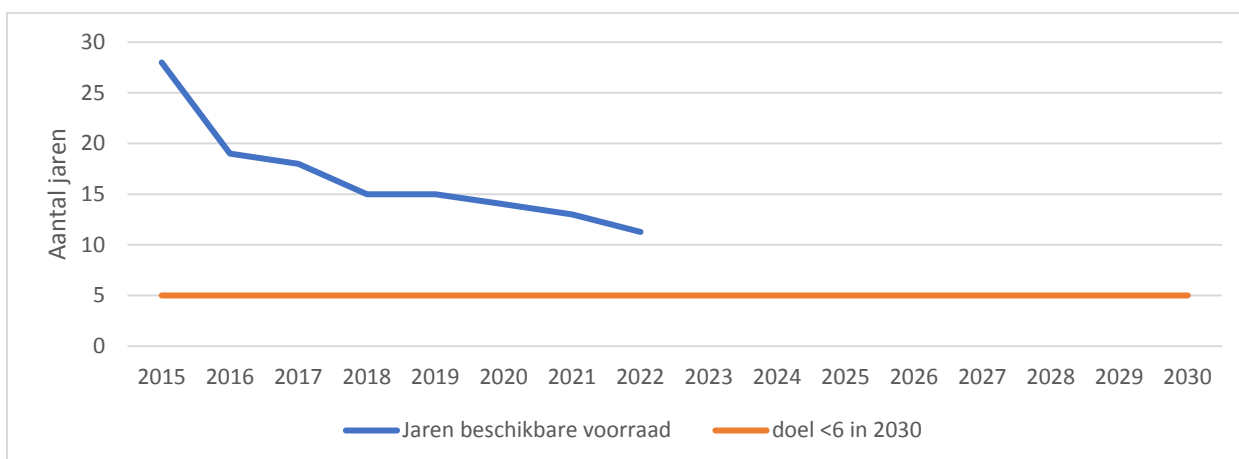
Flevoland kent 111 bedrijventerreinen, die gezamenlijk netto 3.007 hectare beslaan. Hiervan is 2.048 hectare uitgegeven. 36% van de totale werkgelegenheid in Flevoland bevindt zich op bedrijventerreinen en daarmee zijn bedrijventerreinen belangrijke locaties voor de economie van Flevoland. In de afgelopen jaren is het aandeel van de werkgelegenheid op bedrijventerreinen licht afgenomen. Hoewel de werkgelegenheid op bedrijventerreinen toenam, nam de werkgelegenheid buiten bedrijventerreinen sterker toe.

In 2022 is 114 hectare aan bedrijfskavels uitgegeven (Figuur 28). Dit is een recordaantal. De meeste uitgave vond plaats in Lelystad op bedrijventerrein Flevokust (binnendijks), met 67 hectare.

Figuur 28. Ontwikkeling jaarlijkse uitgifte bedrijfskavels op bedrijventerreinen in Flevoland. Bron: IBIS

Ten tijde en vlak na de kredietcrisis kampte de provincie met een overaanbod aan bedrijventerreinen en een beperkte jaarlijkse uitgifte. Via het Convenant voorraadbeheersing en afstemming werklocaties Flevoland hebben provincies en gemeenten toen afgesproken te streven naar een beschikbare voorraad die maximaal vijf keer de gemiddelde jaarlijkse uitgifte over de afgelopen 10 jaar omvat (de 'ijzeren voorraad').^u Door de hoge uitgiftecijfers in recente jaren is de voorraad afgenomen. Daardoor is het aantal jaar dat nodig is om de harde planvoorraad uit te geven gedaald in 2022 gedaald tot 11 jaar.

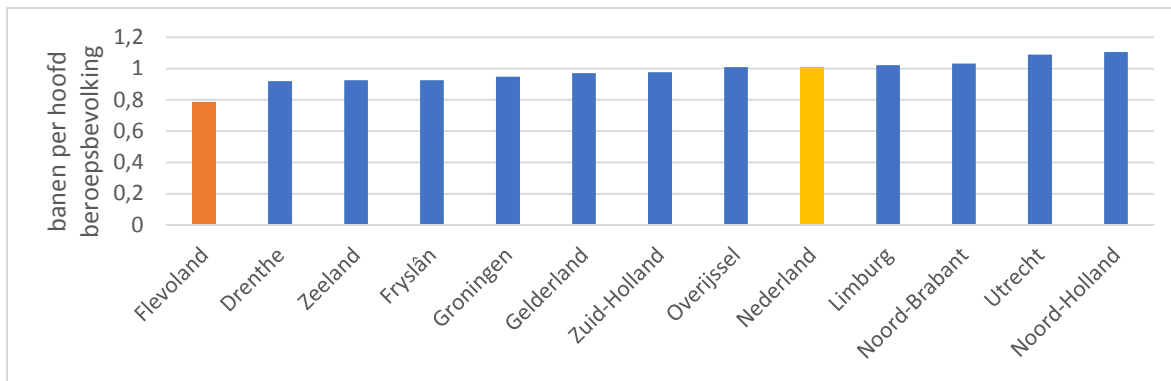
Figuur 29. Jaren tot volledige uitgifte bedrijventerreinen met de huidige gemiddelde jaarlijkse uitgifte. Indicator conform RO Visie Werklocaties Flevoland 2015 en convenant voorraadbeheersing en afstemming werklocaties Flevoland. Bron: IBIS

5.2.6 Woon-werk balans

Voor een aantrekkelijk woon en werkklimaat is de bereikbaarheid van banen voor de inwoner van belang. Hiervoor zijn er in deze 2^e editie van de monitor twee nieuwe indicatoren opgenomen. Het aantal banen per persoon van de beroepsbevolking, en de tevredenheid over de woon-werk afstand. Het is een van de ambities van de provincie om de woon-werkbalans meer in balans te brengen³⁵. Dit is essentieel voor een vitale samenleving. De bereikbaarheid van banen draagt bij aan een prettig leefklimaat voor inwoners.

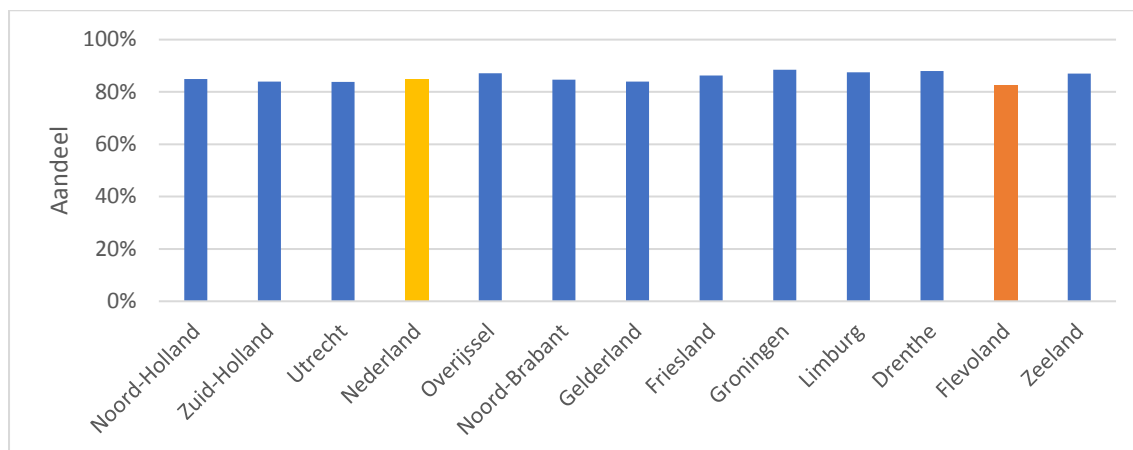
Flevoland is een forenzenprovincie. Relatief veel inwoners werken buiten de provincie. Vooral in de MRA zijn veel Flevolandse werkzaam. Dit is te zien in het aantal banen per inwoner. In Flevoland zijn er 0,8 banen per persoon van de beroepsbevolking, minder dan in alle andere provincies. (Figuur 30).

^u Convenant voorraadbeheersing en afstemming werklocaties Flevoland (2012)

Figuur 30. Aantal banen ten opzichte van de beroepsbevolking in 2021, per provincie. Bron: CBS

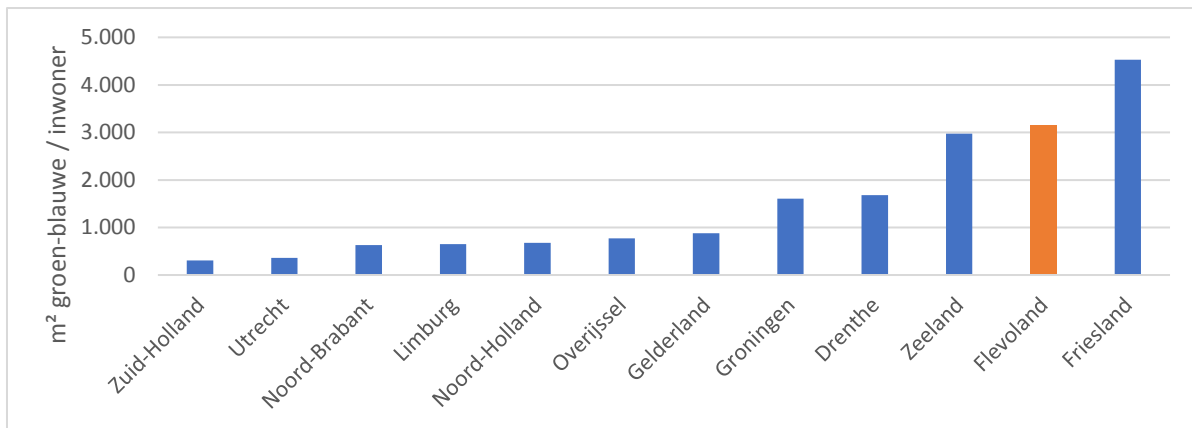
Niet alleen zijn er in verhouding tot het aantal inwoners weinig banen in Flevoland, ook reizen haar inwoners gemiddeld ver naar werk (28,8 km). Alleen de inwoners van de provincie Zeeland zijn gemiddeld langer onderweg naar werk. Opvallend is dat de tevredenheid over de woon-werkafstand in Flevoland met 82,5% aanzienlijk lager ligt dan de tevredenheid in andere provincies met een langere reistijd (Figuur 31). Zo zijn de inwoners van Zeeland, Drenthe en Groningen ook allemaal gemiddeld meer dan 25 km onderweg, maar zijn in deze provincies 85% of meer van de inwoners hier tevreden over. De tevredenheid is toegenomen sinds corona, dit heeft mogelijk een verband met de toename van het thuiswerken.

Figuur 31. Tevredenheid over de reisafstand in 2021, per provincie: Aandeel van de werkenden dat tevreden is met de reistijd van en naar werk. Bron: CBS

5.2.7 Groen-blaauwe slinger

Rondom de polders van Flevoland liggen vele natuur- en watergebieden. Ze vormen een blauwgroene slinger van grote ecologische en recreatieve waarde. De opgave Regionale Kracht streeft naar een versterking van de slinger, wat bijdraagt aan een aantrekkelijker woon- en werkmilieu en daarmee de regionale kracht. Vanuit deze doelstelling is het relevant de ontwikkeling van de groen-blaauwe ruimte in beeld te brengen. De groen-blaauwe ruimte in de provincie omvat de groen/blauwe (water) gebieden in zowel stad als platteland, exclusief reguliere landbouw. Dit zijn bossen, natuurgebieden, kleine en grote wateren maar ook stedelijk groen, agrarisch natuurbeheer, bermen en bomenrijen. Tuinen en groene daken zijn ook niet meegenomen.

Figuur 32. Areaal (m²) groen-blauwe ruimte per inwoner in 2021, per provincie. Bron: CBS

Flevoland heeft in vergelijking met andere provincies relatief veel areaal groen-blauwe ruimte per inwoner. Alleen Friesland heeft per inwoner meer groen-blauwe ruimte, zoals te zien in Figuur 32. Sinds 2013 is in Flevoland het areaal groen-blauwe ruimte per inwoner met 7% gedaald. Dit komt vooral door de bevolkingsgroei. Het totaal areaal groen-blauw is immers maar zeer beperkt veranderd: dit is gedaald van 134.561 ha in 2013 naar 134.506 ha in 2021. Doordat het aantal inwoners in diezelfde periode is gegroeid, is de groen-blauwe ruimte per inwoner gedaald.

5.3 Meer informatie

- Het [Werkgelegenheidsonderzoek Flevoland 2022](#)
- De [Monitor Plabeka](#) en de [Atlas Plabeka](#)
- De [Economische Verkenningen MRA](#)
- Het [dashboard van Regionale Kracht op Feitelijk Flevoland](#)
- De [pagina van Regionale Kracht op de website van de Omgevingsvisie FlevolandStraks](#)

6. Krachtige Samenleving

6.1 Inleiding en ambities

De provincie heeft de ambitie een bijdrage te leveren aan een trendbreuk op het gebied van gezondheid en sociale veerkracht. Hier wordt vanuit de opgave Krachtige Samenleving op ingezet, in de wetenschap dat het een domein is wat veelal bij het rijk en lokale overheden is belegd. Ten opzichte van het huidige beeld wordt gestreefd naar een betere gezondheid, minder armoede, meer sociale veerkracht, hoger opleidingsniveau, een hogere participatiegraad en een beroepsbevolking die beter past bij de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

In de Omgevingsvisie FlevolandStraks is de stip op de horizon als volgt omschreven:

“In 2030 en verder staat Flevoland bekend als een omgeving met uitstekende mogelijkheden voor ontplooiing, ontwikkeling en ontspanning. Het is een aantrekkelijk vestigingsgebied. We benutten het in Flevoland aanwezige talent alsmede de potentie, de kracht en het ondernemerschap van de samenleving. Bij nieuwe ontwikkelingen staat de Flevolander centraal. We volgen samen met partners de regionale sociale en economische ontwikkelingen op de voet. Zo kunnen we gezamenlijk nieuwe uitdagingen tijdig signaleren, deze op een passende wijze agenderen en bespreken met de partners.”

De Provincie ondersteunt activiteiten van regionale en lokale partners, zodat Flevolandse langer gezond en zelfredzaam zijn. Hierdoor zullen Flevolandse sociaal en economisch beter deelnemen aan de samenleving. Met toekomstbestendige gezondheidszorg zet de provincie via ondersteuning van de Zorgtafel Flevoland in op een innovatieve zorginfrastructuur, met de juiste zorg op de juiste plek. Het programma Leefbaar Platteland binnen Krachtige Samenleving richt zich specifiek op de leefbaarheid en sociale cohesie op het plattelandsgebied binnen de provincie. Om een Krachtige Samenleving te realiseren worden inwoners indirect gestimuleerd om hun betrokkenheid te laten zien in het oppakken en agenderen van zaken die bijdragen aan de eigen sociale veerkracht en het vitaal houden van hun leefomgeving.

In dit hoofdstuk geven we een beeld over de ontwikkelingen die zich voordoen binnen de context van Krachtige Samenleving. We sluiten hierbij aan bij de informatiebronnen die ook voor anders monitors worden gebruikt, zoals bijvoorbeeld de monitor positieve gezondheid. Per indicator worden de meest recente cijfers gebruikt, de meeste cijfers komen uit 2021 of 2022. Hierbij is het belangrijk om een kanttekening te plaatsen. Er spelen verschillende ontwikkelingen in de samenleving die ervoor kunnen zorgen dat deze cijfers niet de situatie op dit moment weergeven. Zo kunnen de effecten van de coronaperiode pas over een paar jaar inzichtelijk worden gemaakt en worden bijvoorbeeld mogelijke effecten van de enorme kostenstijgingen in 2022 (inflatie van 10% over 2022), en in het bijzonder de energiecrisis ook nog niet zichtbaar.

Ook moet worden opgemerkt dat wanneer er gesproken wordt over positieve ontwikkelingen, dit niet per definitie wegneemt dat er nog steeds knelpunten zijn. Niet alle groepen profiteren mee, en ook wanneer er volgens een indicator een positieve ontwikkeling is kan er nog steeds sprake zijn van specifieke problematiek; denk aan de hardnekkige problematiek eenzaamheid bij bijvoorbeeld ouderen en armoede. Daarnaast zijn er landelijke trends, zoals de houdbaarheid van het huidige zorgstelsel, die specifiek vertaald naar Flevoland een aantal vraagstukken opleveren als het gaat om het organiseren van toekomstbestendige gezondheidszorg (bijvoorbeeld het tekort aan huisartsen)^v. Ook brengen positieve ontwikkelingen op het gebied van arbeidsparticipatie en werkloosheid weer eigen uitdagingen op de arbeidsmarkt met zich mee, meer specifiek de personeelskrapte.

Doelstellingen en indicatoren

Bovenstaande doelstellingen zijn vertaald naar indicatoren. Deze indicatoren zijn hieronder weergegeven. Per indicator is gekeken naar de recente ontwikkeling en de stand van zaken t.o.v. de doelstellingen. De indicatoren zijn waar mogelijk beoordeeld op de huidige stand van zaken en de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Voor de beoordeling van de stand van zaken wordt gekeken naar de mate van doelbereik, en indien een SMART doel niet voorhanden is wordt vaak vergeleken met het Nederlands gemiddelde of een

^v Zie ook: Regioperspectief, gezondheid en zorg in Flevoland (2020). URL: <https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/zorgtafel-flevoland/>

'expert judgement' gegeven. In bepaalde gevallen is het niet mogelijk redelijkerwijs een oordeel te geven. Een uitgebreide beschrijving van de methodiek is opgenomen in bijlage 3.

Indicator	Stand van zaken	Ontwikkeling
Brede welvaart		
Ervaren gezondheid		
Armoede		
Sociale veerkracht: Sociale cohesie		
Sociale veerkracht: Vertrouwen in anderen		
Sociale veerkracht: Sociale contacten		
Participatie: Eenzaamheid		
Participatie: Vrijwilligerswerk		
Participatie: Netto arbeidsparticipatie		
Opleidingsniveau		
Werkloosheid		
Spanning op arbeidsmarkt		

 = geen uitspraak mogelijk,
  / = positief,
  / = neutraal,
  / = negatief

6.2 Huidig beeld

6.2.1 Brede welvaart

De opgave Krachtige Samenleving richt zich op aspecten als gezondheid, welzijn, leefomgeving, werk en onderwijs. Als overkoepelend concept wordt hier steeds vaker 'Brede welvaart' gehanteerd. Het CBS publiceert sinds 2020 de regionale monitor Brede Welvaart. Op 5 december 2022 is de derde versie van de regionale Monitor Brede Welvaart verschenen³⁶.

Brede welvaart 'hier en nu' richt zich op de kwaliteit van leven en de omgeving waarin mensen nu leven. Zo wordt er gekeken naar thema's als welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu. Op basis van 33 indicatoren wordt brede welvaart 'hier en nu' in beeld gebracht voor onder andere gemeenten en provincies.

Op verschillende indicatoren scoort Flevoland goed ten opzichte van andere provincies (indicatoren waarvoor Flevoland behoort het bovenste kwart). Zo zijn inwoners van Flevoland het meest tevreden met het leven in vergelijking tot andere provincies, daarnaast scoort Flevoland ook goed ten opzichte van andere provincies op indicatoren als levensverwachting, arbeidsparticipatie en afstand tot openbaar groen.

Naast deze positieve ontwikkelingen, is er in Flevoland sprake van meer overgewicht dan gemiddeld in Nederland en zijn Flevolandse inwoners het minst tevreden met de reistijd naar werk. Ook ligt het bruto binnenlands product per inwoner lager, doen Flevolandse inwoners minder vaak vrijwilligerswerk, hebben ze minder vertrouwen in anderen en voelen ze zich vaker onveilig.

6.2.2 Ervaren gezondheid

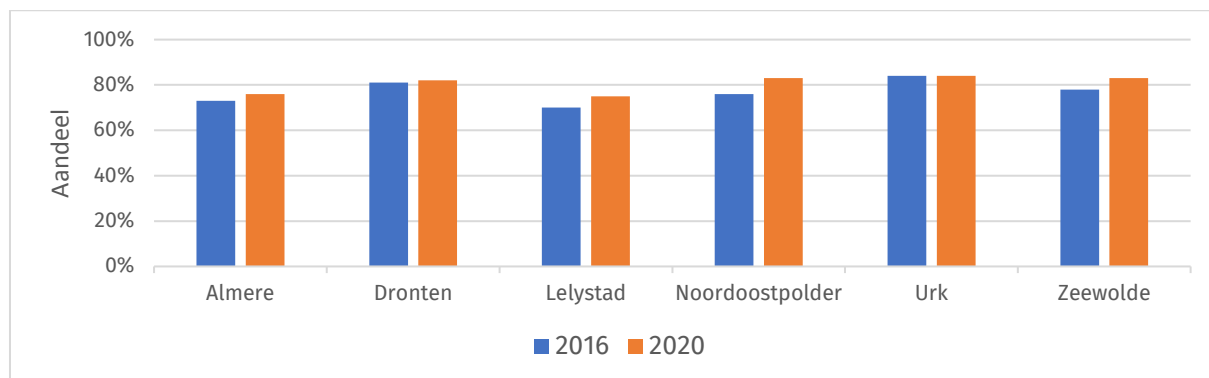
Het realiseren van een trendbreuk op het gebied van gezondheid is één van de maatschappelijk effecten die vanuit Krachtige Samenleving wordt beoogd. Vanuit dit kader is het relevant te kijken

^w Als indicator voor armoede wordt het aantal huishoudens onder de lage-inkomensgrens gehanteerd. Ondanks dat deze indicator onder het landelijk gemiddelde scoort (en dus groen zou kleuren) is ervoor gekozen geen beoordeling te geven. Gezien de enorme kostenstijgingen in 2022 (inflatie van 10% over 2022), en in het bijzonder de energiecrisis, geeft een indicator die enkel kijkt naar de inkomstenkant en waarvan de meest recente cijfers uit 2021 komen geen adequaat beeld van de huidige stand van zaken én ontwikkeling op het gebied van armoede. Niettemin kan het wel als positief worden gezien dat zich minder huishoudens onder de lage-inkomensgrens bevinden.

naar het concept 'ervaren gezondheid'. De onderstaande cijfers komen uit de Gezondheidsmonitor van het CBS, RIVM en de GGD. In de zomer van 2023 worden de cijfers van 2022 gepubliceerd, de meest recente cijfers komen nu uit 2020³⁷. Deze dataverzameling heeft plaatsgevonden in oktober 2020, tijdens de tweede golf van het coronavirus.

In 2020 geeft 78% van de Flevolandse inwoners zijn of haar gezondheid als (zeer) goed te ervaren. Dat ligt net onder het Nederlands gemiddelde van 79%. Het aandeel Flevolandse inwoners die zijn of haar gezondheid als (zeer) goed ervaren is gestegen met 4 procentpunt sinds 2016 (74%). Een aantal andere provincies laten net een sterkere stijging zien. In vergelijking met andere provincies komt Flevoland daarmee nu op een 9^e plaats, terwijl Flevoland in 2016 nog op de 8ste plaats stond.

Net als in 2016 verschillen de Flevolandse gemeenten in het aandeel dat zijn of haar gezondheid als (zeer) goed ervaart (Figuur 33). De inwoners van gemeente Urk ervaren ook in 2020 zijn of haar gezondheid het vaakst als (zeer) goed. Zo geeft, net als in 2016, 84% van de inwoners van Urk aan zijn of haar gezondheid als (zeer) goed te ervaren. Bij de andere gemeenten is er een stijging te zien in het percentage inwoners dat zijn of haar gezondheid als (zeer) goed ervaart. Deze stijging is het sterkst in de gemeente Noordoostpolder (7 procentpunt), gevolgd door gemeente Lelystad (5 procentpunt) en gemeente Zeewolde (5 procentpunt). Zo ervaart, in 2020, 83% van de inwoners van gemeente Noordoostpolder hun gezondheid als (zeer) goed, terwijl dit in 2016 nog 76% was. Ook in 2020 ligt het percentage inwoners dat zijn of haar gezondheid als (zeer) goed ervaart het laagst in Almere (76%) en Lelystad (75%).

Figuur 33. (Zeer) goed ervaren gezondheid in Flevoland in 2016 en 2020, per gemeente. Bron: GGD/CBS/RIVM

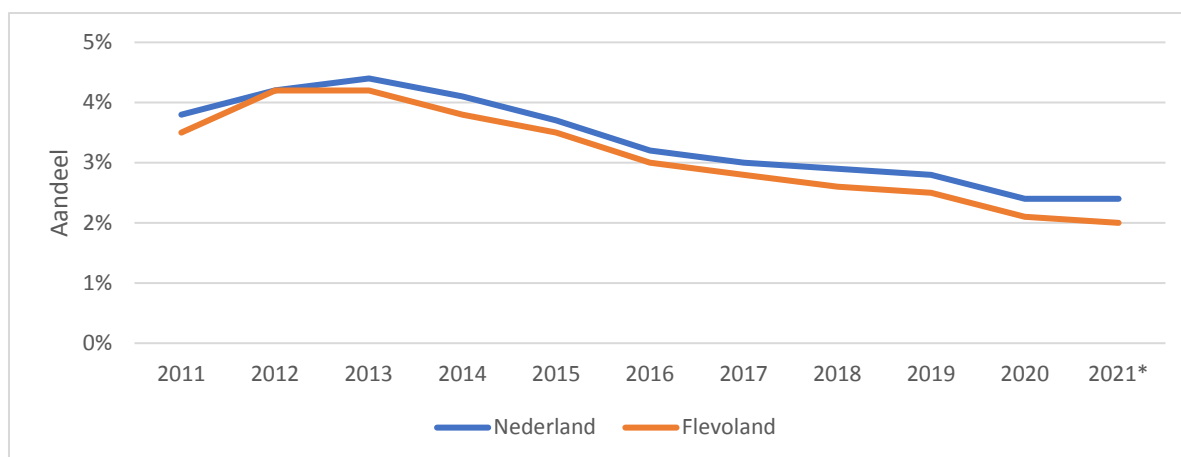
6.2.3 Armoede

De opgave Krachtige Samenleving streeft naar minder armoede. Bij het gebruik van de indicator, aantal huishoudens onder de lage inkomensgrens, voor het meten van het construct 'armoede' moeten we enkele kanttekeningen plaatsen.

In eerste plaats gaat de indicator enkel over de inkomsten van huishoudens. Met name de uitgaven zijn de afgelopen periode flink gestegen. Zo stegen de energiekosten in 2022 tot een uitzonderlijk hoog niveau (zie kader 'Energiearmoede in Flevoland'), en werden onder andere voedingsmiddelen en motorbrandstoffen fors duurder. Gemiddeld waren de prijzen van consumentengoederen- en diensten in 2022 10% hoger dan in 2021. In diezelfde periode stegen de CAO-lonen met gemiddeld 3,2%³⁸. Daarnaast is voor de gehanteerde indicator slechts data tot en met 2021 beschikbaar: juist in 2022 steeg de inflatie hard.

Het aantal huishoudens onder de lage-inkomensgrens in Flevoland is in de afgelopen jaren verder gedaald (cijfers t/m 2021). In bijvoorbeeld 2019 leeft 7,1% van de huishoudens in Flevoland onder de lage-inkomensgrens gedurende 1 jaar of langer (Figuur 34), terwijl dit in 2021 6,3% is. Dit is lager dan het Nederlandse gemiddelde van 6,8%.

Het aantal huishoudens met een laag inkomen gedurende één jaar of langer steeg in 2013 naar 14.500 huishoudens (een stijging van 34% ten opzichte van 2 jaar daarvoor). Met het aantrekken van de economie zette vervolgens een daling in. Tussen 2013 en 2019 daalde het aantal huishoudens in deze groep met 14%, tegenover een landelijke daling van 9%. Vanaf 2016 ligt het aandeel in Flevoland hiermee lager dan het Nederlands gemiddelde.

Figuur 34. Huishoudens met een laag inkomen gedurende 1 jaar of langer in Flevoland. Bron: CBS

Ook voor het aantal huishoudens met een langdurig laag inkomen (gedurende vier jaar of langer) is een lichte daling te zien. Tussen 2014 en 2019 steeg het aantal huishoudens in deze categorie met 21%, van 3.800 naar 4.600. Tussen 2019 en 2021 is het aantal huishoudens in deze categorie weer gedaald naar 4.500. In 2021 leeft 2,8% van de huishoudens in Flevoland langdurig onder de lage-inkomensgrens, ook dit percentage ligt weer lager dan het Nederlands gemiddelde van 3,1%³⁹.

Energiearmoede in Flevoland

De afgelopen periode is door de energiecrisis de aandacht voor energiearmoede toegenomen. Met de stijgende energieprijzen zijn er steeds meer zorgen dat mensen structureel in de problemen komen met het betalen van hun energierekening, ofwel in energiearmoede leven. Energiearmoede hangt samen met armoede in bredere zin⁴⁰.

De meest recente cijfers over energiearmoede gaan over het jaar 2020. In 2020 heeft 3,8% van de Flevolandse huishoudens te maken met een laag inkomen en een hoge energierekening en/of een lage energetische kwaliteit van de woning. Dit is lager dan het jaar ervoor. In 2019 lag het percentage op 5,8%. Ter vergelijking: ook in Nederland daalde het aandeel huishoudens met energiearmoede van 8,4 naar 6,4%. Om zicht te krijgen in de meer recente ontwikkelingen rondom energiearmoede heeft TNO⁴¹ een analyse uitgevoerd op basis van de cijfers van het CBS, gekoppeld aan de energieprijzen en compensatiemaatregelen uit 2022. Hieruit blijkt onder andere dat Flevoland een van de regio's is waar de energiearmoede het meest toeneemt.

6.2.4 Sociale veerkracht

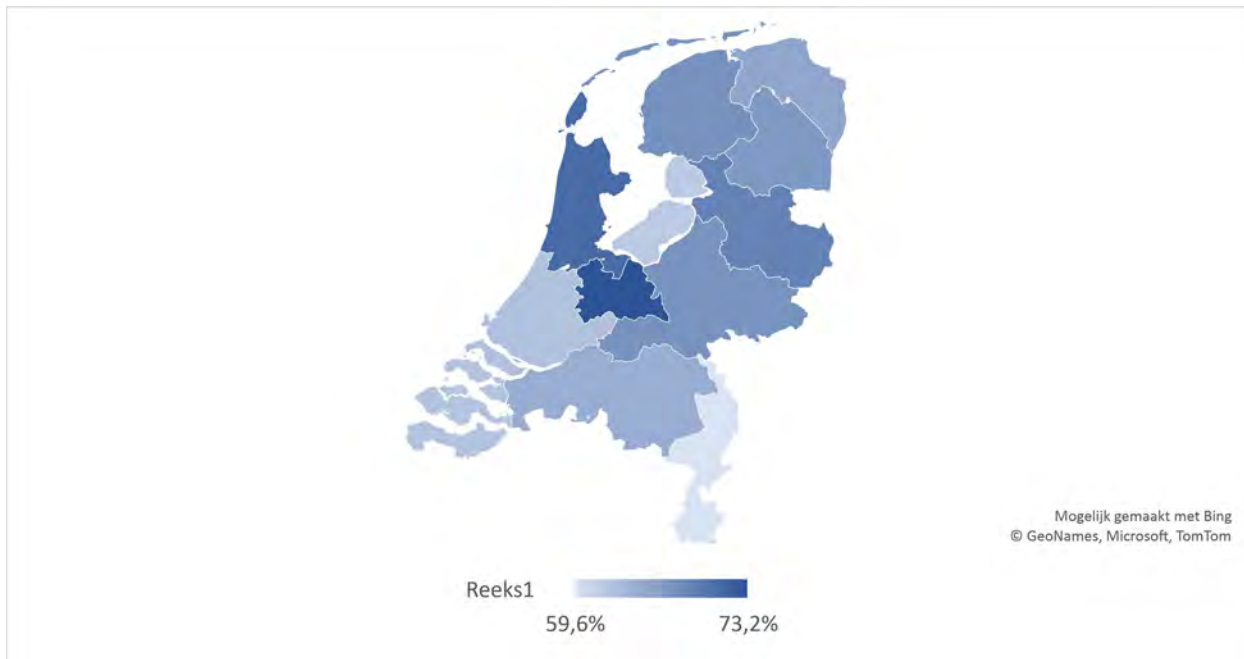
Naast gezondheid en armoede wordt binnen Krachtige Samenleving ook ingezet op het versterken van sociale veerkracht van Flevolandse inwoners. In deze monitor definiëren we sociale veerkracht als het vermogen van mensen en gemeenschappen om met veranderingen om te gaan en de toegang tot hulpbronnen die ze daarbij hebben⁴².

Alhoewel er nog steeds geen cijfers beschikbaar zijn voor specifiek sociale veerkracht, is er wel informatie beschikbaar over gerelateerde indicatoren, zoals sociale cohesie, vertrouwen in anderen en contact met familie, vrienden of bureaus.

Sociale cohesie wordt vaak gezien als onderdeel van of belangrijke voorwaarde voor sociale veerkracht. De sociale cohesie wordt gemeten met 6 stellingen en geeft een schaalscore van 0 tot 10. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer de inwoners tevreden zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt. Tussen 2012 en 2019 was de schaalscore van sociale cohesie in Flevoland ieder jaar 6,0. Tussen 2019 en 2021 is deze schaalscore gestegen. In 2021 heeft Flevoland een sociale cohesie score van 6,3. Dit is nog steeds iets lager dan het Nederlandse gemiddelde 6,4. Alleen in Zuid-Holland (6,2) ligt de sociale cohesie lager dan in Flevoland⁴³.

Ook het vertrouwen in anderen ligt naar verwachting gemiddeld lager in Flevoland dan in Nederland. Zo gaf in 2021 62% van de Flevolandse inwoners van 15 jaar en ouder aan dat mensen te vertrouwen zijn, ten opzichte van 66% van de Nederlanders. Hiermee staat Flevoland op de 11^e

plaats. Alleen inwoners uit Limburg (60%) rapporteren een lager vertrouwen in anderen dan Flevolandse (zie Figuur 35). Wel is het vertrouwen in anderen in Flevoland tussen 2012 en 2021 geleidelijk gestegen van 53% naar 62% (9 procentpunt)⁴⁴.

Figuur 35. Percentage inwoners van 15 jaar en ouder die vindt dat mensen in het algemeen te vertrouwen zijn in 2021, per provincie. Bron: CBS

Flevolandse hebben regelmatig contact met familie, vrienden of burens. Het gaat hierbij om alle vormen van contact. Van de Flevolandse van 15 jaar en ouder geeft 70,9% aan dat ze gemiddeld minstens eenmaal per week contact heeft met familie, vrienden of burens in 2021. Dit percentage ligt net boven het Nederlands gemiddelde van 70,8%. Net als in Nederland was er tussen 2012 (76%) en 2021 wel sprake van een daling van 5 procentpunt in het contact met familie, vrienden of burens⁴⁵.

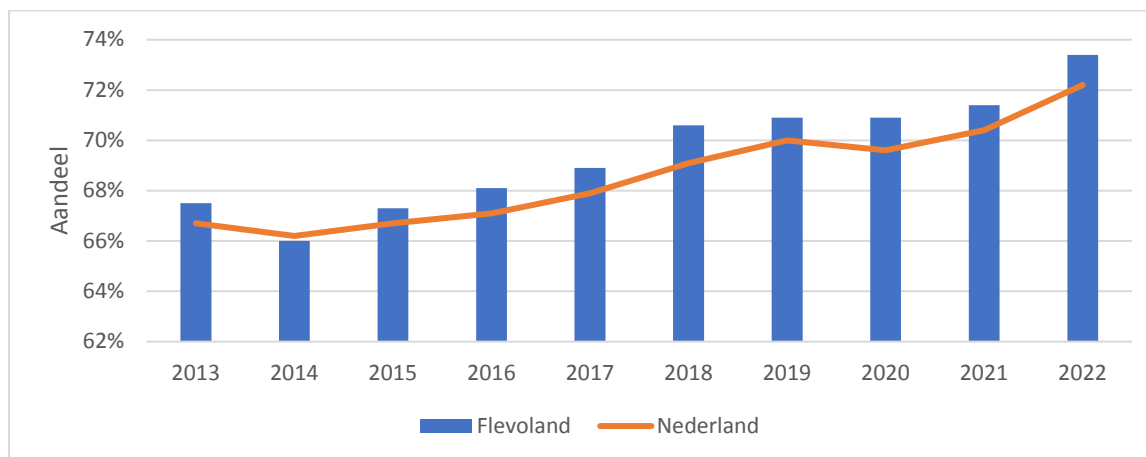
6.2.5 Participatie

Vanuit Krachtige Samenleving wordt onder meer naar een hogere participatiegraad van Flevolandse gestreefd, zowel wat betreft maatschappelijke participatie als arbeidsparticipatie. Vanuit deze doelstelling beschouwen we hier de indicatoren eenzaamheid, participatie in vrijwilligerswerk en arbeidsparticipatie.

Een belangrijk aspect van participatie is dat Flevolandse meedoen in de samenleving. Hiervoor kan onder meer naar de indicator eenzaamheid worden gekeken. In 2020 voelde 50% van de Flevolandse zich matig tot ernstig eenzaam. Dit percentage ligt boven het Nederlandse gemiddelde van 47%. De eenzaamheid is sinds 2016 gestegen met 5 procentpunt. Hierbij moet wel opgemerkt dat de dataverzameling heeft plaatsgevonden tijdens de coronaperiode, of deze stijging slechts tijdelijk is zal blijken uit de volgende peilingen⁴⁶.

Naast eenzaamheid, kan naar de deelname aan vrijwilligerswerk gekeken. In Flevoland is de mate van participatie van Flevolandse in vrijwilligerswerk relatief laag. Al jaren ligt dit percentage onder het Nederlands gemiddelde. In 2021 heeft 34,7% van de Flevolandse bevolking van 15 jaar of ouder vrijwilligerswerk gedaan voor één of meerdere organisaties of verenigingen, tegenover een Nederlands gemiddelde van bijna 39%. Hiermee komt de mate van participatie in vrijwilligerswerk in Flevoland op het laagste niveau sinds 2012 (47%), het gaat om een afname van meer dan 12 procentpunt. Als provincie komt Flevoland daarmee op de 11e plaats. Alleen Limburg (33,0%) heeft een lager aandeel van de bevolking dat vrijwilligerswerk uitvoert. De afname van participatie in vrijwilligerswerk - komt overeen met de trend die in Nederland zichtbaar is⁴⁷.

De netto arbeidsparticipatie is het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de gehele bevolking. In Flevoland ligt dit op 73,4% in 2022 (Figuur 37). Dit percentage ligt boven het Nederlands gemiddelde van 72,2%. Alleen provincie Utrecht (75,0%) en Overijssel (73,5%) hebben een hogere netto participatie. In de nasleep van de economische crisis daalde de netto arbeidsparticipatie van 68,4% in 2010 naar 64,8% in 2014. Sinds 2014 is de participatiegraad dus weer gestegen van 66,0% naar 73,2% in 2022⁴⁸.

Figuur 36. Ontwikkeling van de netto arbeidsparticipatiegraad in Flevoland en Nederland. Bron: CBS

6.2.6 Opleidingsniveau

Een andere trendbreuk die wordt beoogd met Krachtige Samenleving is het streven naar een hoger opleidingsniveau onder de Flevolandse beroepsbevolking. Hiervoor kunnen cijfers van het CBS worden gebruikt, waarbij het onderwijsniveau wordt onderverdeeld in vier categorieën: laag onderwijs, middelbaar onderwijs, hoog onderwijs en onbekend. In de verdeling wordt uitgegaan van het hoogst behaalde onderwijsniveau van een persoon^x.

Indeling van opleidingsniveaus

Voor de indeling van opleidingsniveaus in categorieën wordt aangesloten bij de indeling zoals het CBS deze hanteert, omdat de cijfers ook van het CBS afkomstig zijn. Maatschappelijk wordt steeds vaker de vraag opgeworpen of de termen 'praktisch' en 'theoretisch' opgeleiden niet beter passend zouden zijn. Een onderscheid tussen hoog en laag opgeleid zou als stigmatiserend kunnen worden ervaren en niet aansluiten bij het belang van vakmanschap voor de maatschappij. Het CBS heeft hier een nadere verkenning naar gedaan, en concludeert: "Een voordeel van deze indeling is dat deze geen ordening bevat, maar een gelijkwaardige typering is die kwalitatief van aard is en die daardoor minder aanleiding geeft tot een waardeoordeel. Daarmee wordt met deze indeling wel voldaan aan de maatschappelijke behoefte om over te stappen op een minder stigmatiserende indeling. Dit laat onverlet dat het gebruik van enkel deze indeling onvoldoende onderscheidend is op diverse relevante indicatoren voor het beschrijven van de bevolking."⁴⁹ Het CBS houdt daarom in haar statistieken vast aan de bestaande classificering.

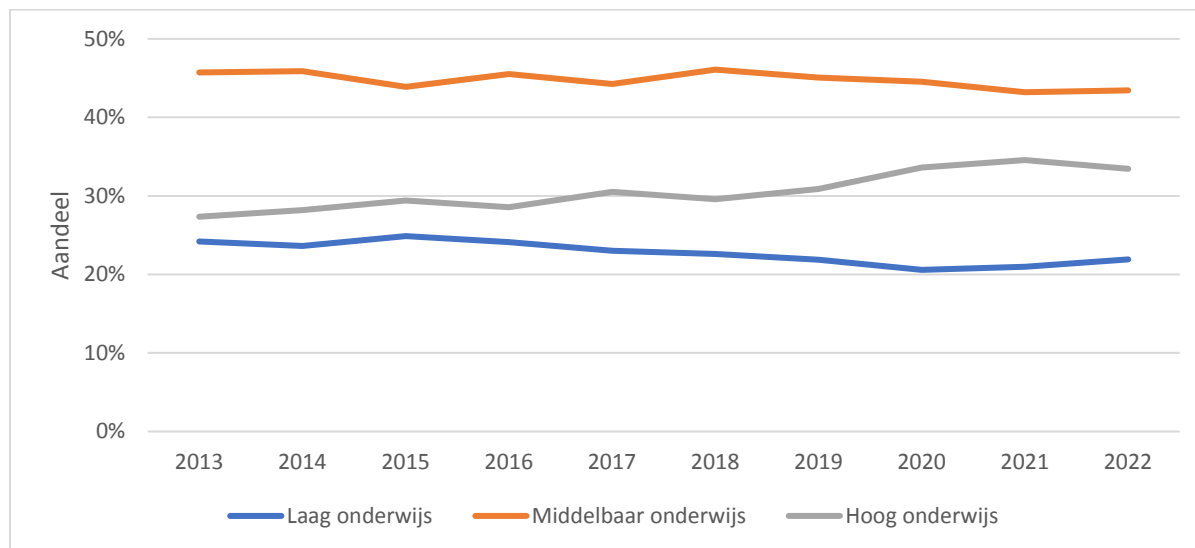
In 2022 wordt de grootste groep, bijna de helft van de Flevolandse beroepsbevolking (43%), ingevuld door mensen met een middelbaar onderwijsniveau, gevolgd door personen met een hoog onderwijsniveau (33%) en laag onderwijsniveau (22%). In vergelijking met Nederland heeft Flevoland een bovengemiddeld aandeel laag en middelbaar opgeleiden en een beneden gemiddeld aandeel hoogopgeleiden. Zo heeft in Nederland 20% een laag onderwijsniveau, 38% een middelbaar onderwijsniveau en 41% een hoog onderwijsniveau.

^x Definities conform CBS:

Laag onderwijsniveau: Het hoogstbehaald onderwijsniveau is laag onderwijs. Dit omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo en de entreeopleiding, de voormalige assistentenopleiding (mbo1). Middelbaar onderwijsniveau: Het hoogstbehaald onderwijsniveau is middelbaar onderwijs. Dit omvat de bovenbouw van havo/vwo, de basisberoepsopleiding (mbo2), de vakopleiding (mbo3) en de middenkader- en specialistenopleidingen (mbo4). Hoog onderwijsniveau: Het hoogstbehaald onderwijsniveau is hoog onderwijs. Dit omvat onderwijs op het niveau van hbo of wo.

Opvallend is dat het aantal Flevolandse met een laag onderwijsniveau tussen 2020 en 2022 juist is gestegen, terwijl tussen 2013 en 2020 een dalende trend zichtbaar was. Tussen 2013 en 2020 is het aantal Flevolandse met een laag onderwijsniveau met 9,3% afgenomen: van 54.000 naar 49.000. Daarentegen is tussen 2020 en 2022 het aantal Flevolandse met een laag onderwijsniveau weer gestegen met 12,2%: van 49.000 naar 55.000. Hierbij moet ook weer worden opgemerkt dat de dataverzameling heeft plaatsgevonden tijdens de coronaperiode.

Voor het aantal Flevolandse met een hoog onderwijsniveau is over een langere periode een toename te zien, al is het aandeel in 2022 afgenomen. Zo steeg het aantal Flevolandse met een hoog onderwijsniveau tussen 2013 en 2022 met 37,7%: van 61.000 naar 84.000. In Nederland is deze toename nog net wat sterker met 38,3%. Het aandeel van de Flevolandse beroepsbevolking met een hoog onderwijsniveau steeg van 27% in 2013 naar 33% in 2022 (Figuur 36).⁵⁰

Figuur 37. Beroepsbevolking naar onderwijsniveau in Flevoland. Bron: CBS

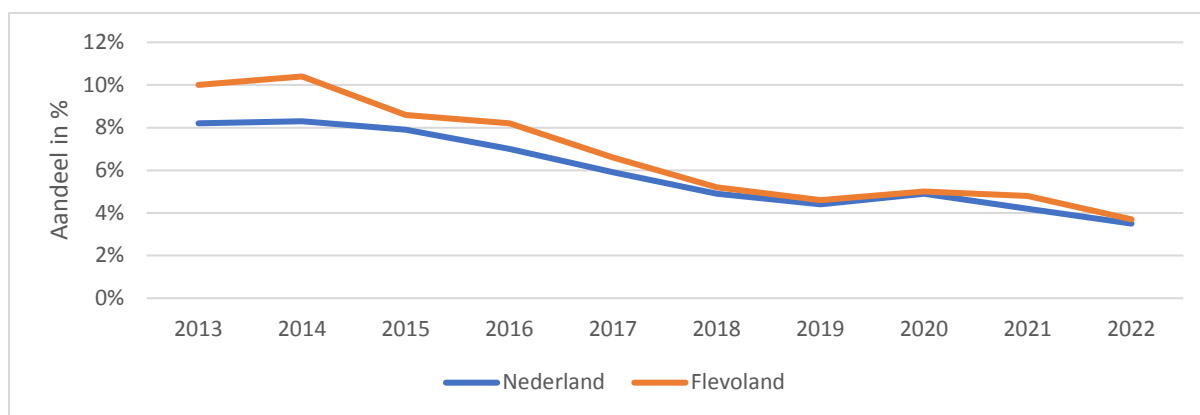
Naast het opleidingsniveau is ook de richting waarin de opleiding wordt gevolgd interessant. Met het [interactieve dashboard van de Basiscijfers Jeugd](#) wordt inzichtelijk wat de mogelijkheden voor jongeren op de regionale arbeids- en stagemarkt zijn. Ook wordt voor MBO-studenten een beeld gegeven van studentenaantallen per opleidingsrichting.

6.2.7 Human capital

Human capital is een thema dat in alle opgaven terugkomt. Omdat het thema veel overlap heeft met thema's die binnen Krachtige Samenleving spelen – denk aan de programmalijn arbeidsmarkt en participatie – is human capital in deze rapportage ondergebracht bij Krachtige Samenleving. Twee indicatoren zijn geselecteerd die iets zeggen over de mate van aansluiting van het Flevolandse arbeidsaanbod op de regionale vraag – werkloosheid en de spanningsindicator arbeidsmarkt. Daarnaast wordt vanuit Krachtige Samenleving specifiek gekeken naar de ontwikkeling van de zorgvraag en het zorgaanbod in Flevoland. Daarom wordt in dit hoofdstuk tot slot specifiek stilgestaan bij de sector Zorg & Welzijn.

Werkloosheid

Aan het einde van 2022 stond het werkloosheidspercentage in Flevoland op 3,8%, net iets hoger dan het Nederlandse gemiddelde van 3,5%. Na een jarenlange daling zorgde de coronacrisis voor een korte stijging in het werkloosheidspercentage. In 2020 was het werkloosheidspercentage 5,0%. In de afgelopen jaren heeft de daling in het werkloosheidspercentage weer doorgezet. De werkloosheid in Flevoland ligt in de afgelopen 10 jaar veelal boven het Nederlands gemiddelde (Figuur 38). Met het aantrekken van de arbeidsmarkt, zien we dat sinds 2018 de werkloosheid in Flevoland steeds meer in lijn ligt met het Nederlands gemiddelde⁵¹.

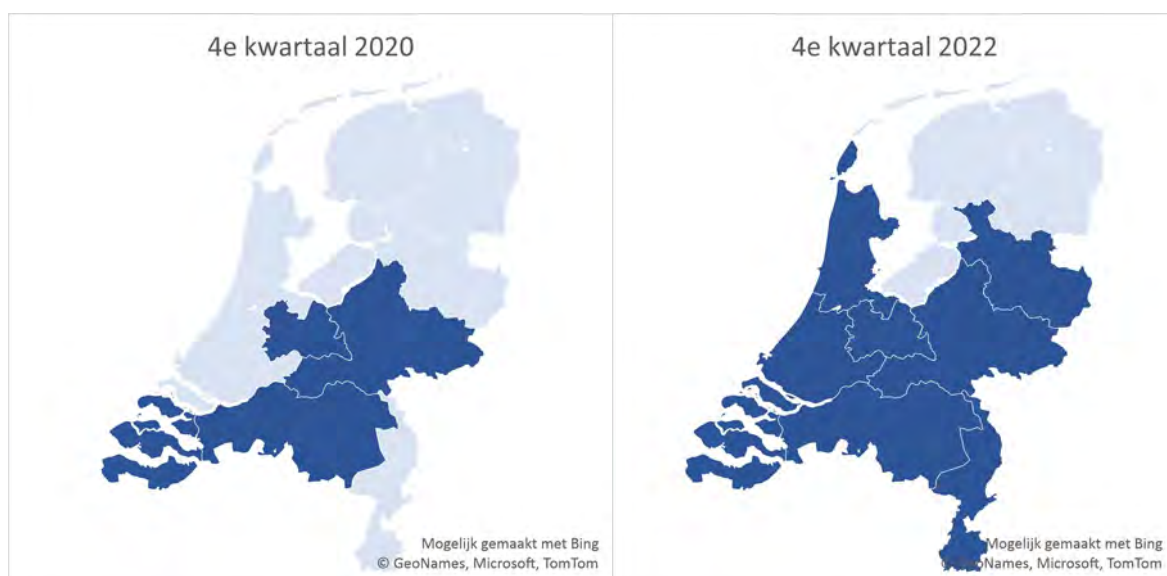
Figuur 38. Ontwikkeling van het werkloosheidspercentage in Flevoland en Nederland. Bron: CBS

De jeugdwerkloosheid ligt in Flevoland iets hoger dan het landelijk gemiddelde. Onder de groep 15- tot 25-jarigen bedroeg het werkloosheidspercentage in Flevoland 10,1% in 2021, tegenover 9,3% landelijk.

Spanning op de arbeidsmarkt

De spanningsindicator is een maat voor het in kaart brengen van de spanning tussen de openstaande vraag en het beschikbare aanbod op de arbeidsmarkt. Bij een krappe arbeidsmarkt (een score hoger dan 1,5) is er sprake van weinig aanbod van werkzoekenden voor vacatures. Dit maakt het voor werkgevers relatief lastig om geschikt personeel te vinden. Momenteel is de krapte in diverse beroepsgroepen te typeren als zeer krap, dit is een score hoger dan 4. De kans op werk in deze beroepen is daardoor goed. In een ruime arbeidsmarkt (een score lager dan 0,67) is het omgekeerde het geval^y.

In het 4e kwartaal van 2022 is de spanning op de Flevolandse arbeidsmarkt 3,8. In het hele land is de spanning op de arbeidsmarkt sinds 2020 toegenomen (Figuur 39). Als gevolg van de coronacrisis was deze spanning tussen 2019 en 2020 tijdelijk afgenomen. In het tweede kwartaal en derde kwartaal van 2021 keerde de spanning op de arbeidsmarkt weer terug. De spanning op de Flevolandse arbeidsmarkt ligt nog wel onder het Nederlandse gemiddelde (5,7)⁵².

Figuur 39. Spanningsindicator per provincie. Bron: Feitelijk Flevoland/UWV

^y Voor meer informatie over de methodiek van de spanningsindicator: zie

https://www.werk.nl/imagesdxa/uitleg_methodiek_spanningsindicator_arbeidsmarkt_tcm95-425144.pdf

Flevoland kent de meeste krapte in de zorg en welzijn beroepen, ICT beroepen, agrarische beroepen en pedagogische beroepen (Tabel 2)⁵³.

Beroepsklasse	Arbeidsmarktspanning
Zorg en welzijn beroepen	zeer krap
ICT beroepen	zeer krap
Agrarische beroepen	zeer krap
Pedagogische beroepen	zeer krap
Technische beroepen	zeer krap
Dienstverlenende beroepen	zeer krap
Commerciële beroepen	krap
Managers	krap
Transport en logistiek beroepen	krap
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	krap
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	krap
Creatieve en taalkundige beroepen	gemiddeld

Tabel 3 Spanningsindicator Flevoland naar beroepsklasse, 4e kwartaal 2022. Bron: UWV

6.3 Meer informatie

- De [voortgangsrapportage van Krachtige Samenleving 2019-2022](#)
- De [monitor positieve gezondheid](#)
- De website van GGD Flevoland: [Een Gezonder Flevoland](#)
- De [kennisbank van Flever](#)
- Het [dashboard over de spanningsindicator](#)
- Het [dashboard van Krachtige Samenleving op Feitelijk Flevoland](#)
- De [pagina van Krachtige Samenleving op de website van de Omgevingsvisie FlevolandStraks](#)

Voortgangsrapportage Krachtige Samenleving 2012-2022

In deze monitor worden de maatschappelijke effecten beschreven die worden nagestreefd vanuit Krachtige Samenleving. Ofwel, trends en ontwikkelingen in de Flevolandse maatschappij. Deze zijn niet één-op-één te koppelen aan de beleidsactiviteiten vanuit het programma Krachtige Samenleving. Recent is een voortgangsrapportage verschenen waarin uitgebreid de activiteiten en de resultaten daarvan zijn belicht, zie [Voortgangsrapportage Krachtige Samenleving 2019-2022](#).

7. Het Verhaal van Flevoland

7.1 Inleiding en ambities

Door antwoord te geven op de vragen ‘Waar komen we vandaan? Wat typeert ons?’ ontwikkelen we steeds meer een Flevolandse identiteit, waarmee Flevolandse trots zijn op de enorme diversiteit van hun afkomst en de verbondenheid van het wonen op nieuw land met een oude geschiedenis. Het bewustzijn dat we samenbouwen aan een maatschappij zit in ons DNA. Dit verhaal wil de provincie uitdragen, zodat alle inwoners het zich verder eigen kunnen maken en doorvertellen.

De ambitie van Het Verhaal van Flevoland in 2030 luidt: “Flevoland is de kroon op de eeuwenlange Hollandse inpolderingstraditie. Een ontworpen landschap met herinneringen uit een verder verleden. Dit oorspronkelijke plan van drooglegging en inrichting is een landschap van wereldfaam. Het is inmiddels verrijkt met vele nieuwe idealen van inwoners en ondernemers”.

Binnen het Verhaal van Flevoland wordt actief ingezet op twee sporen: het vormgeven van ontwikkelingen vanuit het Flevolandse verhaal en het uitdragen van de Flevolandse identiteit. Het verhaal van Flevoland komt tot uiting in het Erfgoedprogramma, de Landschapsvisie en in gebiedsbranding. Ook dient het als onderlegger van het culturele beleid van de provincie. De indicatoren in dit hoofdstuk zijn gekoppeld aan de doelen van deze beleidsvelden.

Doelstellingen en indicatoren

Bovenstaande doelen zijn vertaald naar indicatoren die in dit hoofdstuk worden getoetst. De indicatoren zijn waar mogelijk beoordeeld op de huidige stand van zaken en de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Voor de beoordeling van de stand van zaken wordt gekeken naar de mate van doelbereik, en indien een SMART doel niet voorhanden is wordt vaak vergeleken met het Nederlands gemiddelde of een ‘expert judgement’ gegeven. In bepaalde gevallen is het niet mogelijk redelijkerwijs een oordeel te geven. Een uitgebreide beschrijving van de methodiek is opgenomen in bijlage 3.

Indicator	Stand van zaken	Ontwikkeling
Uitdragen het Verhaal van Flevoland: bereik	○ ^z	○
Bekendheid Verhaal van Flevoland: aantal overnachtingen	○ ^{aa}	↗
Verbondenheid met Flevoland	●	○
Trots op Flevoland	●	○
Verandering landschap	○	○
Onderhoudsstatus Rijksmonumenten niet-woonfunctie	●	↘

○ = geen uitspraak mogelijk, ● / ↗ = positief, ● / – = neutraal, ● / ↘ = negatief

Ten opzichte van de vorige monitor zijn een aantal indicatoren aangepast, omdat nieuwe data beschikbaar is of juist gedateerd is. De indicator bezoekersaantallen is nieuw. Dit geldt ook voor enkele indicatoren die samenhangen met de fysieke elementen van het Verhaal van Flevoland, zoals veranderingen in het landschap en de mate van openheid van het landschap. De indicatoren over de internationale bekendheid van Flevoland en associaties bij Flevoland zijn niet meer beschikbaar. Het betreffende onderzoek wordt niet meer geactualiseerd. Hiervoor in de plaats zijn het aantal binnen- en buitenlandse overnachtingen toegevoegd. Alhoewel dit niet gelijk is aan internationale bekendheid, geeft het wel een beeld van de bekendheid van (het verhaal van) Flevoland in het buitenland.

^z Vanwege het effect van de coronacrisis op onderhavige indicatoren is het niet mogelijk hier redelijkerwijs een uitspraak over te doen.

^{aa} Ibid.

De indicatoren van het Verhaal van Flevoland lenen zich niet altijd voor een kwantitatieve benadering. Waar relevant is daarom gekozen voor een meer kwalitatieve invalshoek.

7.2 Huidig beeld

7.2.1 Uitdragen van het Verhaal van Flevoland

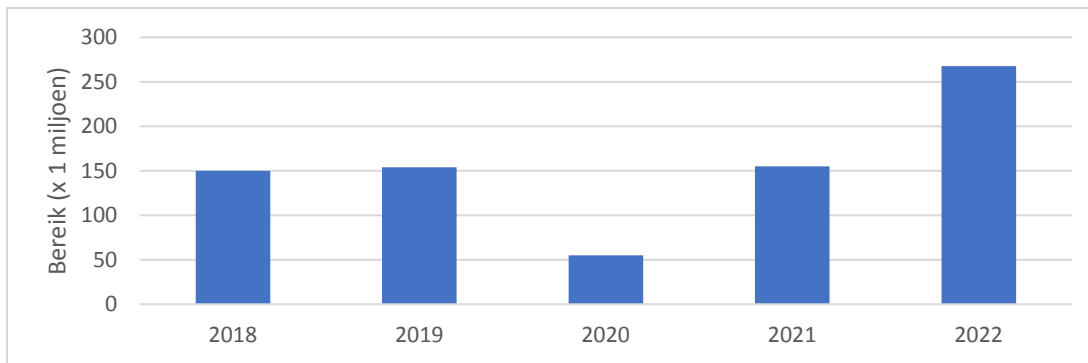
Het uitdragen en doorvertellen van het Verhaal van Flevoland is één van de speerpunten van deze opgave. In de eerste plaats doen de bewoners van Flevoland dit. In de hele provincie worden initiatieven in het leven geroepen om het verhaal van Flevoland uit te dragen, door de provincie, organisaties en bewoners. In 2022 is een inventarisatie gemaakt van meer dan 60 items. Deze lijst loopt uiteen van (gemeentelijke en provinciale) canons, beleidsdocumenten, onderzoeken, muzieknnummers, kunstgroepen, podcasts en geschreven boeken over de geschiedenis van Flevoland. Een deel hiervan is terug te vinden op [Inflevoland.nl](https://inflevoland.nl).

In de volgende paragraaf volgt een greep uit deze initiatieven.

- Flevoland is verkozen door het magazine Columbus Travel^{bb} tot de beste binnenlandse bestemming in 2022, boven Rotterdam en het Cittaslow-netwerk. Volgens de jury “heeft Flevoland de afgelopen jaren getoond hoe een hele regio zich op nieuwe, verrassende wijze kan profileren als culturele reisbestemming, in dit geval middels ambitieuze *land art* projecten onder de noemer [Land Art Flevoland](#). Door deze spraakmakende kunstwerken van wereldberoemde kunstenaars, die midden in het kunstmatige landschap zijn neergezet, kijken Flevolandse én Nederlanders met nieuwe ogen naar de provincie”.
- In het project “Scheepswrakkenpalen voor de wind” worden, met behulp van de provincie, door Landschapsbeheer Flevoland de scheepswrakpalen vernieuwd. Deze 200 markeringspalen staan door de provincie verspreid om aan te geven waar vroeger een schip is vergaan. De palen zijn hiermee een blijvende herinnering aan de droogmakerij van Flevoland. De nieuwe palen worden voorzien van een QR-code om zo per wraklocatie een verhaal over de het schip en de zinking te kunnen vertellen.
- In 2021 heeft de provincie Flevoland, samen met andere partijen, de Atlas van Flevoland ontwikkeld. Deze atlas laat aan de hand van kaartbeelden en illustraties de geschiedenis van Flevoland zien. Het [document](#) is online in te zien en er zijn fysieke exemplaren terug te vinden in onder andere bibliotheken en gemeentehuizen.

Online wordt ook geprobeerd het imago van Flevoland te versterken en herkenning te creëren voor het Verhaal van Flevoland. Het in 2020 gelanceerde online portal InFlevoland dient bijvoorbeeld als inspiratieplatform. Hier wordt doorverwezen naar verschillende websites en projecten die laten zien wat de provincie te bieden heeft. Ook wordt het Verhaal van Flevoland uitgedragen via het online platform [Visit Flevoland](#). Vanuit deze organisatie wordt, soms in samenwerking met ondernemers en organisaties in de toerisme sector, gebouwd aan de branding en zichtbaarheid van Flevoland. In 2022 werden vanuit Visit Flevoland via diverse kanalen wereldwijd meer dan 268 miljoen personen bereikt (Figuur 40)⁵⁴. Afgelopen jaren lag het bereik meestal rond de 150 miljoen. 2022 was dan ook een uitzonderlijk jaar voor Visit Flevoland, mede door de extra inzet en aandacht rondom de Floriade en de coronaherstelcampagne vanuit het Provinciaal Noodfonds.

^{bb} Columbus Travel magazine is een reismagazine met een 8 – 9 fysieke edities per jaar met een oplage van 29.000 exemplaren per keer en een online bereik van 250.000 unieke bezoekers per maand. Van de awards is verslag gedaan door het Parool.

Figuur 40. Mediabereik van Visit Flevoland uitgedrukt in miljoenen personen bereikt. Bron: Visit Flevoland

Cultuurmonitor

Via de periodieke Cultuurmonitor wordt inzichtelijk hoe het Verhaal van Flevoland via culturele uitingen wordt uitgedragen. 2019 was in retrospectief een goed jaar voor culturele sector. Daarentegen waren 2020 en 2021 minder vanwege corona. Culturele organisaties zijn nog bezig met een wederopbouwfase. Niet alleen zorgt de coronacrisis voor veranderingen bij consumenten, de culturele sector merkt ook de gevolgen van de energiecrisis en de daaropvolgende economische recessie. Wij verwijzen graag naar de [Cultuurmonitor 2019 – 2021](#) voor een meer gedetailleerde monitor van het culturele beleid in de afgelopen jaren.

Een van de speerpunten van het cultuurbeleid is het verankeren van cultuureducatie in het onderwijs. Dit past bij de ambitie van het uitdragen van het Verhaal van Flevoland. Door corona is er minder aandacht geweest voor kunst en cultuur op scholen. Er zijn lopende initiatieven om cultuureducatie te verbeteren. Een aantal voorbeelden van programma's op het gebied van cultuureducatie zijn:

- De Culturele havens, een doorlopend programma waarin kinderen in het basisonderwijs leren over de geschiedenis van het polderlandschap.
- [FleCk](#) heeft samen met BonteHond in een proeftuin geëxperimenteerd om vmbo-leerlingen op een aansprekende manier in aanraking te laten komen met Flevolandse kunst en cultuur.
- Cultuur is een manier waarop het verhaal van Flevoland tot uiting komt. Dit kan door educatie en voorlichting, maar ook door optredens, podia en musea. Zo vertelt Batavialand het Verhaal van Flevoland over land en water, over de polders, watermanagement, handel en scheepsbouw.

De Cultuurmonitor 2019 – 2021 sluit deels aan bij de regionale cultuurmonitor van de Boekmanstichting^{cc}. De belangrijkste resultaten uit de monitor van de Boekmanstichting die ook relevant zijn voor het Verhaal van Flevoland zijn hieronder samengevat:

- Flevoland is ten opzichte van andere provincies rijk aan recent erfgoed. Het aandeel inwoners dat zelf beeldende kunst beoefent is hoog en relatief veel inwoners zijn lid van en bezoeken bibliotheken.
- Flevoland blijft achter op het gebied van beeldende kunst en de podiumkunsten op vrijwel alle pijlers (aanbod, bezoek, beoefening en financiering).

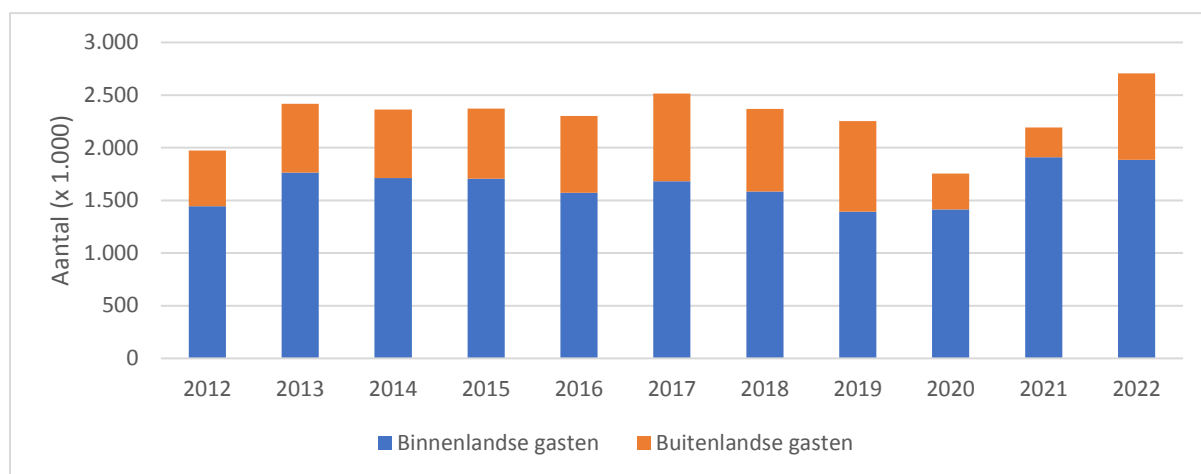
7.2.2 Bekendheid van het verhaal van Flevoland

Door het Verhaal van Flevoland uit te dragen, hopen we dat de bekendheid van het Verhaal toeneemt, binnen en buiten de provinciegrenzen. Door het uitstralen van de waarden van het Verhaal van Flevoland, zoals de openheid van het landschap, kunnen bezoekers worden aangetrokken. Het aantal binnen- en buitenlandse gasten is dan ook een indirecte indicator van de bekendheid van het verhaal van Flevoland.

In de periode van 2012 tot 2019 nam het aantal overnachtingen van buitenlandse gasten toe. Na het uitbreken van de coronacrisis was een terugval zichtbaar in het aantal overnachtingen van buitenlandse gasten, logischerwijs te verklaren door de beperkingen vanuit het corona-beleid. Het aantal overnachtingen door binnenlandse gasten daarentegen bereikte in 2021 het hoogste aantal in de afgelopen 10 jaar, met 1.911.000 overnachtingen. In 2022 is het aantal buitenlandse

^{cc} De Boekmanstichting is een landelijke kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid. Jaarlijks publiceert zij een [regionale cultuurmonitor](#). Hierin vergelijken zij de 12 provincies op ruim 70 indicatoren over cultureel aanbod, participatie en financiering.

overnachtingen op het niveau van voor corona. Daarmee is 2022 het jaar met de meeste overnachtingen, van binnen- en buitenlandse gasten, sinds 2012 (Figuur 41).

Figuur 41. Overnachtingen van gasten uit het binnen- en buitenland in Flevoland. Bron: CBS

Buiten overnachtingen in de provincie geven ook de bezoekersaantallen van voorstellingen, festivals, culturele instellingen en evenementen die met provinciale middelen mogelijk gemaakt zijn (incl. Batavialand) een indicatie van de bekendheid en het uitdragen van het Verhaal van Flevoland. Ook hier is een duidelijke daling als gevolg van corona zichtbaar en een beginnend herstel in 2022. Voor corona lag het bezoekersaantal rond de 270.000, om te dalen tot 53.000 in 2020. In 2022 was dit weer gestegen tot 97.000.

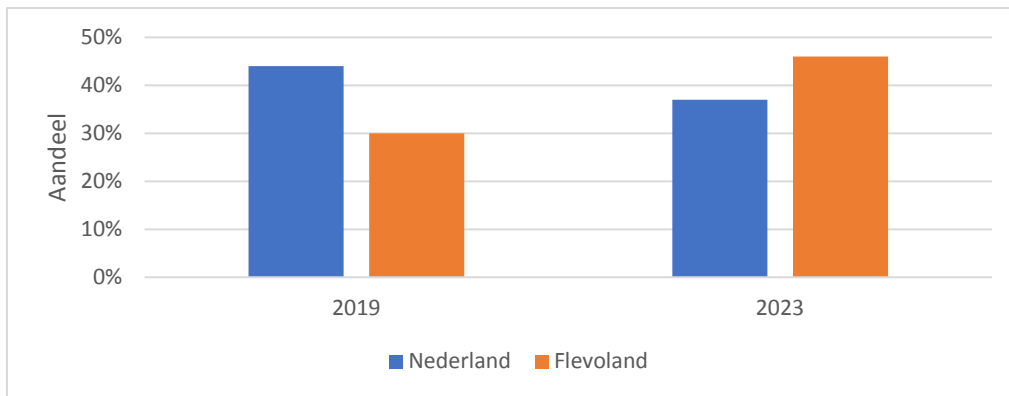
7.2.3 Mate van een Flevolandse identiteit

Met het uitdragen van het Verhaal van Flevoland wordt ook gestreefd naar de ontwikkeling van een Flevolandse identiteit. Deze ontstaat onder meer door antwoord te geven op de vragen 'Waar komen we vandaan?' en 'Wat typeert ons?'⁵⁵. In dit kader is het relevant te bekijken in hoeverre deze Flevolandse identiteit aanwezig is. I&O Research heeft rond de provinciale verkiezingen van 2019⁵⁶ en 2023⁵⁷ landelijk een onderzoek uitgevoerd naar het regio- en provinciegevoel van Nederlanders. In de eerste plaats kijken we naar de mate van regionale verbondenheid.

46% van de ondervraagden geeft aan zich (zeer) sterk met Flevoland verbonden te voelen (Figuur 42). In 2019 was dit nog circa 30%. Gemiddeld in Nederland zijn mensen zich juist minder verbonden met hun provincie gaan voelen. Het onderzoek doet geen uitspraak over de achterliggende redenen voor deze landelijke daling en provinciale stijging. Een groot deel kan te verklaren zijn door een andere vraagstelling en een lager aantal respondenten. Daarmee is de vergelijking met het voorgaand onderzoek slechts indicatief te maken.

Wel blijkt uit dit onderzoek dat slechts 8% van de Flevolandse respondenten zich 'vooral' verbonden voelt met de provincie. Bewoners kunnen zich namelijk zowel verbonden voelen met de provincie als met Nederland, de regio of hun woonplaats. Het merendeel van de Flevolandse respondenten voelt zich sterker verbonden met Nederland, de regio of hun woonplaats dan met Flevoland.

Met 46% ligt Flevoland boven het landelijke gemiddelde van 37%. Het landelijke gemiddelde ligt laag door de scores van Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Overijssel. In de Randstad voelt men zich vooral verbonden met de woonplaats. In Gelderland en Overijssel voelt men zich meer verbonden met de regio (Achterhoek, Twente en Salland).

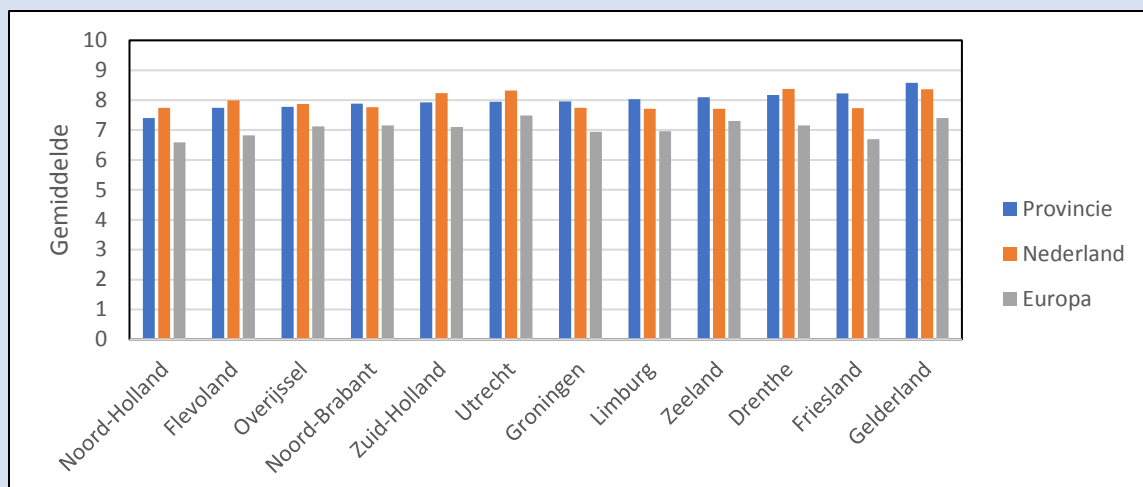

Figuur 42. Aandeel van de inwoners dat zich (zeer) sterk verbonden voelt met de provincie. Bron: I&O Research

Mate van verbondenheid met Flevoland: een alternatieve benadering

De Universiteit van Gotenburg (Zweden) stelt om elke 3 tot 4 jaar in opdracht van de Europese commissie de Regional European Quality of Government Index (EQI) op. De EQI meet in eerste instantie de perceptie van en ervaringen met (lokale) overheden door inwoners op regionaal niveau. In Nederland is dit regionale schaalniveau de provincies. De onderzoekers zetten enquêtes uit onder inwoners. Onderdeel van de vierde editie van de EQI (2021) waren een aantal vragen over de mate waarin de ondervraagde zich verbonden voelt met zijn/haar land van herkomst, regio of Europa.

Inwoners van Flevoland voelen zich volgens dit onderzoek meer verbonden met Nederland dan met de regio waar zij in wonen. Dit sluit aan bij de resultaten van het I&O onderzoek. Op een schaal van 1 ('Helemaal niet verbonden') tot 10 ('Zeer verbonden') geven de inwoners van Flevoland gemiddeld hun 'verbondenheid' met Flevoland een 7,74. Alleen in Noord-Holland voelen de inwoners zich minder verbonden met de regio (7,4). Inwoners van Drenthe, Friesland en Gelderland voelen zich het meest verbonden met hun regio.

Figuur 43. Gemiddelde mate van verbondenheid met de provincie, Nederland en Europa op een schaal van 1 tot 10. Bron: EQI

7.2.4 Mate van trots op Flevoland

Het ontwikkelen van een Flevolandse identiteit maakt dat Flevolandse trots zijn op de enorme diversiteit van hun afkomst en de verbondenheid van het wonen op nieuw land met een oude geschiedenis, zo luidt één van de ambities van het Verhaal van Flevoland.

Flevolandse zijn gemiddeld iets minder trots op hun provincie dan in de andere delen van Nederland. Op de vraag 'In hoeverre bent u trots op uw provincie' antwoord 34% van de Flevolandse 'altijd' of 'vaak'. In Nederland beantwoord 36% van de respondenten deze vraag met 'altijd' of 'vaak'. Het meest trots zijn inwoners uit Friesland, Limburg en Drenthe. Ook in 2019 waren Flevolandse over het algemeen minder vaak trots op hun provincie dan gemiddeld, al was de

vraagstelling in het onderzoek destijds iets anders. Toentertijd gaf 35% van de inwoners van Flevoland aan 'soms zeer' of 'steeds zeer' trots te zijn op de provincie.

Uit de vraag 'Waar bent u het meest trots op, als het gaat om de provincie op regio waar u woont' blijkt dat 42% van de Flevolandse inwoners het meest trots is op de natuur. In het bijzonder worden de Oostvaardersplassen genoemd als plek om trots op te zijn.

7.2.5 Behoud en bescherming fysieke elementen Verhaal van Flevoland.

Een andere belangrijke pijler van het Verhaal van Flevoland gaat over de fysieke elementen in de provincie. Het gaat dan bijvoorbeeld om archeologische of gebouwde monumenten, beschermde dorpsgezichten, werelderfgoederen en kenmerkende landschapselementen. Het is van belang deze te beschermen en te behouden. Voor de indicatoren die iets zeggen over deze aspecten sluiten we aan bij de provinciale monitor landschap (in ontwikkeling) en de [landelijke monitor landschap 2.0](#).

Hiermee kunnen we bijvoorbeeld de 'verandering van het landschap' inzichtelijk maken. De landelijke monitor brengt veranderingen tussen 2018 en 2020 in het landschap in beeld aan de hand van 6 indicatoren.^{dd} Het provinciaal accent ligt net wat anders dan landelijk. In Flevoland hechten wij waarde aan de beleving van waterbouwkundige bouwwerken vanuit de belevingsassen, de beleving van het Mondriaanlandschap in de lange belevingsassen, de groene eilanden en robuuste groenstructuren. Om de verandering van het landschap in beeld te brengen gebruiken wij de volgende vier indicatoren uit de landelijke monitor: openheid, opgaand groen, landgebruik en bebouwing.

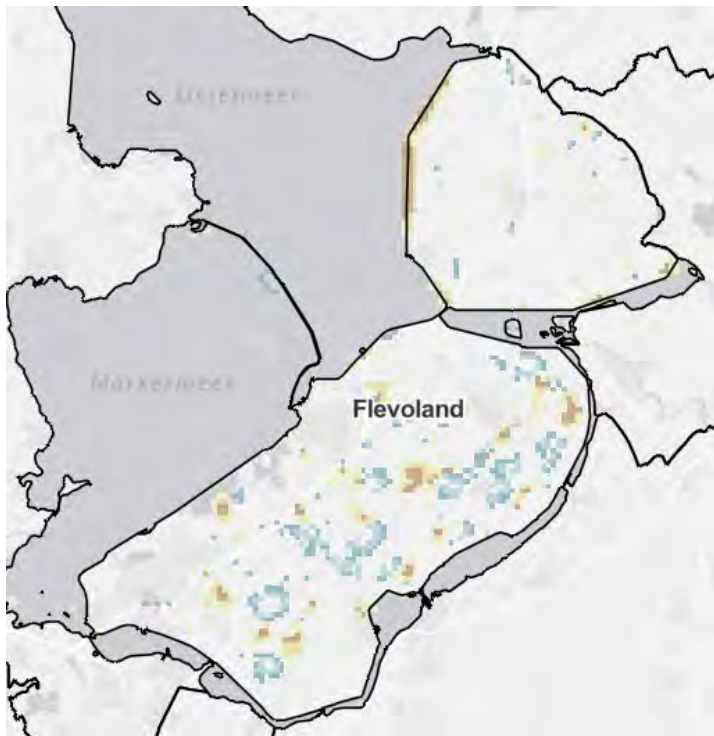
Wijzigingen in het landschap worden aangegeven in vier categorieën: Zeer grote verandering, aanzienlijke verandering, beperkte verandering en onveranderd (Tabel 3). Op de indicatoren opgaand groen, landgebruik en bebouwing scoort Flevoland vergelijkbaar of beter dan Nederland in het algemeen. Met name op de indicator 'bebouwing' zijn er minder veranderingen tussen 2018 en 2020 geweest in Flevoland dan in Nederland. Dit betekent dat er buiten de bebouwde kom weinig veranderingen zijn geweest in de bebouwing. Hier zijn een aantal uitzonderingen op, zo is er bijvoorbeeld in Oosterveld relatief veel bebouwing bijgekomen.

Indicator	Bebouwing		Opgaand groen		Landgebruik	
Gebied	Flevoland	Nederland	Flevoland	Nederland	Flevoland	Nederland
Zeer grote verandering	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Aanzienlijke verandering	0%	1%	0%	0%	0%	0%
Beperkte verandering	3%	9%	5%	7%	4%	4%
Geen verandering	97%	90%	94%	93%	96%	96%

Tabel 4 Veranderingen in het landschap van Flevoland 2018-2020, bron: monitor landschap 2.0

De mate van openheid van het landschap wordt bepaald door het wel of niet voorkomen van elementen (bijv. bossen, houtwallen of bebouwing) op ooghoogte. Openheid beïnvloedt de beleving van een gebied en bepaalt de geschiktheid als leefgebied voor diersoorten. De IJsselmeerpolders zijn typische voorbeelden van een open landschap. In Flevoland tegelijkertijd is de indicator 'openheid' het meest veranderd van alle provincies, met 11%. Landelijk is dit gemiddeld 4%. In Flevoland zijn zowel de meeste gebieden meer open geworden (5%) als de meeste gebieden meer gesloten (6%, Figuur 44). In Zuidelijk en Oostelijk Flevoland zijn er 'zeer grote veranderingen' op verschillende plaatsen in de polder. In de Noordoostpolder is de kust aan het IJsselmeer bijvoorbeeld 'meer gesloten' geworden. Deze verandering is toe te schrijven aan de windmolens van Windpark Noordoostpolder. Windturbines in aanbouw worden -tijdelijk- als gebouw in de BAG opgenomen en krijgen daarmee onterecht een groot effect op de berekende openheid.

^{dd} Voor een volledige definitie en methodologie verwijzen wij naar website van de landelijke monitor <https://monitor-landschap-2-monitorlandschap.hub.arcgis.com/>

Figuur 44. Mate van veranderingen in de openheid van het Flevolands landschap tussen 2018 en 2020. De rode cellen (grids) zijn meer gesloten geworden, blauw is meer open. Bron: Monitor Landschap 2.0

Ook het behoud en bescherming van fysieke elementen als archeologische, gebouwde of aangelegde monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, en werelderfgoederen en wederopbouwgebieden zijn van belang binnen de opgave. De beste indicator in dit kader – die ook in de monitor NOVI wordt gebruikt – is de onderhoudsstaat van Rijksmonumenten. Met ingang van 2017 voeren alle provincies een monitor uit op de onderhoudsstaat van de gebouwde rijksmonumenten, zijnde niet-woonhuis. In Flevoland ging het in 2022 om 40 monumenten, waarvan 4 monumenten de onderhoudsstatus ‘matig’ of ‘slecht’ hebben. Dit is er één meer dan in 2020, en dit is 10% van het totaal aantal monumenten met een niet-woonfunctie. Dit is onder het landelijk gemiddelde (15%).

	2019	2020	2021	2022
Aantal objecten (Rijksmonumenten, niet-woonfunctie)	40	40	40	40
Percentage waarvan staat van casco ‘matig’ of ‘slecht’ is	10%	7,5%	7,5%	10%

Tabel 5 Onderhoudsstatus van Rijksmonumenten (niet-woonfunctie) in Flevoland

7.3 Meer informatie

- De [Monitor Landschap 2.0](#)
- De [Cultuurmonitor 2019 – 2021](#)
- De [Quality of Government](#) index
- Het Portaal [InFlevoland](#)
- De website [Visit Flevoland](#)
- De [Cultuurhistorische waardenkaart Flevoland](#)
- Het [dashboard Verhaal van Flevoland op Feitelijk Flevoland](#)
- De [pagina van Het Verhaal van Flevoland op de website van de Omgevingsvisie](#)

8. Ruimte voor Initiatief

8.1 Inleiding en ambities

De Provincie Flevoland wil haar inwoners betrekken bij het toewerken naar een duurzame toekomst voor Flevoland. De provincie wil daarbij ondersteunend en dienstbaar zijn aan de samenleving. De tijd dat hoofdzakelijk overheden de ontwikkelingen in een gebied bepaalden is voorbij. Samen met gebiedspartners wordt naar een moderne manier van besturen toegewerkt.

Door ruimte te bieden aan Flevolandse burgers en bedrijven om met eigen initiatieven te komen, hoopt de provincie de relatie tussen overheid en inwoners te verstevigen. Voor het effectief en slagvaardig faciliteren van initiatiefnemers werkt de provincie samen met Flevolandse gemeenten, het waterschap en maatschappelijke partners. De opgave Ruimte voor Initiatief legt een nadrukkelijk accent op houding en gedrag, samenwerking binnen en buiten de organisatie en het leren van opgedane ervaringen. Deze manier van denken en doen zou tot uitdrukking moeten komen in de zes andere opgaven van de omgevingsvisie.

Doelstellingen

Om Ruimte voor Initiatief om te zetten in concrete daden, houding en gedrag is een nieuwe bestuursstijl nodig. Het hoofddoel van dit thema is dan ook dat in 2030 Flevoland anders wordt bestuurd. Om deze doelstelling te behalen zijn de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- We hanteren een geïntegreerde benadering per opgave, beleid en initiatief
- We besturen vanuit 'ja, mits' en in verbinding met onze omgeving
- Met onze partners vormen we een complementair bestuur en één overheid

Voor deze opgave zijn geen 'harde' indicatoren geformuleerd, maar wordt de voortgang kwalitatief en anekdotisch beschreven.

Ruimte voor Initiatief sluit gezien deze ambities dan ook aan bij het programma bestuurlijke vernieuwing. Hier binnen zijn drie typen relaties te onderscheiden:

- **Relatie Flevoland met inwoners.** Bij deze relatie draait het om het bevorderen van de relatie van de provincie met de samenleving: inwoners, belangenbehartigers, ondernemers en instellingen. In Nederland is de omgang met burgerparticipatie en maatschappelijke initiatieven voor overheden een steeds belangrijker thema. Ook Flevoland wil aansluiten bij de energie van de samenleving. Binnenkort wordt in de Tweede Kamer het wetsvoorstel 'Versterking participatie op decentraal niveau' behandeld. Dit wetsvoorstel wil de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid van hun gemeente, provincie, waterschap of openbaar lichaam in Caribisch Nederland versterken. Ook wordt het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie, wettelijk verankerd. Met het uitdaagrecht kunnen inwoners hun overheid uitdagen om de uitvoering van een taak over te nemen zoals het beheer of onderhoud van een park of buurthuis.
- **Relatie Flevoland met medeoverheden.** Het motto 'Samen maken we Flevoland', de ondertitel van de Omgevingsvisie FlevolandStraks, impliceert al dat we het als provincie niet alleen doen in het gebied. De relatie tussen provincie en mede-overheden is volop in ontwikkeling. Hoe gaan we in dit veranderende tijdperk om met onze mede-overheden?
- **Relatie PS en GS (en organisatie).** PS hebben tijdens een statenconferentie in 2019 aangegeven voorkantsturing en kaderstelling sterker vorm te geven. Bovendien willen PS de eigen agenda bepalen, bijvoorbeeld door een selectie van majeure thema's die een strategische agenda moeten vormen (bestuurlijke vernieuwing is één van de thema's). Verder willen de Staten de onderlinge relatie (o.a. coalitie en oppositie, Staten en het College) bevorderen.

Het is lastig een kwantitatief beeld te geven van deze aspecten, en daarlangs de voortgang ten opzichte van de vorige monitor af te meten. Daarom zijn aan de hand van gesprekken met betrokkenen vanuit de provincie verhalen en voorbeelden verzameld over de manier waarop Ruimte voor Initiatief terugkomt in de opgaven uit de Omgevingsvisie. Dit is aangevuld met informatie uit documenten als '[Waarde\(n\)vol Verbinden](#)' en '[Anders besturen: doen, vooral nu](#)', waarin ook nadrukkelijk gesprekken met de omgeving zijn meegenomen. Denk aan 1-op-1 gesprekken met

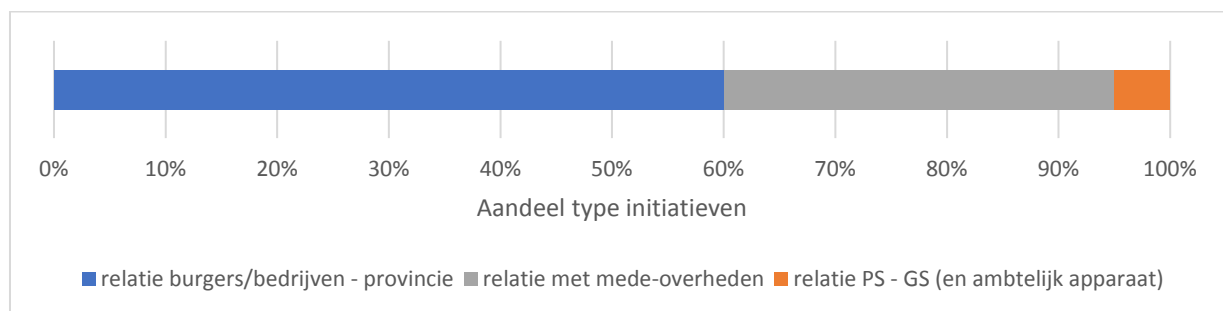
inwoners, maar ook gesprekken met ondernemers, mede-overheden, maatschappelijke instellingen en andere samenwerkingspartners.

Bovengenoemde veelal anekdotische informatie wordt in dit hoofdstuk weergegeven, gestructureerd langs de drie genoemde typen relaties. Deze kwalitatieve benadering wordt her en der ondersteund met cijfers, waar deze beschikbaar zijn. Bij de interpretatie van resultaten moet worden opgemerkt dat er enkel is gesproken met betrokkenen vanuit de provincie. In een volgende monitor wordt bekeken hoe andere belanghebbenden kunnen worden meegenomen in metingen, bijvoorbeeld door inzet van een burgerpanel.

8.2 Huidig beeld

Uit de gesprekken met betrokkenen en aanvullend deskresearch zijn voorbeelden naar voren gekomen van manieren waarop Ruimte voor Initiatief naar voren komt. In totaal zijn bijna 40 voorbeelden verzameld, die verschillend van aard zijn. Een groot deel hiervan komt voort uit één van de opgaven van de Omgevingsvisie. Zoals uit Figuur 45 blijkt zijn de meeste gevonden initiatieven gericht op het versterken van participatie, ofwel ze gaan over de relatie tussen burgers en/of bedrijven en de provincie. Bij de opgave Energie werden opvallend veel initiatieven gevonden die gericht zijn op de relatie tussen burgers/bedrijven en provincie, en bij Krachtige Samenleving werden veel voorbeelden gevonden van initiatieven gericht op de relatie met mede-overheden. Zo wordt bij Energie actief de participatieladder gebruikt, en wordt bij Krachtige Samenleving aangegeven dat netwerksamenwerking centraal staat in de aanpak omdat vraagstukken in dit programma per definitie een domein-overstijgende aanpak vereisen.

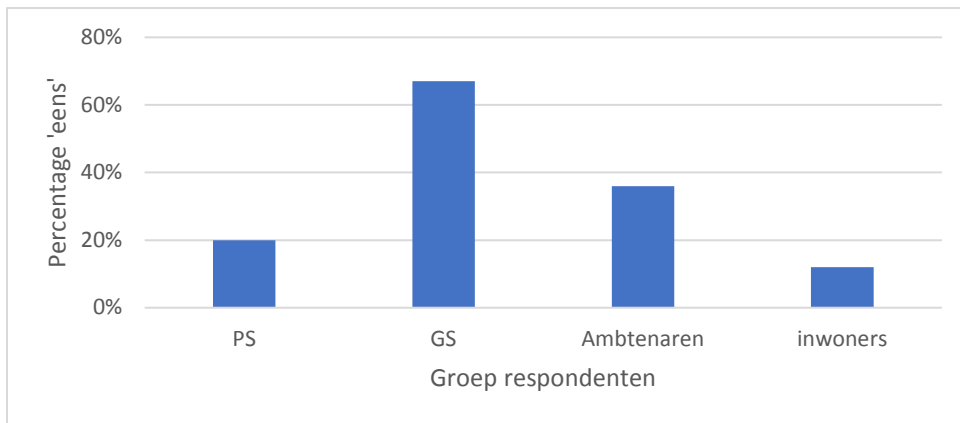
In onderstaande paragrafen worden per type relatie de belangrijkste bevindingen uit de gesprekken, deskresearch en relevante onderzoeken weergegeven, ondersteund door voorbeelden.

Figuur 45 Verdeling geselecteerde initiatieven en projecten naar het type relatie waarop dit initiatief gericht is of waar het rekening mee houdt. Bron: deskresearch en gesprekken met betrokkenen bij opgaven Omgevingsvisie Flevoland

8.2.1 Relatie met inwoners en bedrijven

De meeste gevonden initiatieven en projecten gaan over de relatie van Flevoland met haar inwoners. Participatie is hierin het sleutelwoord. Dit lijkt enigszins contrasterend met de bevinding vanuit het onderzoek 'Quick Scan Provinciale Democratie', waarin slechts 12% van de ondervraagde inwoners het gevoel heeft dat inwoners de kans krijgen om mee te praten over provinciale kwesties (Figuur 46). Ondanks de gevonden initiatieven kan het nog steeds zijn dat het totaal aantal initiatieven met ruimte voor participatie beperkt is, of deze initiatieven zijn niet bekend genoeg onder inwoners van Flevoland. Ook kan het zijn dat ze gericht zijn op hele specifieke groepen inwoners. Ook blijkt uit onderstaande figuur dat de ruimte voor participatie anders wordt gepercipieerd door inwoners, dan door GS en het ambtelijk apparaat. Aandachtspunt is hierbij wel dat de Quick Scan niet representatief was. Desalniettemin geeft deze bevinding uit het onderzoek nog steeds aan dat het belangrijk is om ruimte voor participatie blijvend onder de aandacht te brengen bij provinciale vraagstukken.

Figuur 46. Aandeel respondenten dat het eens is met de stelling: De provincie geeft alle inwoners de kans om mee te praten over provinciale kwesties. Bron: Quicksan Provinciale democratie

Ondanks deze uitdaging zijn er dus verschillende initiatieven geïdentificeerd waarin ruimte is voor participatie. We zien dit terug in diverse opgaven. Hieronder benoemen we ter inspiratie een aantal voorbeelden, al is dit overzicht niet uitputtend. Dit zijn voorbeelden die direct te linken zijn met specifieke opgaven uit de Omgevingsvisie, of de Omgevingsvisie als geheel. Dit maakt dat participatietrajecten zoals rondom de Lelylijn of het Toekomstberaad Flevoland2050 hier onbesproken blijven, maar wel zijn opgenomen in het totale overzicht met initiatieven.

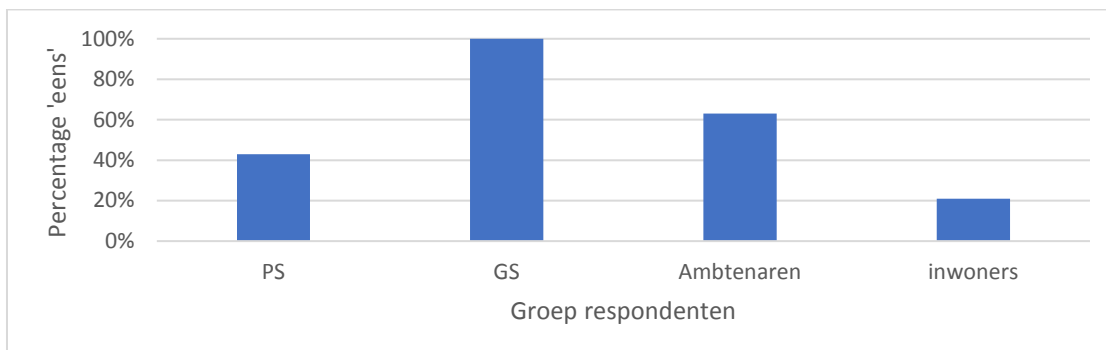
- **Participatieladder Regionale Energie Strategie (RES).** Draagvlak en participatie zijn randvoorwaarden voor het succesvol kunnen uitvoeren van de energietransitie. Voor de RES 1.0 is een participatieladder toegepast. Dit is een model om verschillende vormen en niveaus van participatie vorm te geven. Deze ladder is onderverdeeld in een zestal treden. Trede 1 draait om het verstrekken van informatie. Hiervoor is in de RES een voorlichtingscampagne opgetogen en zijn er activiteiten met jongeren georganiseerd om deze doelgroep beter te betrekken bij de energietransitie. In de tweede trede is er een inwonersenquête uitgevoerd. De derde trede bestond uit een consultatie via de Participatieve Waarde Evaluatie. Dit is een digitale raadpleging waarbij aan Flevolandse keuzes in de energietransities zijn voorgelegd. Hierin werd steeds aangegeven wat de gevolgen waren van de keuzes voor het halen van de doelen, de kosten en het ruimtegebruik. Trede 4 en 5 bestaan uit samenwerking in de planvorming en het overdragen van zaken aan andere partijen. Tot slot is in trede 6 verkend hoe autonome energiecoöperaties professioneler kunnen worden.
- **Platteland van morgen zoekt ideeën.** De Provincie Flevoland gaat op 1 juli 2023 een gebiedsprogramma indienen bij het Rijk. In dit programma staat hoe de provincie een leefbaar en toekomstbestendig landelijk gebied realiseert en wat daarvoor nodig is. De provincie voert hiervoor al gesprekken in het gebied over bijvoorbeeld stikstof en bodemdaling. De provincie wil in aanvulling op die gesprekken ook graag horen welke ideeën (agrarische) ondernemers hebben. Zij zijn gevraagd om ideeën te delen over innovaties in de bedrijfsvoering, teeltechnieken, circulariteit of biodiversiteit. Deze oproep is gedeeld via meerdere kanalen waaronder de media en vakorganisaties.
- **Samen de boer op (Samen Maken We Flevoland).** In de regionale samenwerking 'Samen Maken We Flevoland' van de gemeenten, provincie en het Waterschap werken we aan de ontwikkeling van Flevoland. In deze samenwerking zijn de opgaven van Flevoland en de landelijke opgaven naast elkaar gezet. Het resultaat: het Manifest Wij zijn Flevoland! aan de Tweede Kamer en de Strategische Agenda Flevoland. De regio overlegt met het Rijk om gezamenlijk de grote maatschappelijke vraagstukken aan te pakken en wat Flevoland daarvan kan en wil bijdragen. Samen de boer op! was een ontmoeting tussen volksvertegenwoordigers, inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen over de ontwikkeling van Flevoland naar 2050 en de te maken afspraken met het Rijk. Door de vrije ruimte te creëren en de focus te leggen op wat de inwoners

bezighoudt zijn volgens betrokkenen goede gesprekken ontstaan. Een aantal initiatieven die toen zijn ontstaan zijn nog steeds actief.

- **Vernieuwend Initiatief Prijs (VIP).** Elke 2 jaar gaat provincie Flevoland op zoek naar plannen die bijdragen aan de waarde en ruimtelijke kwaliteit van het landschap en de identiteit van Flevoland. Elke editie van VIP Flevoland staat in het teken van een thema. De editie van 2022 stond het thema 'Duurzame beleving' centraal. The Future of Countryside Living uit de Noordoostpolder is de winnaar van de tweede editie van de Vernieuwend Initiatief Prijs (VIP) Flevoland. In dit project is onderzocht hoe de transitie naar natuur inclusieve landbouw geïntegreerd kan worden met de ontwikkeling van nieuwe woningen op het platteland. Het Verhaal van Flevoland moet terugkomen in ingediende initiatieven.
- **Ideeënbus Leefbaar Platteland.** In mei 2022 is de Ideeënbus op toer gegaan door Flevoland om mensen te ontmoeten en te helpen. Enerzijds om ideeën op te halen, anderzijds om inwoners te helpen. Zo helpt de bus met het onderzoeken naar de mogelijkheden voor ideeën zoals advies en subsidies. Mensen waren welkom om hun idee te delen, ook als het nog geen volledig uitgewerkt plan was.

8.2.2 Relatie met medeoverheden

Bestuurlijke vernieuwing in Flevoland gaat ook over de vraag: hoe werken wij als provincie samen met andere overheden en hoe gaan wij (samen) om met inwoners? Iets meer dan een derde van de initiatieven die gedestilleerd zijn uit gesprekken met betrokkenen en deskresearch is gericht op de omgang met mede-overheden en gaat over aspecten als het acteren als één overheid en een complementair bestuur. Hierbij gaat het onder andere om de samenwerking met gemeenten. Uit de Quick Scan Provinciale Democratie kwam naar voren dat er ambtelijk en vanuit GS overwegend positief werd gereageerd op de stelling 'De provincie werkt goed samen met gemeenten om maatschappelijke initiatieven te ondersteunen', maar dat dit vanuit PS en vanuit inwoners minder positief wordt ervaren (Figuur 47).

Figuur 47. Aandeel respondenten dat het eens is met de stelling: De provincie werkt goed samen met gemeenten om maatschappelijke initiatieven te ondersteunen. Bron: Quickscan Provinciale democratie

In de vorige paragraaf is reeds ingezoomd op het traject 'Samen Maken We Flevoland', en het evenement Samen de boer op!. Naast het bieden van ruimte voor participatie is dit ook een uiting van het optreden als één overheid, die bovendien in afgelopen jaren is uitgegroeid tot een volwassen informele samenwerking. Naast periodiek bestuurlijk overleg zijn bijeenkomsten belegd voor inwoners en voor maatschappelijke partners. Relevant is het proces met de Samenwerkingsagenda met het Rijk en de ontwikkeling van de Strategische Agenda 'Over de brug komen' (versie 2.0). Vanuit de bestuurlijke regionale samenwerking is een proces op gang gekomen waarin we als regio met het Rijk in gesprek zijn over de toekomst van Flevoland. Daarbij is het uitgangspunt dat de overheden als gelijkwaardige partners samenwerken aan de opgaven in dit gebied. De één overheidsgedachte ligt daaraan ten grondslag.

Een aantal andere voorbeelden van initiatieven gericht op samenwerking met mede-overheden en het optreden:

- **De Agro Expert Raad (AER) / Agro Actie Raad.** De AER is een onafhankelijk adviserend orgaan van en voor Flevoland. De gedeputeerde landbouw van provincie Flevoland is één van de leden. Samen met ongeveer 12 andere experts en bestuurders, geeft de raad adviezen voor de strategie rondom voedsel en landbouw. Provincie is initiatiefnemer en financier van de raad, maar stelt zich op als gelijke. Adviezen, zowel strategisch als gericht op implementatie, worden door de provincie op waarde worden beoordeeld en waar nodig en wenselijk beleidsmatig gebruikt. Tijdens de laatste samenvattende conferentie, heeft de AER zichzelf opgeheven. Tegelijk zijn een aantal aanwezigen opgestaan om ervoor te zorgen dat de adviezen door de sector, in nauwe samenwerking met overheden en andere partijen, worden opgepakt.
- **De Regionale preventiecoalitie Flevoland Gezond en Wel.** Een betere gezondheid van inwoners en zo veel mogelijk voorkomen van gezondheidsproblemen door tijdig in te grijpen. Dit is het doel waar de regionale preventiecoalitie Flevoland Gezond en Wel mee aan de slag gaat, dankzij een subsidie van het ministerie van VWS en cofinanciering van de provincie. De preventiecoalitie bestaat uit de zes gemeenten, Zilveren Kruis, de GGD, Flever, Medrie, REHA, welzijnsorganisaties, patiëntenfederatie, en de provincie. Door de krachten (regionaal) te bundelen kunnen doelen worden behaald die door afzonderlijke partijen niet haalbaar zijn en worden drempels weggenomen om beter samen te werken rond preventie.
- **Practoraat Circulaire Economie.** Het MBO College Lelystad laat mbo-studenten kennismaken met de circulaire economie en de gevolgen hiervan voor hun toekomstige beroep. In het practoraat en expertisecentrum Circulaire Regionale Economie (CRE) werkt MBO College Lelystad samen met de hogescholen uit Almere (Aeres Hogeschool en Windesheim), het bedrijfsleven en lokale overheden. Gezamenlijk is een leerlijn Circulaire Regionale Economie ontwikkeld. Provincie Flevoland is lid van de stuurgroep van de ontwikkeling van deze leerlijn.
- **Actieplan Bodem en Water.** Het Actieplan Bodem en Water (ABW) is een samenwerkingsverband tussen LTO noord, Waterschap Zuiderzeeland en provincie Flevoland. De doelstelling van ABW is een duurzame landbouw in Flevoland bevorderen door bewust bodemgebruik, een goede waterkwaliteit en waterconservering in het bodemprofiel. Door netwerkontwikkeling met het agrarische bedrijfsleven en agrarische belangenorganisaties worden doelen breder gedeeld en acties gegenereerd. Het programma zet in op transitie in denken en handelen over bodem en water en legt het initiatief bij de agrarische ondernemer. Zij worden gestimuleerd tot kennisdeling en om initiatieven en maatregelen te nemen voor een duurzame bodem.
- **Samen aan de slag in het kader van de Omgevingswet.** De komst van de nieuwe Omgevingswet brengt voor de overheden veel veranderingen met zich mee. Het proces voor het aanvragen van vergunningen verandert en er komt één digitaal landelijk loket, het Omgevingsloket. Het vraagt ook een omslag in denken voor de medewerkers van de overheid; meer vanuit de opgave of aanvraag denken en werken dan vanuit regels. De provincie en haar partners zijn zich samen goed aan het voorbereiden, bijvoorbeeld door de instelling van Omgevingstafels. Door de organisatie van een Omgevingstafel zoeken alle overheden en adviserende instanties in Flevoland elkaar op om afgestemd en integraal op aanvragen te reageren.

Om meer inzicht te krijgen in bestuurlijke vernieuwing en participatie in Flevoland zijn in 2022 drie samenwerkingstrajecten tussen de samenleving, andere overheden en de provincie geanalyseerd:

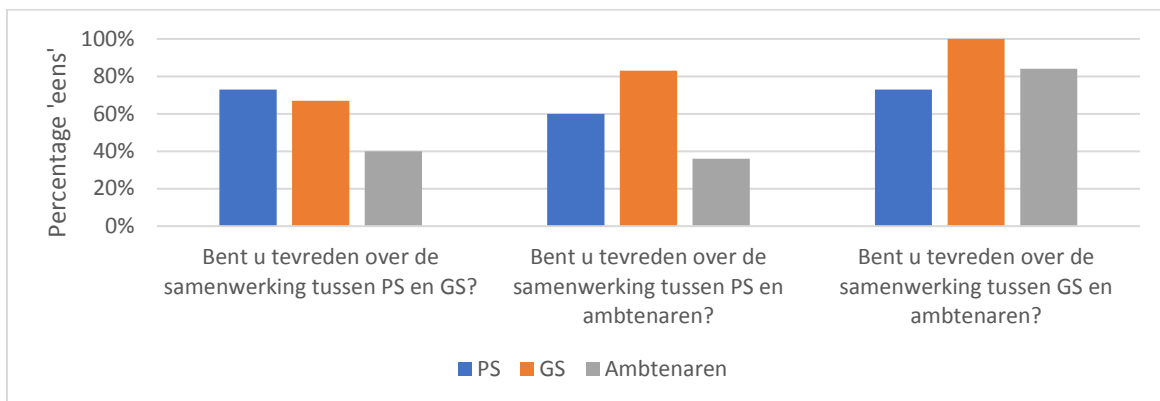
- Het [Windpark Zeewolde](#)
- De Strategische Agenda '[Over de brug komen](#)'
- Snel internet op het platteland

Deze analyse staat in het document '[Anders besturen: doen, vooral nu](#)'. De auteur reflecteert daarin ook op twee voorbeelden waarin Provinciale Staten actief de eigen rol vernieuwen in relatie tot Gedeputeerde Staten en de samenleving.

8.2.3 Relatie PS en GS (en organisatie)

Uit de inventarisatie van projecten en initiatieven komt maar een beperkt aantal initiatieven naar voren dat heel duidelijk is gericht op het versterken van de relatie tussen PS en GS^{ee}. En in het verlengde van GS, de ambtelijke organisatie. Een veel aangehaald voorbeeld is de manier waarop het Nieuw Economisch Programma (NEB) wordt vormgegeven, via een vernieuwend bestuurlijk proces. In dit proces wordt samen met Provinciale Staten verkend welke methode voor voorkantsturing en kaderstelling door PS werkt om met complexe vraagstukken om te gaan. Deze vernieuwende methode heeft tot een aantal lessen geleid. Aan de ene kant is PS beter betrokken geweest bij het proces en zijn er meer mogelijkheden geweest voor PS om richting te geven. Maar er zijn ook leerpunten. Voor voorkantsturing moet de informatievoorziening naar PS toe goed zijn en er moeten er duidelijke afspraken zijn over de rollen en het proces. Voorkantsturing kost meer tijd en energie, en die is wellicht niet voor alle initiatieven beschikbaar. Meer over deze leerpunten staan omschreven in het document '[Anders besturen: doen, vooral nu](#)'.

Naast genoemde voorbeelden is ook in de Quick Scan Provinciale Democratie aandacht besteed aan de relatie tussen PS, GS en het ambtelijk apparaat. De resultaten van dit onderzoek zijn niet representatief, maar laten wel zien dat met name de samenwerking tussen PS en GS en PS en het ambtelijk apparaat volgens de respondenten verbeterd kan worden. Op deze onderdelen scoort Flevoland veelal onder de referentiecijfers van andere provincies, al moet hierbij worden opgemerkt dat de respons niet representatief was.

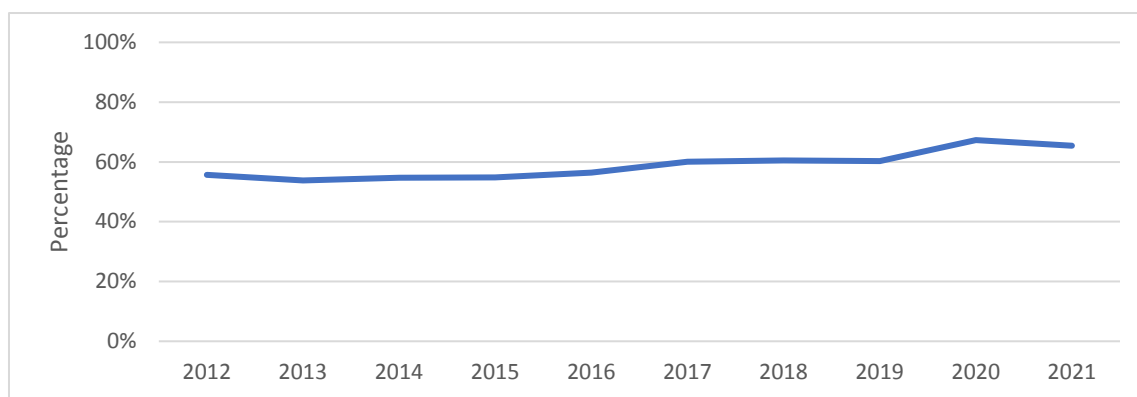
Figuur 48. Aandeel respondenten dat het eens is met de stellingen over de samenwerking tussen PS, GS en ambtenaren. Bron: Quickscan Provinciale democratie

Aan de hand van de uitkomsten van de Quick Scan Provinciale Democratie is een verbeteragenda opgesteld, deze is [hier](#) te vinden.

8.2.4 Algemeen

Hiervoor is onder meer stil gestaan bij voorbeelden van initiatieven om ruimte te bieden aan burgers en ondernemingen om met eigen initiatieven te komen. Hiermee hoopt de provincie de relatie tussen overheid en inwoners te verstevigen. In algemene zin voelen mensen zich steeds minder verbonden met en vertegenwoordigd door overheidsinstanties. In Nederland wordt het vertrouwen in instituties gemonitord door het CBS. Instituties zijn hier de Tweede Kamer, politie of rechters. Deze statistiek meet dus **niet** direct het vertrouwen in de provinciale organisatie, maar wel het vertrouwen in het overheidsinstanties in bredere zin. Sinds 2012 is het vertrouwen van Flevolandse in instituties toegenomen. Van 2020 op 2021 is er echter weer een daling zichtbaar (Figuur 49). In Flevoland hebben 65% van de mensen van 15 jaar of ouder vertrouwen in instituties, dit ligt onder het landelijke gemiddelde van 67%. In Utrecht (71%) is het vertrouwen het grootst, in Limburg het kleinst (62%). Dit geeft aan dat er ondanks de toename van het vertrouwen nog een weg te winnen is. Bestuurlijke vernieuwing – meer specifiek participatie – kan hieraan bijdragen.

^{ee} In het document '[Anders besturen: doen, vooral nu](#)' worden twee voorbeelden genoemd: naast het Nieuw Economisch Beleid wordt ook het proces richting de totstandkoming van de Omgevingsvisie FlevolandStraks beschreven. Aangezien dit enige tijd geleden is (vóór 2017), nemen we dit hier niet mee in de beschrijving.

Figuur 49. Vertrouwen in instituties Flevoland. Bron: CBS (2022), Regionale monitor Brede Welvaart 2022

‘Waarde(n)vol verbinden’

Bij de provincie Flevoland zijn we de vorige bestuursperiode intensief bezig geweest met een zoektocht naar hoe we relatie met onze omgeving, onze medeoverheden en de relatie tussen PS en GS kunnen verbeteren: samen zoeken naar een manier om ons als samenleving te (her)organiseren. Aan het eind van de bestuursperiode 2019-2023 is met PS stilgestaan bij de dingen die al goed gaan. Daarnaast is ook stilgestaan bij de vraag welke lessen we kunnen trekken uit de dingen die we (nog niet helemaal goed) doen en hebben gedaan. Het document [‘Waarde\(n\)vol verbinden’](#) biedt op dit vlak overzicht en inzicht.

Het document bevat ook een aantal uitgangspunten voor participatie, die als bouwsteen gelden voor de verdere uitwerking van het participatiebeleid. Deze zijn in februari 2023 door PS vastgesteld.

- 1) Participatie betekent een open houding, waarbij Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en medewerkers van de provincie steeds gericht zijn op verbinding met mensen in de samenleving.
- 2) De provincie is vanaf de start van een participatietraject duidelijk over de speelruimte, rollen en besluitvorming.
- 3) De provincie denkt in relaties en handelt vanuit vertrouwen, door processen te (helpen) organiseren waarin samen wordt opgetrokken om van initiatief tot resultaat te komen.
- 4) In de samenwerking sluit de provincie zo veel als mogelijk aan op de verschillende wensen die mensen hebben ten aanzien van wijze, onderwerp en intensiteit van meedoen.
- 5) De provincie blijft experimenteren met samenwerken en leert daarvan.

8.3 Meer informatie

- [‘Anders besturen: doen, vooral nu’](#)
- [Hoofdrapport Quickscan Provinciale democratie](#)
- [Waarde\(n\)vol verbinden](#)

‘Plus’-monitor - Doorkijk naar actuele thema’s

9. Extra thema's Monitor Omgevingsvisie FlevolandStraks

9.1 Introductie

Als vertrekpunt voor deze monitor gelden de ambities en doelstellingen zoals deze op 8 november 2017 is vastgesteld. Dit is ruim 5 jaar geleden. Intussen hebben we te maken gehad met onder andere een coronapandemie, staat het stikstofvraagstuk hoog op de agenda en is de woningbouwopgave urgenter. Ook andere beleidsvelden zijn volop in beweging. Niet voor niets wordt de Omgevingsvisie FlevolandStraks geactualiseerd. Provinciale Staten hebben in diverse commissiebesprekingen aangegeven dat het wenselijk is deze actualiteiten in de monitor een plek te geven.

Hoewel de vastgestelde ambities en doelstellingen het uitgangspunt voor deze monitor blijven, geven we via dit extra hoofdstuk invulling aan deze wens. De thema's die hiervoor zijn geselecteerd komen voort uit de thema's zoals benoemd door het adviesbureau Lysias Advies in de Tussenrapportage 'Leren van de Omgevingsvisie'. Het gaat om de woningbouwopgave, natuur en biodiversiteit, en water en bodem. Per thema worden een beperkt aantal indicatoren weergegeven die een beeld schetsen van de stand van zaken en belangrijkste uitdagingen. Er is vooral gebruik gemaakt van indicatoren die binnen de betreffende beleidsthema's al beschikbaar en in gebruik zijn. Waar mogelijk is een koppeling gemaakt met doelstellingen uit relevante beleidsnota's.

9.2 Thema woningbouw

Onder de opgave 'Regionale Kracht' is de woningbouwopgave onder de titel 'excellente woonmilieus' reeds een punt van aandacht. Sinds het vaststellen van de Omgevingsvisie in 2017 is de woningbouwopgave echter urgenter en prominenter op de provinciale agenda komen te staan, en Lysias Advies stelt dan ook dat er sprake is van een majeure opgave die apart aandacht verdient in de Omgevingsvisie.

De ontwikkelingen op de woningmarkt hebben geleid tot het opstellen van de Flevolandse Woonagenda in 2021. Daarnaast heeft het Rijk de urgentie van de woningnood dik onderstreept en wil met de Nationale Woon- en Bouwagenda dat overheden meer regie pakken om meer (betaalbare) woningen te realiseren en passende woningen gericht op diverse aandachtsgroepen. Op 15 maart 2023 hebben Rijk, provincie Flevoland en de gemeenten in Flevoland de woondeals ondertekend: één voor de MRA (en daarmee Almere en Lelystad) en één voor de overige vier Flevolandse gemeenten (ZUND genoemd). Hiermee hebben we de afspraak vastgelegd om in 2022 tot en met 2030 circa 40.000 woningen te bouwen. Ook in de Strategische Agenda Flevoland is de woningbouwopgave een belangrijk onderdeel, in samenhang met aandacht voor onder andere infrastructuur, voorzieningen, duurzaamheid en het creëren van een volwaardige samenleving in brede zin: *"Flevoland is een relatief jonge provincie die de afgelopen decennia hard is gegroeid qua inwoners en naar verwachting de komende tijd blijft groeien. De regio draagt via verschillende trajecten bij aan de nationale woningbouwopgave en is bereid dat te blijven doen, maar wel onder de juiste voorwaarden. Er moet in Flevoland namelijk meer gebeuren dan het stapelen van stenen; Rijk en regio willen bouwen aan een samenleving met inclusieve woonomgevingen waar voor iedereen een thuis is."*

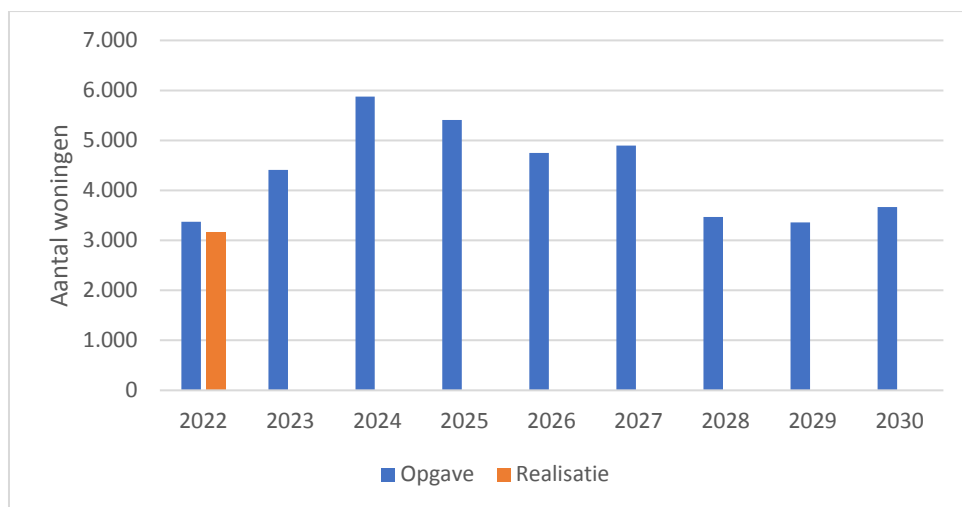
Naast doelen op het gebied van aantallen woningen, bereikbaarheid en het rekening houden met bodem, water en biodiversiteit bij de locatiekeuze, wordt in de Strategische Agenda het volgende doel geformuleerd: *"Flevoland draagt bij aan de nationale woningbouwopgave door extra, betaalbare woningen te bouwen. Met de bouw wordt een kwaliteitsimpuls gegeven aan de bestaande leefomgeving. Er wordt een divers aanbod aan woningen en woonomgevingen gerealiseerd, om Flevoland aantrekkelijk te houden en te maken voor verschillende type bewoners in verschillende levensfasen"*.

In dit hoofdstuk wordt op enkele van deze genoemde doelen gereflecteerd. Tevens verwijzen wij naar [het dashboard wonen](#) op Feitelijk Flevoland voor meer achtergrondcijfers over wonen in Flevoland.

9.2.1 Woningvoorraad en woningbod

Flevoland heeft met het Rijk afgesproken om tot 2030 39.743 woningen te realiseren. Begin 2022 waren er ca. 178.000 woningen in Flevoland. Wanneer het bod wordt gerealiseerd komt dit neer op

een toename van de woningvoorraad van 22% in 2030. Naast het bouwen van woningen zijn er ook afspraken gemaakt over het bouwen van geschikte woningen. Twee derde van de woningen moeten 'betaalbare' woningen zijn. Dit zijn woningen in de sociale huur, vrije sector huur onder de € 1.000 euro per maand en koopwoningen onder de € 355.000.

Figuur 50. Planning van het woningbod van de provincie Flevoland aan het Rijk. Bron: Provinciale woningbouw afspraken 2022-2030

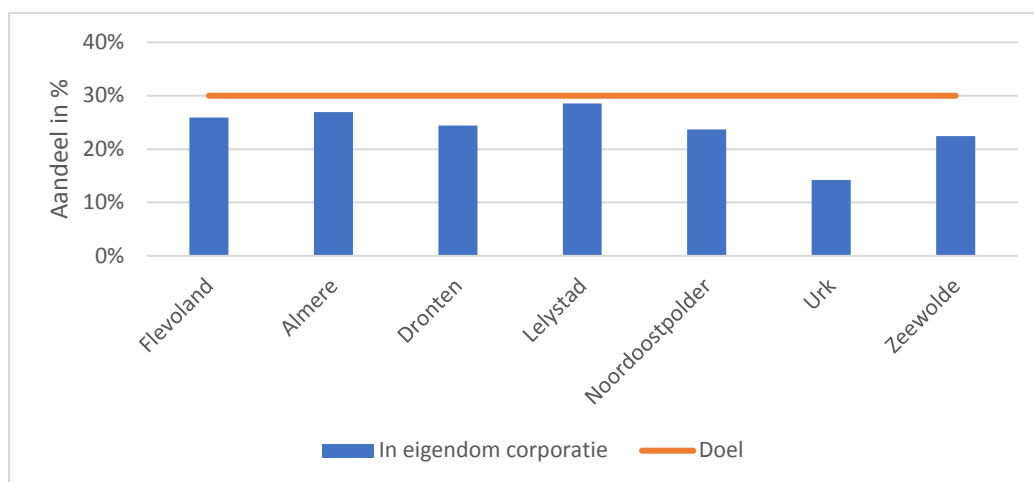
De totale opgave is verdeeld over de jaren. Het zwaartepunt van de opgave ligt tot 2027. In 2022 is het doel niet gehaald. De opgave voor 2022 lag op 3.374 woningen en er zijn 3.165 woningen gerealiseerd. Dit zijn voorlopige cijfers.

Terugkijkend naar de ontwikkeling van de afgelopen 10 jaar is de woningvoorraad jaarlijks tussen de 1 tot 2% gestegen. Eind 2011 waren in Flevoland 158.000 woningen, dit aantal is gegroeid tot iets meer dan 181.000 woningen eind 2022. Dit was een toename van ca. 23.000 woningen. De opgave tot 2030 is daarmee een stuk groter.

9.2.2 Diversiteit en betaalbaarheid van het woningaanbod

De Flevolandse woonagenda zet in op woningen voor iedereen. Onderdeel hiervan is meer variatie in woonvormen en -milieus. Flevoland wil een woning kunnen bieden aan alle woningzoekende, huidige bewoners van Flevoland en mensen afkomstig uit elders in Nederland.

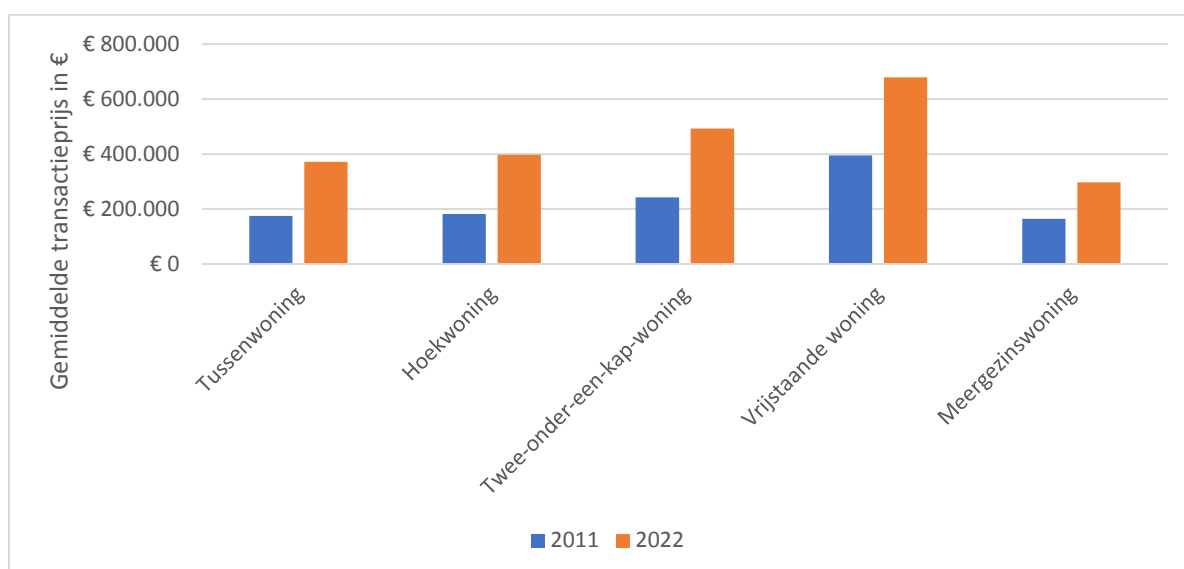
De huidige woningvoorraad in Flevoland verschilt van de voorraad in Nederland. In Flevoland zijn naar verhouding meer eengezinswoningen, specifiek in de categorie hoek- en tussenwoning (rijtjeswoningen). In de gemeenten Dronten en Noordoostpolder zijn er meer vrijstaande woningen en 2-onder-1-kapwoningen. Lelystad en Almere hebben meer appartementen dan de andere gemeenten.

Figuur 51. Aandeel van de woningen dat in eigendom is van een woningbouwcorporatie ten opzichte van het doel. Bron: CBS

Binnen de provincie betreft 65% van het aantal woningen koopwoningen. 26% is in het eigendom van woningcorporaties en 9% is particulier of anders verhuurd. Deze percentages zijn in de afgelopen 5 jaar nauwelijks veranderd. Ook hier zijn verschillen tussen de gemeenten zichtbaar. Vooral in Urk, maar ook in Zeewolde, zijn in verhouding meer koop- dan huurwoningen. In de woondeal is vastgesteld dat provincie en gemeenten streven naar 30% sociale huurwoningen, waarbij rekening wordt gehouden met specifieke situaties in regio's of gemeenten waarbij het toegroeien naar 30% niet logisch of haalbaar is.

Ook de betaalbaarheid van wonen is een belangrijk aandachtspunt. Om dit te meten kunnen de transactiepreizen en de ontwikkeling van de woonlasten als indicatoren worden gehanteerd. De transactiepreizen van woningen zijn sinds 2011 sterk gestegen. Deze stijging is zichtbaar in elk woningtype (Figuur 52).

Figuur 52. De gemiddelde transactieprijs per woningtype in Flevoland. Bron: Kadaster

Opvallend is dat ondanks de hoge woningprijzen en de aanhoudende krapte op de woningmarkt de absolute woonlasten in euro's (huur/hypotheek, belastingen, gas, water etc.) voor Flevolandse huiseigenaren in de periode 2015-2021 gedaald zijn met 6,5%. Volgens het CBS komt dit vooral door de dalende rentetarieven. Ook losten woningeigenaren, door de strengere regelgeving rond hypotheeklen, steeds meer af op hun hypotheek. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat er nog geen cijfers over 2022 bekend zijn: inmiddels is de situatie op de woningmarkt wat veranderd. Voor

huurders zijn de woonlasten in dezelfde periode juist gestegen met 7,8%. De kloof tussen eigenaren en huurders is dus groter geworden.

9.2.3 Leefomgeving en leefkwaliteit

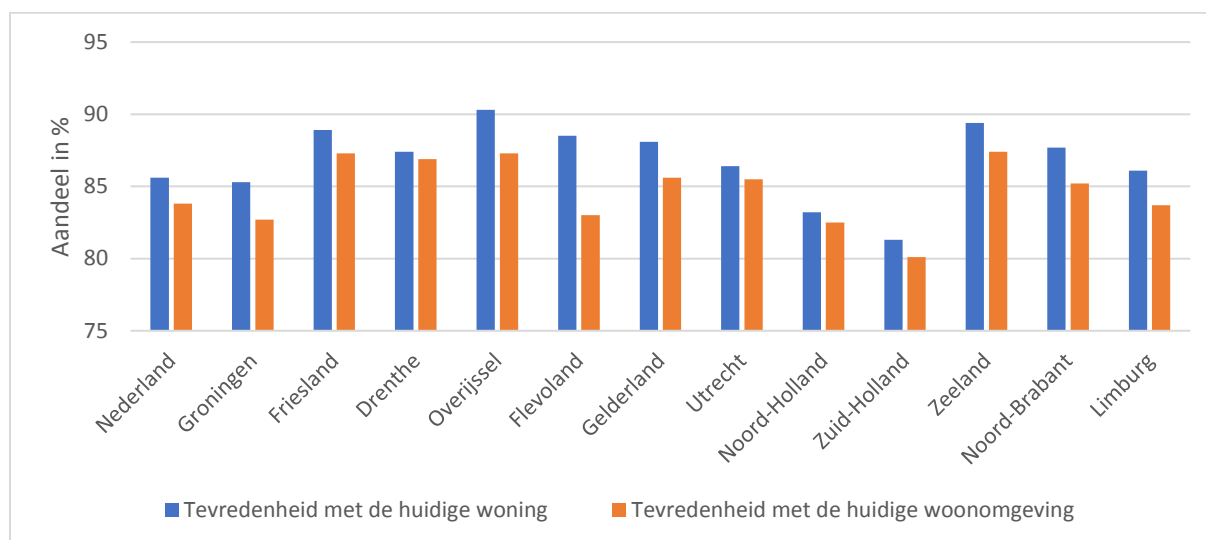
De Flevolandse woonagenda zet de woonwensen van inwoners centraal. Flevoland wil een volwaardige en kwalitatief goede woningvoorraad hebben. Dit gebeurt door meer variatie in woonvormen en met aandacht voor de verbetering van de leefkwaliteit in bestaande wijken, omgevingskwaliteit en sociale samenhang. Vanuit deze context is het relevant de huidige leefkwaliteit te beschouwen.

Met behulp van de Leefbaarometer⁵⁸, ontwikkeld door het ministerie van Binnenlandse Zaken, kan de leefbaarheid in wijken, buurten en straten van Nederland worden gemonitord op een aantal indicatoren (woningvoorraad, fysieke omgeving, voorzieningen, sociale samenhang en overlast & veiligheid). Deze monitor wordt elke 2 jaar met terugwerkende kracht geactualiseerd. In 2022 zijn de cijfers over 2020 gepubliceerd.

Gemiddeld scoren alle gemeenten in Flevoland een 'Ruim voldoende'. Per indicatoren zijn er wel een paar verschillen. Zo scoren Zeewolde, Lelystad, Dronten, Urk en de Noordoostpolder onder het Nederlandse gemiddelde op de indicator 'Voorzieningen'. Dit betreft bijvoorbeeld de afstand tot cultuur, horeca of zorg of de voorzieningen dichtheid in een gebied. Urk wijkt positief af op de indicator 'Sociale samenhang', dit gaat onder andere over sociale cohesie, diversiteit naar levensfasen en mutatiegraad/verhuizingen. Tot slot scoren Zeewolde, Dronten, Urk en de Noordoostpolder bovengemiddeld op 'Overlast & veiligheid', Almere scoort hier juist onder gemiddeld.

9.2.4 Woontevredenheid

De Leefbaarometer kijkt vooral naar externe factoren die van invloed zijn op de woonkwaliteiten. Het driejaarlijkse Woon Onderzoek Nederland (WoON) brengt de woonsituatie, wensen en behoeften van de Nederlandse bevolking in beeld. Onderdeel van het WoON is een woontevredenheidsonderzoek. Hierin wordt onderzocht hoe tevreden bewoners zijn over hun woning én over hun woonomgeving.

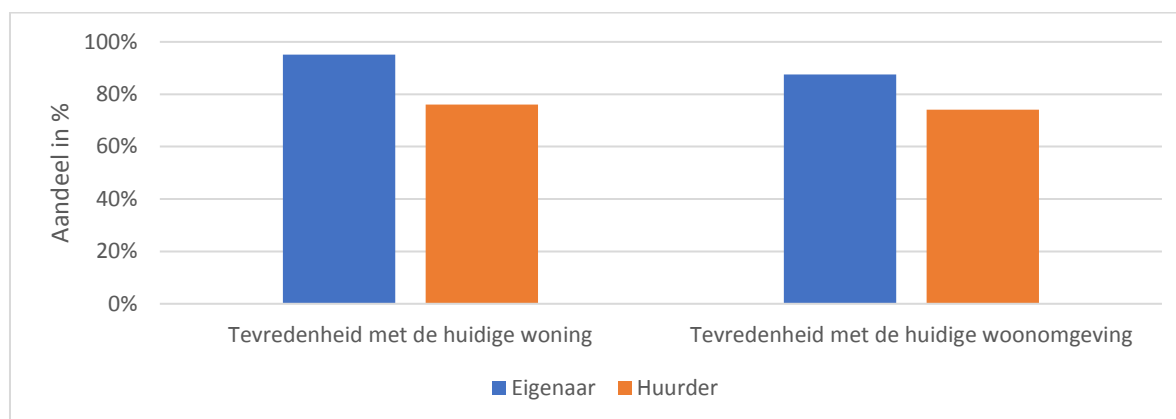

Figuur 53. Aandeel van de mensen dat tevreden is over de huidige woning of woonomgeving in 2021. Bron: WoON onderzoek / CBS

88,5% van de inwoners van Flevoland is in 2021 tevreden met hun woning (Figuur 53). Dit ligt boven het Nederlandse gemiddelde van 85,6%. Ook betekent dit een toename van dit percentage ten opzichte van 2018 (85%). Inwoners van Overijssel, Zeeland en Friesland zijn het meest tevreden met hun woning, die in Zuid-Holland het minst. De tevredenheid over woningen hangt sterk samen met de tevredenheid over het oppervlakte en buitenruimte, iets wat in provincies buiten de Randstad meer voor handen is. Waar de Flevolandse inwoners tevreden zijn over hun woning, zijn zij minder

tevreden over de woonomgeving. In vergelijking met de andere provincies zijn Flevolandse minder gehecht aan hun buurt en zouden zij, indien mogelijk, eerder de buurt verlaten. Wel is de tevredenheid over de woonomgeving tussen 2018 en 2021 toegenomen: van 81,2% naar 83%.

De woontevredenheid verschilt per type inwoner. Over het algemeen zijn huiseigenaren meer tevreden over hun woning en woonomgeving dan huurders (Figuur 54). Voor beide groepen geldt dat de tevredenheid is afgenomen tussen 2006 en 2015, maar sindsdien weer in de lift zit. Huurders zijn met name vaker ontevreden over de onderhoud status van de woning en de woonoppervlakte. Ook zijn zij van mening dat bij hen in de buurt de woningen slechter zijn onderhouden en dat de bebouwing in de buurt minder aantrekkelijk is.

Figuur 54. Tevredenheid over de woning en woonomgeving van Flevolandse eigenaren en huurders in 2021.
Bron: WoOn onderzoek / CBS

9.3 Thema natuur en biodiversiteit

Lysias Advies stelt dat de biodiversiteits- en natuuropgave urgenter is dan enkele jaren geleden. Wereldwijd zijn er stevige zorgen om de afname van de biodiversiteit. Biodiversiteit vervult een belangrijke rol in ons natuurlijk ecoysteem. Daarnaast is in algemene zin het areaal groen zowel recreatief, landschappelijk, ecologisch en economisch van waarde, zeker tegen de achtergrond van de woningbouwopgave.

De thema's natuur en biodiversiteit zijn veelomvattend. Om een beeld te schetsen bij de ontwikkelingen op deze gebieden sluit dit document aan bij een aantal actuele onderwerpen waar vanuit provincie Flevoland op wordt ingezet. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de Flevolandse bijdrage aan het Natuurnetwerk Nederland (NNN), de Bossenstrategie, het actieplan Biodiversiteit en de Aanpak stikstof in Flevoland.

Een ander actueel spoor, het Programma Natuurinclusief, omvat enkele van voorgenoemde natuurbeleidstrajecten en snijdt bovendien dwars door diverse thema's heen. Natuurinclusieve keuzes gaan bijvoorbeeld over de sturing van bodem en water bij ruimtelijke vraagstukken voor een toekomstbestendige leefomgeving. Denk hierbij bijvoorbeeld ook aan de woningbouwopgave.

9.3.1 Natuur Netwerk Nederland

In 2013 maakten het Rijk en provincies in het natuurfact afspraken over het ontwikkelen en beheren van natuur. Hierin zijn ambities gesteld over de natuurkwaliteit en -kwaliteit in Nederland. Jaarlijks publiceren het Rijk en de provincies de Voortgangrapportage Natuur (VRN) over de ontwikkeling van de ambities uit het Natuurfact⁵⁹.

De inrichting van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is een belangrijke opgave binnen het pact. Afsproken is om landelijk voor het einde van 2027, 80.000 ha nieuwe natuur te realiseren. Flevoland heeft tot 2027 een resterende inrichtingsambitie van 105 ha. Deze inrichting is fysiek al gestart en daarmee ligt Flevoland op schema om aan de inrichtingsambitie te voldoen. Flevoland heeft in totaal 26.271 hectare natuur binnen het NNN.

9.3.2 Bossenstrategie

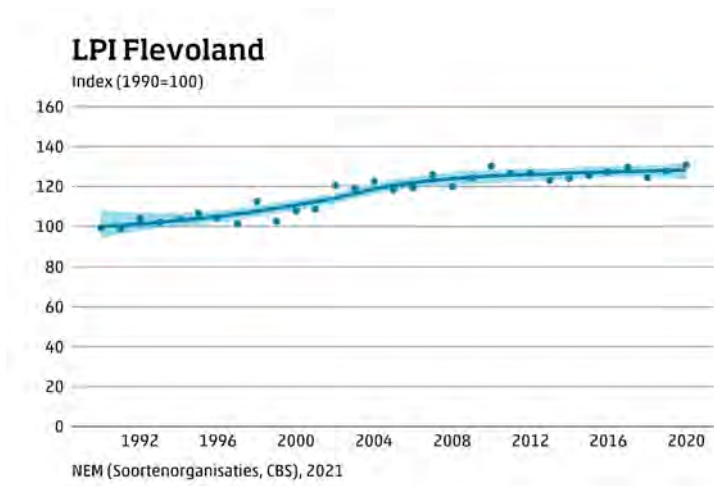
Tot 2050 wil provincie Flevoland minstens 1.700 hectare extra bos aanleggen, waarvan 1.200 ha in de periode tot 2030. Deze ambitie is vastgelegd in 2021 in de Bossenstrategie. In 2021 was er 16.296 ha bos in de provincie, verdeeld over 61 bosgebieden⁶⁰. De provincie werkt aan diverse manieren om de 1.700 ha bos aan te leggen (bestaande natuurgebieden, rijen langs wegen, vaarten of erfgronden, boslandbouw, nieuwe bossen en meer). Een kanskaart⁶¹ is opgesteld door de Bosgroep om te inventariseren waar mogelijkheden zijn voor meer bos.

Monitoring op de bossenstrategie is nog in ontwikkeling, en hierbij wordt aangesloten op de gezamenlijke bossenstrategie van Rijk en provincies. Daarin is afgesproken dat de voortgang wordt gemonitord aan de hand van een set aan nog vast te stellen indicatoren. Hiertoe sluit men zo veel mogelijk aan bij bestaande monitoringsprogramma's, onder andere verbonden aan de Voortgangsrapportage Natuur, het Klimaatakkoord, de evaluatie van het Natuurpact en van de NOVI. Daarnaast rapporteert de provincie over de realisatie van de kwantitatieve ambitie (de uitbreidingsdoelstelling van 1200 ha tot 2030) via de jaarlijkse P&C cyclus. Om het realisatietempo van deze ambitie goed in de gaten te kunnen houden wordt nog een nulmeting uitgevoerd met behulp van het Boomregister. De realisatie van de uitbreidingsambitie zal worden afgezet tegen deze nulmeting.

9.3.3 Actieplan biodiversiteit

De wereldwijde biodiversiteit staat steeds verder onder druk. De bedreiging van de biodiversiteit is aanleiding geweest voor verschillende partijen om in actie te komen, zo ook in Flevoland. Meer biodiversiteit is niet alleen goed voor onze leefomgeving, het is ook essentieel voor onze landbouw, een gevarieerd landschap, het vergroot de mogelijkheden voor recreatie en heeft uiteindelijk ook een belangrijke economische waarde. In 2021 is door Flevoland het 'Actieplan biodiversiteit' opgesteld. Dit document is het Flevolands kompas op weg naar een florerende natuur en herstel van de biodiversiteit. Het actieplan zet in op vier pijlers. De groen-blauwe dooradering van Flevoland, biodiversiteit in het stedelijk gebied, biodiversiteit in het landelijke gebied en biodiversiteit van natuurgebieden. De groen-blauwe dooradering is al ter sprake gekomen in het hoofdstuk Regionale Kracht. Voor het monitoren van het actieplan worden diverse bronnen en instrumenten ingezet, waaronder het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) en gegevens uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) – waarin bijv. ook gegevens van wilde bijeninventarisaties worden opgeslagen.

Op deze plaats zoomen we in op de Living Planet Index (LPI) van het CBS, op basis van monitoringsgegevens uit het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). De LPI is een veelgebruikte maat voor het meten van biodiversiteit, en is ook in de vorige monitor Omgevingsvisie gehanteerd als maatstaf voor biodiversiteit (toen nog in het hoofdstuk Landbouw Meerdere Smaken). Het CBS publiceert jaarlijks met de LPI index over het voorkomen van diverse diersoorten. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende typen ecosystemen (bos, stad, agrarisch, zoetwater, heide, etc.). Per provincie wordt een totale LPI berekend, die in Flevoland gebaseerd is op aantals- en verspreidingsgegevens van 141 diersoorten. De totale LPI voor Flevoland laat sinds 1990 een licht stijgende trend zien tot 2010, met vervolgens een daling tot ongeveer 2014. In 2020 is het niveau van 2010 weer bereikt (Figuur 55)⁶².

Figuur 55. Living Planet Index, totaalbeeld Flevoland. Bron: CBS

De LPI spreekt over een matige toename in de periode 1990-2020. De trend in de laatste 12 jaar wordt beoordeeld als stabiel. Achter de totaalscore gaat een grote variatie schuil van soorten die het goed en minder goed doen. Diersoorten met een sterke toename zijn onder meer de otter, de bever en de kleine mantelmeeuw. Soorten met een matig tot sterke afname zijn onder meer de zomertortel, de fazant en diverse vlindersoorten. Ook zijn er verschillen per type ecosysteem. Zo is de biodiversiteit in de ecosystemen bos en zoetwater/moeras toegenomen ten opzichte van 1990, al neemt de biodiversiteit in zoetwater/moeras gebieden sinds 2014 weer af. Specifiek kunnen ook boerenlandvogels worden uitgelicht (o.a. veldleeuwerik, boerenzwaluw). Hier is sprake van een matige afname in de periode 1990-2020, en een stabiele situatie in de laatste 12 jaar.

9.3.4 Stikstof

Met de Flevolandse Aanpak Stikstof zet provincie Flevoland zich in om de stikstofuitstoot te verminderen en bij te dragen aan het herstel van de biodiversiteit en ruimte beschikbaar te stellen om PAS-melders^{ff} te legaliseren. De Flevolandse Aanpak Stikstof is in 2021 opgesteld. Door het Rijk zijn in juni 2022 nieuwe richtinggevendende gebiedsdoelen opgesteld. Met de Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof werken de provincies samen met het Rijk aan het terugdringen van de stikstofbelasting in Natura-2000 gebieden. Flevoland kent daarbij zelf geen stikstofgevoelige Natura-2000 gebieden. Wel is sprake van stikstofdepositie vanuit Flevoland op stikstofgevoelige Natura-2000 gebieden buiten Flevoland, zoals de Weerribben-Wieden en de Veluwe.

Op 1 juli 2023 moeten alle provincies een gebiedsprogramma indienen bij het ministerie van LNV waarin aangegeven wordt hoe de opgaven in het landelijk gebied in samenhang en samen met partners in het landelijk gebied worden opgepakt. Gedeputeerde Staten hebben besloten voor een bottom-up gebiedsgerichte aanpak, waarbij het samenwerken met de medeoverheden, maatschappelijk veld, agrariërs, andere ondernemers en inwoners essentieel is om gezamenlijk te komen tot een uitvoerbaar, gedragen en effectief gebiedsprogramma. Op dit moment kunnen nog geen uitspraken worden gedaan over de concrete doelen van dit programma. Daarom geeft deze paragraaf enkele cijfers uit de voortgangs- en monitoringsrapportage van de FAS⁶³ weer, die in maart 2022 is vastgesteld.

De belangrijkste indicatoren van de Stikstofmonitor Flevoland zijn de ontwikkeling van het Flevolandse aandeel in de deposities op de relevante Natura 2000-gebieden en het aandeel in de overschrijding van de kritische depositiewaarde (KDW). De gemiddelde totale stikstofdeposities op natuurgebieden van 2019 en 2020 laten een daling zien ten opzichte van het jaar 2018. Dit is deels te verklaren door het schoner worden van het wagenpark en deels door de afname van het verkeer gedurende de coronacrisis. Daarnaast zijn er ook natuurlijke fluctuaties in de depositie van stikstof.

^{ff} PAS-melders zijn bedrijven die tijdens het Programma Aanpak Stikstof (PAS) vrijgesteld waren van de vergunningsplicht vanwege een beperkte stikstofdepositie. In 2019 oordeelde de Raad van State dat het PAS in strijd was met de Europese richtlijnen. Deze ondernemers moeten nu alsnog een vergunning aanvragen.

Zo ontstaan er in een regenachtig jaar minder deposities dan in een droger jaar met een andere windrichting. In de Voortgangs- en monitoringsrapportage FAS wordt gesteld dat op basis van indicatieve cijfers voor 2019 een niet-significante daling verwacht wordt van de deposities van Flevoland in de Natura 2000-gebieden in 2019 van ongeveer 1%.

Ten aanzien van de totale stikstofemissie vanuit Flevoland wordt uitgegaan van 6.675 ton NOx (stikstofdioxiden) en 4.152 ton NH3 (ammoniak). Verkeer en vervoer zijn daarbij de belangrijkste bron van uitstoot van stikstofdioxiden (tabel 4). Landbouw is de grootste uitstoter van ammoniak (tabel 5). Naar verwachting daalt de uitstoot van NOx vanuit het verkeer als gevolg van verjonging van het wagenpark, van nieuwe, zeer strenge uitstootnormen en inzet op elektrische voertuigen (=zero-emissie vervoer) vanwege het klimaatbeleid. Emissies vanuit de landbouw liften niet mee met het klimaatbeleid. Er wordt daarom ingezet op NH3 reductie door provinciaal beleid in combinatie met landelijk en Europees beleid. Voor meer informatie: zie de [Stikstofvoortgangs- en monitoringsrapportage Flevoland 2022](#).

NOx (stikstofdioxiden)	Aandeel sector in totaal NOx-emissie Flevoland in %
Verkeer en vervoer	67%
Landbouw	22%
Energie	4%
Industrie	1%

Tabel 6: Aandeel sectoren in totale NOx-emissies Flevoland, bron: Stikstof voortgangs- en monitoringsrapportage 2022

NH3 (ammoniak)	Aandeel sector in totaal NOx-emissie Flevoland in %
Landbouw	89%
Consumenten	5%
Verkeer en vervoer	3%

Tabel 7: Aandeel sectoren in totale NH3-emissies Flevoland, bron: Stikstof voortgangs- en monitoringsrapportage 2022

9.4 Thema water en bodem

Als gevolg van klimaatverandering zijn zowel het vraagstuk van de waterveiligheid als het vraagstuk van de zoetwatervoorziening en de verzilting veel urgenter geworden, aldus Lysias Advies in haar tussenrapportage van de Omgevingsvisie. Daarnaast is de waterhuishouding in relatie tot de mate van geschiktheid van de bodem voor bepaalde functies en het effectief omgaan met de effecten van bodemdaling een actueel vraagstuk. In de recent gepubliceerde [Monitor Waterprogramma](#) komen veel van deze aspecten cijfermatig tot uiting. In dit hoofdstuk wordt een selectie daarvan (met uitzonder van 9.4.4) gepresenteerd.

9.4.1 Kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in Flevoland

Het doel van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is dat uiterlijk in 2027 al het water in Europa schoon en gezond is. De KRW geldt voor al het water, oppervlaktewater en grondwater. Landen rapporteren over toestand en maatregelen voor waterlichamen, dit zijn in het algemeen de wat grotere wateren.

Oppervlaktewaterkwaliteit

Op het gebied van oppervlaktewateren kent Flevoland 19 waterlichamen. Voorbeelden zijn het Bovenwater en de Oostvaardersplassen. Deze oppervlaktewateren worden jaarlijks beoordeeld op ecologische kwaliteit, chemische stoffen en specifieke verontreinigende stoffen. Onder deze

aspecten liggen ondersteunende parameters, zoals biologische kwaliteit en fysisch-chemische kwaliteit om de ecologische toestand te bepalen.

In 2022 is de biologische kwaliteit van 17 van de 19 Flevolandse waterlichamen te classificeren als matig of goed. In 1 geval wordt een waterlichaam geclassificeerd als ontoereikend en 1 als slecht (Figuur 56). De beoordeling 'slecht' heeft betrekking op het Harderbroek, en 'ontoereikend' op het Harderbroek Roerdomp. Dit is een achteruitgang ten opzichte van 2021. Dit is het gevolg van een slechtere score van het biologische kwaliteitselement 'fytoplankton'. De oorzaak van deze slechtere score is nog niet geheel duidelijk, maar de meest aannemelijke oorzaken zijn het effect van droogte en hogere temperaturen gedurende de afgelopen jaren en/of de wijziging van de meetlocatie sinds 2020. Voor fysische chemie is 1 waterlichaam geclassificeerd als ontoereikend. Wat betreft het totaaloordeel van chemie en specifiek verontreinigende stoffen voldoet geen enkel waterlichaam.

In de recent gepubliceerde [Watermonitor](#) van provincie Flevoland zijn meer cijfers en toelichtingen over oppervlaktewaterkwaliteit en achterliggende verklaringen beschikbaar.

Figuur 56. De biologische toestand van de Flevolandse oppervlaktewateren (2022). Groen is goed, geel matig, oranje ontoereikend en rood slecht. De biologische toestand is slechts één van de drie hoofdparameters waaruit een totaaloordeel ecologische toestand is opgebouwd, naast fysische chemie en verontreinigende stoffen. Bron: Waterkwaliteitsportaal

Grondwaterkwaliteit en -kwantiteit

De provincie streeft naar het ontwikkelen en in stand houden van een zodanige grondwatersituatie (zowel kwalitatief als kwantitatief) dat, naast een duurzaam gebruik, ook een duurzame ontwikkeling van andere functies, zoals natuur, is gewaarborgd. Dit is in lijn met de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Grondwaterrichtlijn (GWR). Het doel van deze richtlijnen is om uiterlijk in 2027 de kwaliteit van alle wateren in een goede toestand te brengen en te houden.

Flevoland maakt deel uit van het grondwaterlichaam 'Zand Rijn-Midden', dat verder delen van Utrecht en Gelderland omvat. Voor 2020 beoordeelt de KRW de toestand van het grondwaterlichaam als goed ('totaaloordeel'). In Flevoland is het grondwater, mede door de recente ontstaansgeschiedenis, relatief schoon. Ondanks dat er lokaal normoverschrijdingen voor gewasbeschermingsmiddelen zijn geconstateerd, voldoet het grondwater in Flevoland aan de KRW-eisen.

Uit onderzoeken blijkt dat de huidige Flevolandse onttrekkingen geen achteruitgang van de totale voorraad zoet grondwater veroorzaken. De voorraad zoet grondwater neemt nog enigszins toe. Lokaal zijn er bij agrarische onttrekkingen wel verziltingsverschijnselen.

9.4.2 Drinkwater

Provincie Flevoland vindt het belangrijk dat er voldoende en schoon drinkwater is voor alle Flevolandse generaties. Om deze reden geeft het Flevolands drinkwaterbeleid een doorkijk tot 2100 en is het gericht op drie sporen:

- Bescherming van het zoete grondwater via het voorzorgsprincipe,
- Alternatieve bronnen/innovaties en
- Waterbesparing/waterbewustzijn.

In het Waterprogramma is het volgende doel geformuleerd: *Duurzame drinkwatervoorziening – een optimale benutting van beschikbare zoete grondwater en veiligstellen van de drinkwatervoorziening*

Het doel is om ten allen tijde voldoende en schone bronnen voor drinkwater te hebben. Wanneer het aanbod van goede kwaliteit drinkwater minder dan 120% van de drinkwatervraag is, wordt dit een knikpunt genoemd (zie [dashboard](#)). Er moeten voortijdig maatregelen genomen worden om over voldoende bronnen te beschikken en het bereiken van het knikpunt te voorkomen. Momenteel is de drinkwatervoorziening in geheel Flevoland van een goed niveau. De aanwezige bronnen zijn toereikend voor de huidige vraag. Op langere termijn (na ongeveer 2050) kunnen de huidige drinkwaterbronnen echter niet langer in de toenemende vraag aan drinkwater voorzien. Door de voorziene groei van Flevoland (demografisch, economisch) raken de bronnen op termijn aan hun limiet. Daarom wordt ingezet op een systeemverandering via de hierboven genoemde drie sporen.

In [dit dashboard](#) wordt meer cijfermatige informatie gegeven over de geleverde en geprognosticeerde vraag naar drinkwater. Ook wordt een vergelijking gemaakt met de maximaal toegestane onttrekking.

9.4.3 Waterveiligheid: kwaliteit primaire keringen

De verantwoordelijkheid voor het op orde brengen en veilig houden van de primaire keringen in Flevoland berust bij het Rijk en de waterschappen. Het Rijk stelt de normen vast voor de bescherming tegen overstromingen.

De primaire dijken, die de Flevopolder en de Noordoostpolder beschermen tegen het buitenwater, zijn op dit moment sterk genoeg. Echter, een deel voldoet nog niet aan de nieuwe veiligheidseisen waaraan de dijken moeten voldoen in 2050. Daarom worden de dijken, beginnend met de IJsselmeerdijk, versterkt.

Naast primaire keringen zijn er regionale waterkeringen. De provincies bepalen welke waterkeringen als zogenoemde regionale keringen worden aangewezen en voorzien deze vervolgens van normen. Ook regionale waterkeringen worden – net als primaire waterkeringen – geregeld geïnspecteerd (op schade en naleving van vergunningen) en periodiek beoordeeld. In totaal bevat het Waterschap Zuiderzeeland 30 kilometer aan regionale keringen. Hiervan is in 2021 21 kilometer getoetst, en alle 21 kilometers voldoen hierbij aan de norm.

9.4.4 Bodemdaling en wateroverlast

De komende jaren krijgen we in Flevoland steeds vaker te maken met de gevolgen van bodemdaling. In het landelijk gebied is dit te zien door vernatting van de bodem. Nu is dat al lokaal voelbaar in het gebied onder Emmeloord, in het gebied westelijk van Zeewolde en aan de oostelijke randen van Almere. Op den duur zal dit op meer plaatsen optreden waardoor de hoogwaardige landbouw daar onder druk kan komen te staan. Om de problemen in kaart te brengen en oplossingen aan te dragen, is in 2021 het 'Gebiedsproces bodemdaling Flevoland' gestart. Ook werkt provincie Flevoland samen met LTO Noord en het Waterschap Zuiderzeeland aan het Actieplan Bodem en Water (ABW). Het ABW is een regiospecifieke invulling van het landelijke Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW). Het doel is de ontwikkeling van een duurzame en toekomstgerichte landbouw

door te zorgen voor goede omgevingscondities. Conform het ABW-programma worden de komende periode specifieke Flevolandse streefranges voor bodemindicatoren van landbouwgronden ontwikkeld. Dit in lijn van het Nationaal Programma Landbouwbodems, waarin voor het eerst een set van bodemindicatoren van landbouwgronden is vastgelegd.

In de monitor van de nationale Omgevingsvisie is de indicator 'Woningbouw op ongunstige locaties voor waterhuishouding en bodemdaling' opgenomen. De provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Limburg kennen in absolute zin de meeste woningen in gebieden die kwetsbaar zijn vanwege waterhuishouding en bodemdaling. In Flevoland bevond in 2021 6,9% van de woningen zich op ongunstige locaties voor waterhuishouding of bodemdaling (Figuur 57). Het aantal woningen in Flevoland op deze locaties steeg van 4.000 in 2000 tot 12.000 in 2021⁶⁴.

Verwachte ongunstige locaties vanwege waterhuishouding en bodemdaling

2100

Ongunstige locaties
(exclusief bodemdaling
bebouwd gebied)

Huidig

2100

Bron: Deltares 2021

PBL/sep22
www.clo.nl/nl221201

Figuur 57. Verwachte ongunstige locaties vanwege waterhuishouding en bodemdaling in 2021 en 2100. Bron: Deltares (2021), bewerking PBL (2022)

Eindnoten

- ¹ Lysias Advies (2021). Tussenrapportage Omgevingsvisie FlevolandStraks URL: <https://stateninformatie.flevoland.nl/Vergaderingen/Integrale-beeldvormende-sessie/2022/02-februari/15:30/DOCUVITP-2882389-v10-Tussenrapportage-Omgevingsvisie-FlevolandStraks-bouwsteen-evaluatie-2022-1.PDF>
- ² Feitelijk Flevoland (2023). Monitor Omgevingsvisie. URL: <https://feitelijkflevoland.nl/dashboard/dashboard-monitor-omgevingsvisie>
- ³ CBS (2022). Regionale Monitor Brede Welvaart 2022. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart>
- ⁴ Provincie Flevoland (2023). Mededeling 'Terugkoppeling opmerkingen en aandachtspunten Monitor Omgevingsvisie'. URL: <https://stateninformatie.flevoland.nl/Documenten/DOCUVITP-3070439-v7-PS-Mededeling-Terugkoppeling-opmerkingen-en-aandachtspunten-Monitor-Omgevingsvisie.PDF>
- ⁵ Provincie Flevoland (2022). Voortgangsrapportage Duurzame Energie 2022. URL: <https://stateninformatie.flevoland.nl/Documenten/DOCUVITP-3033820-v5-Mededeling-Voortgangsrapportage-Duurzame-Energie-2022.PDF>
- ⁶ Regionale Klimaatmonitor (2023). URL: <https://klimaatmonitor.databank.nl/>
- ⁷ Quintel (2021). Energieneutraliteit Provincie Flevoland. Een inschatting voor 2023 en 2030. URL: <DOCUVITP-2629403-v17-Mededeling-Energieneutraliteit-in-Flevoland.PDF>
- ⁸ Provincie Flevoland (2023). Mededeling voortgangsrapportage RES 1.0. URL: [DOCUVITP-3072191-v3-mededeling-voortgangsrapportage-RES-1.PDF \(flevoland.nl\)](DOCUVITP-3072191-v3-mededeling-voortgangsrapportage-RES-1.PDF (flevoland.nl))
- ⁹ Coalitieakkoord 2021-2025. URL: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-f3cb0d9c-878b-4608-9f6a-8a2f6e24a410/pdf>
- ¹⁰ Quintel (2022). Rapport Verkenning Klimaatplan Flevoland. URL: <https://stateninformatie.flevoland.nl/Vergaderingen/Beeldvormende-sessie-RND-1/2022/31-augustus/15:30/DOCUVITP-2941621-v1-Rapport-Verkenning-Klimaatplan-Flevoland.PDF>
- ¹¹ Provincie Flevoland (2023). Mededeling Afdoening toezegging EMS115, Klimaatplan Flevoland. URL: <https://stateninformatie.flevoland.nl/Vergaderingen/Beeldvormende-sessie-RND-1/2023/15-februari/15:30/Provinciaal-Klimaatplan-Flevoland/DOCUVITP-3037299-v2-Mededeling-PS-Proces-Klimaatplan-Flevoland-1.PDF>
- ¹² Provincie Flevoland (2023). Mededeling Voorbereiding Klimaatplan Flevoland. URL: <https://stateninformatie.flevoland.nl/Vergaderingen/Integrale-ad-hoc-commissie/2023/05-april/15:30/Provinciaal-Klimaatplan-Flevoland-1/DOCUVITP-3062633-v5-Mededeling-Proces-Klimaatplan-Flevoland-22-02-23.pdf>
- ¹³ PBL (2023). Integrale Circulaire Economie Rapportage 2023. URL: <https://www.pbl.nl/publicaties/integrale-circulaire-economie-rapportage-2023>
- ¹⁴ Circle Economy (2023). The Circularity Gap Report 2023. URL: <https://www.circularity-gap.world/>
- ¹⁵ IPO (2023). Samen versnellen, verbreden en investeren. Oproep om krachten te bundelen in circulair beleid. URL: <https://www.ipo.nl/media/ni0hg4wm/oproep-ipo-eindversie-npce-230330.pdf>
- ¹⁶ CBS (2023). Regionale kerncijfers; nationale rekeningen. URL: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/84432NED/table>
- ¹⁷ Provincie Flevoland (2022). Vestigingenregister Flevoland.
- ¹⁸ CBS (2023). Gemeentelijke afvalstoffen; hoeveelheden. URL: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83558NED/table?ts=1617783841448>
- ¹⁹ Rijksoverheid (2020). Huishoudelijk afval scheiden en recyclen. URL: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/afval/huishoudelijk-afval>
- ²⁰ Conform SBI-classificatie PBL; in PBL (2019). Achtergrondrapport bij circulaire economie in kaart. URL: https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2019-achtergrondrapport-bij-circulaire-economie-in-kaart-3403_1.pdf
- ²¹ Provincie Flevoland (2022). Vestigingenregister Flevoland.
- ²² Geofluxus (2022). De abiotische DMC per provincie. In opdracht van de gezamenlijke provincies, op basis van CBS goederenstroomdata (2015-2020).
- ²³ PBL (2023). Integrale Circulaire Economie Rapportage 2023. URL: <https://www.pbl.nl/publicaties/integrale-circulaire-economie-rapportage-2023>
- ²⁴ GeoFluxus (2022). De distributie van (kritische) grondstoffen per CE25 productgroep. In opdracht van de gezamenlijke provincies, op basis van TNO, Eurostat, CBS data. Data heeft betrekking op 2020.

-
- ²⁵ Wageningen University & Research (2023). KPI's kringlooplandbouw. URL: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksprojecten-Inv/soorten-onderzoek/kennisonline/kpis-kringlooplandbouw.htm>
- ²⁶ RVO (2023). WBSO: fiscale regeling voor research en development. URL: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/wbso>
- ²⁷ Provincie Flevoland (2023). Voortgangsrapportage Landbouw Meerdere Smaken, november 2022. URL: <https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/wp-content/uploads/2023/02/Voortgangsrapportage-Landbouw-Meerdere-Smaken-Rapport-digitoegankelijk-FLE220197.pdf>
- ²⁸ Meer informatie over de SVC: <https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstututen/Economic-Research/Over-ons/Data-modellen-en-tools/Bedrijfsomvang-en-type.htm>
- ²⁹ Van der Gaast, K. H., van Leeuwen, E. S., & Wertheim-Heck, S. C. O. (2020). City-Region Food Systems and Second Tier Cities: From Garden Cities to Garden Regions. Sustainability, 12(6). <https://doi.org/10.3390/su12062532>
- ³⁰ Mandryk M. et al (2014). The role of farmers' objectives in current farm practices and adaptation preferences: a case study in Flevoland, the Netherlands. Regional Environmental Change, 14(4). <https://doi.org/10.1007/s10113-014-0589-9>
- ³¹ Agro Expert Raad Flevoland (2022). Landbouw in internationaal kader. URL: <https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/wp-content/uploads/2022/03/AER-advies-internationale-ketens-dv.pdf>
- ³² Provincie Flevoland (2023). Jaarstukken 2022. URL: beschikbaar op <https://www.flevoland.nl/loket/financien>
- ³³ Centraal Plan Bureau (2023). CPB-raming maart 2023: Centraal Economisch Plan 2023 <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Raming-Centraal-Economisch-Plan-CEP-2023.pdf>
- ³⁴ Provincie Flevoland (2022). Over de brug komen, Strategische Agenda Flevoland 1.0. URL: <https://www.flevoland.nl/getmedia/dbf054f2-e6ef-4eb1-ac78-bd0fad5ec03a/Strategische-Agenda-Flevoland-1-0.pdf>
- ³⁵ Ibid.
- ³⁶ CBS (2022). Regionale Monitor Brede Welvaart 2022. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart>
- ³⁷ GGD Flevoland (2023). Gezondheidsmonitor volwassenen en ouderen, 2020. URL: <https://www.eengezonderflevoland.nl/cijfers/tabellenboek-gezondheidsmonitor-volwassenen-en-ouderen-2020/>
- ³⁸ CBS (2023). Inflatie 10 procent in 2022. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/02/inflatie-10-procent-in-2022>
- ³⁹ CBS
- ⁴⁰ TNO (2020). Energiearmoede en de energietransitie. URL: <https://www.tno.nl/nl/newsroom/2020/10/energiearmoede-energietransitie/>
- ⁴¹ TNO (2023). Energiearmoede Nederland 2022. URL: <https://www.tno.nl/nl/newsroom/2023/01/energiearmoede-onderzoek-2022/>
- ⁴² Blanken, M., Dagevos, J., Smeets, R., Smulders, M., Vermeulen, P., & Vinkx, K. (2016). Sociale Veerkracht in Brabant: Inclusief tabellenboek en kaartenboek. Het Pon. URL: https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/29823878/Veerkracht_in_Brabant_publicatie_web.pdf
- ⁴³ CBS (2023). Sociale veiligheid; regio. URL: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85146NED/table>
- ⁴⁴ CBS (2022). Regionale Monitor Brede Welvaart 2022. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart>
- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ GGD Flevoland (2023). Gezondheidsmonitor volwassenen en ouderen, 2020. URL: <https://www.eengezonderflevoland.nl/cijfers/tabellenboek-gezondheidsmonitor-volwassenen-en-ouderen-2020/>
- ⁴⁷ CBS (2022). Regionale Monitor Brede Welvaart 2022. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart>
- ⁴⁸ Ibid.
- ⁴⁹ CBS (2021). Invulling praktisch en theoretisch opgeleiden: Een bruikbaar alternatief voor de huidige indeling van onderwijsniveau? URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion->

[papers/2021/invulling-praktisch-en-theoretisch-opgeleiden?onpage=true#c-5--Conclusies-en-mogelijk-vervolg](#)

⁵⁰ CBS (2023). Arbeidsdeelname; provincie, 2003-2022. URL:

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83523NED/table?fromstatweb>

⁵¹ CBS (2023). Arbeidsdeelname; provincie, 2003-2022. URL:

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83523NED/table?fromstatweb>

⁵² UWV (2023). Dashboard Spanningsindicator. URL:

<https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/dashboards/spanningsindicator>

⁵³ UWV (2023). Datasets. URL: <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/datasets>

⁵⁴ Provincie Flevoland (2023). Jaarstukken 2022. URL: beschikbaar op

<https://www.flevoland.nl/loket/financien>

⁵⁵ Provincie Flevoland (2021). Omgevingsvisie FlevolandStraks, Uitwerkingsagenda deel 2. URL:

https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/wp-content/uploads/2020/07/Uitwerkingsagenda_2020-2025.pdf

⁵⁶ I&O Research (2019). Regio- en provinciegevoel. Onderzoek onder de Nederlandse bevolking in opdracht van de NOS. URL: https://www.ioresearch.nl/wp-content/uploads/2019/10/Rapport-IenO-NOS2-Regiogevoel-def_1.pdf

⁵⁷ I&O Research (2023). Opinieonderzoek over mate van verbondenheid met provincie. URL:

<https://065.wpcdnnode.com/ioresearch.nl/wp-content/uploads/2023/03/bb-provinciegevoel.pdf>

⁵⁸ Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2022). Leefbaarometer. URL:

<https://www.leefbaarometer.nl/home.php>

⁵⁹ IPO en LNV (2022). Achtste Voortgangsrapportage Natuur, Den Haag. URL:

<https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2022/11/Achtste-Voortgangsrapportage-Natuur-2021.pdf>

⁶⁰ Bosgroepen (2021). De bossen in Flevoland. In opdracht van provincie Flevoland, URL:

<https://www.flevoland.nl/getmedia/906f97b6-a0b7-4544-a10b-d1983cbb8efc/Flevoland-Bosgroepen-Samenvatting-DV.pdf>

⁶¹ Bosgroepen (2021). Afwegingskader en kansenkaart nieuw bos in Flevoland. Bouwstenen voor de Bossenstrategie provincie Flevoland, Deelrapport 2. URL:

<https://www.flevoland.nl/getmedia/7417a83a-2e1b-45ae-a57e-32a001fca166/Flevoland-Bosgroepen-Deelrapport-2-dv.pdf>

⁶² CBS (2022). Provinciale natuurindicatoren, Living Planet Index. Op basis van Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Zie URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/52/actualisatie-provinciale-natuurindicatoren>

⁶³ Provincie Flevoland (2022). Flevolandse aanpak stikstof. Voortgangs- en monitoringsrapportage maart 2022. URL: https://www.flevoland.nl/getmedia/c1e40bfd-c8a5-4fc6-9df0-56d5093e297c/8196-Stikstof-voortgangs-en-monitoringsrapportage-2022_03DV.pdf

⁶⁴ Compendium van de Leefomgeving (2022). Woningbouw ontwikkeling op gunstige locaties 2000-2021. URL: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl2212-woningbouw-ontwikkeling-op-ongunstige-locaties?ond=20893>

Bijlagen

Bijlage 1. Verantwoording

Algemeen

In deze verantwoording wordt kort ingegaan op de hoofdlijnen van de gebruikte methoden. De Omgevingsvisie FlevolandStraks bestaat uit zeven opgaven, elk met een eigen insteek. De meetmethode is daarom per opgave anders. Evenals de hoeveelheid reeds beschikbare informatie. Op basis van deskresearch en gesprekken met betrokkenen bij de opgaven zijn per opgave indicatoren geselecteerd. Hierbij zijn de Omgevingsvisie FlevolandStraks, De Uitwerkingsagenda 2020-2025, specifieke (beleids-)informatie aangedragen vanuit de opgaven en de monitor NOVI als leidraad aangehouden. Aan de hand van deze indicatoren wordt inzicht gegeven in de maatschappelijke effecten die we als provincie proberen te bereiken (monitoring op effectniveau). De criteria voor de selectie van indicatoren is in hoofdstuk 1 beschreven.

Kwantitatieve aanpak

De informatie in deze monitor Omgevingsvisie bestaat uit kwantitatieve en kwalitatieve gegevens. Voor de cijfermatige (kwantitatieve) invulling is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van openbare repetitieve bronnen – zoals het CBS, UWV, etc. – en gegevens op verschillende geografische niveaus, om vergelijking tussen gebieden en over tijd mogelijk te maken. In aanvulling op openbare gegevens is gebruik gemaakt van provinciale databases, zoals het Vestigingenregister. In enkele gevallen is gebruik gemaakt van data uit rapporten die voor de provincie zijn ontwikkeld. Telkens is een bronvermelding opgenomen.

Kwalitatieve aanpak

Aanvullend op de kwantitatieve aanpak is gebruik gemaakt van een kwalitatieve benadering. Er zijn in de periode februari – april 2023 gesprekken gevoerd met betrokkenen bij de opgaven. Deze gesprekken volgden een semi-gestructureerd format. De informatie uit de gesprekken is opgenomen ter illustratie en als ondersteuning op de gepresenteerde cijfers. Voor de opgave Ruimte voor Initiatief is sterk geleund om de kwalitatieve aanpak. In de gesprekken met betrokkenen bij de overige opgaven is gevraagd naar voorbeelden waarin de principes van Ruimte voor Initiatief tot uiting komen. Dit heeft geleid tot een overzicht van projecten en initiatieven, waarvan de hoofdlijnen zijn gebundeld in het hoofdstuk Ruimte voor Initiatief. Dit hoofdstuk is daarmee meer anekdotisch van aard dan andere hoofdstukken.

In aanvulling op de gesprekken is in een review-ronde van het concept-rapport ook de input van overige betrokkenen bij de opgaven verzameld. Denk aan de input van beleidsmedewerkers die zich bezighouden met een specifiek onderdeel van de opgave.

Meer informatie

Deze rapportage is een product van provincie Flevoland, het kernteam Omgevingsvisie in samenwerking met Onderzoek en Beleidsinformatie. Contact: onderzoek@flevoland.nl

Bijlage 2. Methode voor bepalen circulaire banen en bedrijven

Beperkingen van het bepalen van circulaire bedrijvigheid op basis van SBI-codes

Het identificeren van circulaire activiteiten binnen het databestand uit het provinciale vestigingenregister is gedaan aan de hand van de SBI-categorieën. Het PBL heeft in haar rapportage 'Achtergrondrapport bij circulair economie in kaart' (2019)¹ een tabel met SBI-codes opgenomen waarvan bepaald is dat deze vallen onder de circulaire economie. Voor alle opgenomen SBI-categorieën is bekeken of de beschreven activiteiten een R-strategie omvatten. Zo is bijvoorbeeld de SBI-categorie Reparatie van consumentenelektronica (geen computers) (code 9521) toegewezen aan de R-strategie re-pair. Deze methode geeft een eerste inventarisatie van circulaire bedrijvigheid in Flevoland, maar kent beperkingen.

Zo wordt alle activiteit binnen een bepaalde SBI-code toegerekend aan de circulaire economie, terwijl er binnen een SBI-categorie substantiële verschillen kunnen bestaan in de mate van circulariteit. Ook binnen een bedrijf kan een bepaalde productielijn circulair zijn ingericht, terwijl de rest van het bedrijf dat niet is. Dit soort fijnmazige uitsplitsingen zijn met de gehanteerde methode niet te maken. Ten tweede is het zo dat er wordt uitgegaan van het feit dat circulaire activiteiten of innovaties enkel plaats kunnen vinden binnen de geselecteerde SBI-codes. Van deze codes is gesteld dat de activiteiten hierbinnen 'circulair' zijn. Echter is – zo stelt ook het PBL – deze methode niet geschikt om meer innovatieve circulaire activiteiten te identificeren, zoals circulaire innovaties die buiten de 'gangbare' circulaire SBI's plaatsvinden. Denk aan innovaties in de bouw en industrie.

Ondanks deze beperkingen is ervoor gekozen deze aanpak te handhaven, omwille van drie redenen:

- van andere benaderingen is niet volledig transparant welke methoden gebruikt worden;
- met deze methode is op micro-niveau te identificeren om welke bedrijven het gaat;
- met deze cijfers zijn vergelijkingen te maken met cijfers uit de eerdere monitor.

Alternatieve methode

In opdracht van de gezamenlijke provincies heeft RHDHV in 2022 een inventarisatie gedaan van het aantal circulaire bedrijven. In aanvulling op de SBI-benadering maakten ze hiervoor gebruik van een web-crawl op basis van trefwoorden en het handmatig doorzoeken van verzamelwebsites. Deze methode leidt voor Flevoland tot de identificatie van 3.175 circulaire bedrijven, ofwel 5,9% (ter vergelijking: de aanpak uit de monitor Omgevingsvisie leidt tot ruim 2.000 bedrijven, circa 4%). Net als in de onderhavige monitor bevinden de meeste bedrijven (76%) zich in de categorie 'Repair' (R4). Wat in Flevoland opvalt is dat relatief veel circulaire bedrijven 3 jaar of jonger zijn.

¹ URL: https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2019-achtergrondrapport-bij-circulaire-economie-in-kaart-3403_1.pdf

Bijlage 3. Beoordelingscriteria scores indicatoren

Stand van zaken

Voor de beoordeling van de huidige stand van zaken wordt in eerste plaats gekeken naar de huidige stand van zaken van een indicator. In de eerste plaats doen we dit door te kijken naar de mate waarin doelstellingen al behaald zijn of de mate waarin de provincie op schema loopt om de doelstelling te behalen. Bij de meeste indicatoren ontbreekt echter een concreet doel. Om toch een uitspraak te doen over de huidige stand van zaken wordt in die gevallen waar relevant een vergelijking gemaakt met andere provincies of landelijke gemiddelde. Wanneer hier geen gegevens over beschikbaar zijn wordt er geen uitspraak gedaan over de stand van zaken. In situaties waarin een vergelijking met andere provincies of het landelijk gemiddelde irrelevant is, wordt gekeken of een onderbouwde 'expert judgement' kan worden gegeven. Anders wordt ook hier geen uitspraak gedaan voor de Flevolandse situatie.

Ontwikkeling

Bij het beoordelen van de recente van de ontwikkeling van de indicator gaat het in eerste plaats om de ontwikkeling sinds de vorige monitor (2021). Er wordt dus een vergelijking gemaakt met cijfers gebruikt in die monitor voor dezelfde indicatoren. Dit zijn niet noodzakelijk cijfers uit 2021. De ontwikkeling wordt positief beoordeeld wanneer deze positief afwijkt van het langjarig gemiddelde. Vice versa voor negatieve beoordelingen. Per indicator is bepaald wat het afslagpunt is voor een positieve of negatieve beoordeling. In bepaalde gevallen is het irrelevant een vergelijking te maken tussen de ontwikkeling sinds de vorige monitor, en een langjarig gemiddelde (zie onderstaand voorbeeld). Bijvoorbeeld doordat de coronacrisis de cijfers heeft beïnvloed. In die gevallen wordt een 'expert judgement' gegeven, waarbij gebruik kan worden gemaakt van bijvoorbeeld een vergelijking tussen de langjarige ontwikkeling van Flevoland en gemiddeld in Nederland. Wanneer er geen data beschikbaar is van voorgaande jaren, of wanneer er geen duidelijke trend waarneembaar is wordt er geen uitspraak gedaan over de ontwikkeling.

Voorbeeld beoordeling indicatoren

De indicator Bruto Binnenlands Product (BBP) wordt gehanteerd bij de opgave Regionale Kracht. Hiervoor is vanuit deze opgave geen expliciete doelstelling geformuleerd, dus kijken we voor de beoordeling in tweede plaats naar een vergelijking met het Nederlands gemiddelde. In dit geval kan deze redelijkerwijs gemaakt worden. Het afgelopen jaar is deze in Flevoland met 4,7% gegroeid. Landelijk is dit 4,9%. Omdat deze percentages dicht bij elkaar liggen, is de stand van zaken daarom als neutraal beoordeeld.

Voor de ontwikkeling kijken we naar de ontwikkeling sinds de vorige monitor, afgezet tegen het langjarig gemiddelde. Een dergelijke vergelijking is hier echter niet helemaal fair, omdat de coronacrisis een substantiële invloed heeft gehad op de BBP-cijfers in recente jaren. Daarom kiezen we er hiervoor een vergelijking te maken tussen het langjarig gemiddelde van Flevoland (2011-2021) en het langjarig gemiddelde van Nederland. In genoemde periode is het BBP van Flevoland met 33,5% gegroeid, tegenover 31,7% gemiddeld in Nederland. De ontwikkeling in Flevoland wordt als positief beoordeeld.

1. Duurzame energie

		Inclusief mobiliteit	Exclusief mobiliteit
Energieneutraliteit	Ontwikkeling		
	Stand van zaken		
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aandeel hernieuwbare energie exclusief en inclusief mobiliteit ten opzichte van het totale energieverbruik.		
Ontwikkeling meest recente jaar (2019-2020)		+6,3%-punt	+6,7%-punt
Langjarige gemiddelde (2016-2020)		+3,2%-punt	+4,7%-punt
Beoordeling	Afslagpunt		
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 1%		
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de -1 en 1%		
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan -1%		
 Geen uitspraak	-		
Definitie stand van zaken	Haalbaarheid van het doel energieneutraliteit in Flevoland exclusief mobiliteit in 2023 en inclusief mobiliteit in 2030 op basis van het huidige beleid.		
Haalbaarheid doel exclusief mobiliteit in 2023	Ja		
Haalbaarheid doele inclusief mobiliteit in 2030	Nee		
 Positieve stand van zaken	Haalbaar met huidige beleid		
 Neutrale stand van zaken			
 Negatieve stand van zaken	Niet haalbaar met huidige beleid		
 Geen uitspraak	-		

Energiegebruik	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het totale energiegebruik in Flevoland. Het jaarlijkse energieverbruik wordt beïnvloed door een aantal factoren, zoals weersomstandigheden en ontwikkelingen van de Flevolandse economie, bevolking en woningvoorraad. Een stijging van het energieverbruik tot 2% wordt daarom gezien als een positieve of neutrale ontwikkeling. In relatie tot de stijging van bijvoorbeeld de bevolking of het aantal woningen in dezelfde periode is de langjarige ontwikkeling van het energiegebruik relatief mild. De ontwikkeling wordt daarom als positief beoordeeld.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2019-2020)	-6%	
Langjarige gemiddelde (2016-2020)	+0,2%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Minder dan 1%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 1 en 2%	

 Negatieve ontwikkeling	Meer dan 2%
 Geen uitspraak	-
Definitie stand van zaken	Voor het totale energiegebruik in Flevoland zijn geen concrete doelstellingen geformuleerd. Daarom wordt er geen uitspraak gedaan over de stand van zaken.
 Positieve stand van zaken	
 Neutrale stand van zaken	
 Negatieve stand van zaken	
 Geen uitspraak	

Productie hernieuwbare energie	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van de totaal geproduceerde hernieuwbare energie in Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2019-2020)	+12,2%	
Langjarige gemiddelde (2016-2020)	+11,5%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 1%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de -1 en 1%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan -1%	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Het deel van het totale energiegebruik dat hernieuwbaar wordt opgewekt. Dit is deels overlappend met de indicator energieneutraliteit. Omdat er geen concrete doelstelling is op de hoeveelheid opgewekte energie is hier de vergelijking gemaakt met Nederland.	
Flevoland	38,7%	
Nederland	10,1%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve stand van zaken	Meer dan 5%	
 Neutrale stand van zaken	Tussen de -5 en 5%	
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 5%	
 Geen uitspraak	-	

Productie hernieuwbare elektriciteit uit wind en zon	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van de totale productie elektriciteit uit grootschalige wind en zon	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	-1%	
Langjarige gemiddelde (2016-2021)	+8,3%	

Beoordeling	Afslagpunt
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 1%
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de -1 en 1%
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan -1%
 Geen uitspraak	-
Definitie stand van zaken	De productie van hernieuwbare elektriciteit uit grootschalige wind- en zonneparken in Flevoland ten opzichte van het RES-bod. De indicator wordt als positief beoordeeld, omdat de regio op koers ligt om het RES-bod te behalen.
Behaald	47%
 Positieve stand van zaken	Haalbaar met huidige beleid
 Neutrale stand van zaken	Tussen
 Negatieve stand van zaken	Niet Haalbaar met huidige beleid
 Geen uitspraak	-

Totale CO₂ emissies	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van de totale emissies CO ₂ in Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2019-2020)	-11,7%	
Langjarige gemiddelde (2016-2020)	-3,8%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Minder dan -1%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de -1 en 1%	
 Negatieve ontwikkeling	Meer dan 1%	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Over de haalbaarheid van het doel dat er in 2050 geen CO ₂ meer wordt uitgestoten in Flevoland is bij publiceren van deze monitor geen informatie beschikbaar. Daarom wordt er geen uitspraak gedaan over de stand van zaken.	
 Positieve stand van zaken		
 Neutrale stand van zaken		
 Negatieve stand van zaken		
 Geen uitspraak		

2. Circulaire Economie

Aantal banen	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal circulaire banen in de provincie Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	+3,7%	
Langjarige gemiddelde (2012-2022)	+16,2%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 10%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 0 en 10%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 0%	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Het aandeel circulaire banen in de totale werkgelegenheid t.o.v. het aandeel in Nederland	
Flevoland	3,9% (RHDHV: 5,9%)	
Nederland	- (RHDHV: 6,4%)	
 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde	
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	

Aantal vestigingen	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het aantal circulaire vestigingen in de provincie Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	+5,4%	
Langjarige gemiddelde (2012-2022)	+42,4%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 10%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 0 en 10%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 0%	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Het aandeel circulaire vestigingen in totaal aantal vestigingen Flevoland	
Flevoland	3,9% in 2022	
 Positieve stand van zaken	Meer dan 10%	
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 5 en 10%	
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 5%	
 Geen uitspraak	-	

Huishoudelijk afval per inwoner	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	

Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van de hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	-3,2%
Langjarig gemiddelde (2011-2021)	-2%
Beoordeling	Definitie
 Positieve ontwikkeling	-20% (minimale waarde om richting behalen landelijke doelstelling te gaan)
 Neutrale ontwikkeling	-20%-0%
 Negatieve ontwikkeling	>0%
 Geen uitspraak	Geen trend
Definitie stand van zaken	Hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner afgezet tegen de landelijke doelstelling 2020
Flevoland (2021)	516 kg per inwoner
Landelijk doelstelling (2020)	400 kg per inwoner
 Positieve stand van zaken	Onder landelijke doelstelling
 Neutrale stand van zaken	-
 Negatieve stand van zaken	Boven landelijke doelstelling
 Geen uitspraak	

Aandeel recycling en hergebruik huishoudelijk afval	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het aandeel huishoudelijk afval dat een nuttige toepassing krijgt	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	0 procentpunten	
Langjarig gemiddelde (2011-2021)	4 procentpunten	
Beoordeling	Definitie	
 Positieve ontwikkeling	>10 procentpunten	
 Neutrale ontwikkeling	0-10 procentpunten	
 Negatieve ontwikkeling	<0 procentpunten	
 Geen uitspraak	Geen trend	
Definitie stand van zaken	Aandeel dat nuttige toepassing krijgt afgezet tegen landelijk gemiddelde	
Flevoland (2021)	41%	
Landelijk doelstelling (2020)	35%	
 Positieve stand van zaken	Onder landelijk gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	-	
 Negatieve stand van zaken	Boven landelijk gemiddelde	
 Geen uitspraak		

Hoeveelheid bedrijfsafval	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van de hoeveelheid bedrijfsafval bekend via het LMA	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	+0,3%	
Langjarig gemiddelde (2016-2021)	+11,3%	

Beoordeling	Definitie
● Positieve ontwikkeling	Afname bedrijfsafval van meer dan 1%
● Neutrale ontwikkeling	-1% tot +1%
● Negatieve ontwikkeling	Toename bedrijfsafval van meer dan 1%
○ Geen uitspraak	Geen trend
Definitie stand van zaken	Hoeveelheid bedrijfsafval bekend via het LMA. Streven is een afvalvrije economie.
Flevoland (2021)	1,34 Megaton afval. Hiervan wordt 58% hergebruikt of recycled. Blijft er nog steeds een grote hoeveelheid bedrijfsafval over.
● Positieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven
● Neutrale stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven
● Negatieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven
○ Geen uitspraak	-

Hergebruik en recycling bedrijfsafval	Ontwikkeling	●
	Stand van zaken	●
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van de hoeveelheid bedrijfsafval bekend via het LMA dat wordt recycled of hergebruikt	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	-6,1%%	
Langjarig gemiddelde (2016-2021)	+7,1%	
Beoordeling	Definitie	
● Positieve ontwikkeling	Toename recycling en hergebruik bedrijfsafval van meer dan 10%	
● Neutrale ontwikkeling	0 – 10%	
● Negatieve ontwikkeling	Afname recycling en hergebruik bedrijfsafval	
○ Geen uitspraak	Geen trend	
Definitie stand van zaken	Hoeveelheid bedrijfsafval bekend via het LMA. Streven is een afvalvrije economie.	
Flevoland (2021)	58% wordt hergebruikt of recycled. Het streven is een volledig afvalvrije economie, wat 100% recycling en hergebruik impliceert.	
● Positieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven	
● Neutrale stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven	
● Negatieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven	
○ Geen uitspraak	-	

Hergebruik en recycling bedrijfsafval	Ontwikkeling	●
	Stand van zaken	●
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van de hoeveelheid bedrijfsafval bekend via het LMA dat wordt recycled of hergebruikt	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	-6,1%%	
Langjarig gemiddelde (2016-2021)	+7,1%	

Beoordeling	Definitie
● Positieve ontwikkeling	Toename recycling en hergebruik bedrijfsafval van meer dan 10%
● Neutrale ontwikkeling	0 – 10%
● Negatieve ontwikkeling	Afname recycling en hergebruik bedrijfsafval
○ Geen uitspraak	Geen trend
Definitie stand van zaken	Hoeveelheid bedrijfsafval bekend via het LMA. Streven is een afvalvrije economie.
Flevoland (2021)	58% wordt hergebruikt of recycled. Het streven is een volledig afvalvrije economie, wat 100% recycling en hergebruik impliceert.
● Positieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven
● Neutrale stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven
● Negatieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven
○ Geen uitspraak	-

Primair abiotisch materiaalgebruik (DMC)	Ontwikkeling	●
	Stand van zaken	●
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het abiotische grondstoffenverbruik voor eigen gebruik in de provincie. Door CBS/GeoFluxus is de trendmatige ontwikkeling doorgetrokken richting 2030 en een vergelijking met de halveringsdoelstelling gemaakt, waaruit blijkt dat Flevoland de doelstelling niet gaat halen wanneer de trend van 2015-2020 zich voortzet.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2019-2020)	-9,1%	
Langjarig gemiddelde (2015-2020)	+13,9%	
Beoordeling	Definitie	
● Positieve ontwikkeling	Nvt zie toelichting hierboven	
● Neutrale ontwikkeling	Nvt zie toelichting hierboven	
● Negatieve ontwikkeling	Nvt zie toelichting hierboven	
○ Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	het abiotische grondstoffenverbruik voor eigen gebruik in de provincie. Doelstelling is halvering t.o.v. 2016: 2016 = 2.123,36, doel 2030 = 1.061,68.	
Flevoland (2020)	2.819,95 (ver boven halveringsdoelstelling)	
● Positieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven	
● Neutrale stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven	
● Negatieve stand van zaken	Nvt zie toelichting hierboven	
○ Geen uitspraak	-	

Hergebruik en recycling biotisch bedrijfsafval	Ontwikkeling	●
	Stand van zaken	●
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het hergebruik en recycling van biotisch bedrijfsafval uit het LMA	

Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	-3,2%
Langjarig gemiddelde (2016-2021)	+2,4%
Beoordeling	Definitie
 Positieve ontwikkeling	+10% langjarig gemiddelde
 Neutrale ontwikkeling	0-10% langjarig gemiddelde
 Negatieve ontwikkeling	<0% langjarig gemiddelde
 Geen uitspraak	-
Definitie stand van zaken	het aandeel recycling en hergebruik van biotisch bedrijfsafval ten opzichte van doelstelling om afvalvrij te zijn (=100% hergebruik en recycling)
Flevoland (2021)	63%
 Positieve stand van zaken	80-100%
 Neutrale stand van zaken	60-80%
 Negatieve stand van zaken	<60%
 Geen uitspraak	-

Hergebruik en recycling abiotisch bedrijfsafval	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het hergebruik en recycling van abiotisch bedrijfsafval uit het LMA	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	-1,2%	
Langjarig gemiddelde (2016-2021)	+31,1%	
Beoordeling	Definitie	
 Positieve ontwikkeling	+10% langjarig gemiddelde	
 Neutrale ontwikkeling	0-10% langjarig gemiddelde	
 Negatieve ontwikkeling	<0% langjarig gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	het aandeel recycling en hergebruik van abiotisch bedrijfsafval ten opzichte van doelstelling om afvalvrij te zijn (=100% hergebruik en recycling)	
Flevoland (2021)	59%	
 Positieve stand van zaken	80-100%	
 Neutrale stand van zaken	60-80%	
 Negatieve stand van zaken	<60%	
 Geen uitspraak	-	

3. Landbouw Meerdere Smaken

Innovatie: WSBO-regeling	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal WSBO bedrijven in de Agrofood in de provincie Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020-2021)	-2%	
Langjarige gemiddelde (2016-2021)	+2,2%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 5%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 0 en 5%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 0%	
 Geen uitspraak	-	
Opmerking: de ontwikkeling is -2%, maar de ontwikkeling is toch als neutraal beoordeeld omdat het verschil ten opzichte van 2020 slechts 1 bedrijf bedraagt (48 om 49).		
Definitie stand van zaken	Het percentage van het totaal aantal WSBO bedrijven dat actief is in de Agrofood in Flevoland t.o.v. het aandeel in Nederland	
Flevoland	13,7%	
Nederland	11,1%	
 Positieve stand van zaken	Meer dan 1% boven het landelijke gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	Tussen de -1 en 1% van het landelijke gemiddelde	
 Negatieve stand van zaken	Minder dan -1% van het landelijke gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	

Innovatie: R&D-instellingen agrofood	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het aantal banen bij R&D instellingen in de Agrofood sector	
Ontwikkeling meest recente jaar (2022)	- 4,3%	
Langjarige gemiddelde (2017-2022)	3,6%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 4,6%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 2,6 en 4,6%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 2,6%	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Geen uitspraak mogelijk. Er is geen doelstelling of nationaal gemiddelde waarmee vergeleken kan worden.	
 Positieve stand van zaken	-	
 Neutrale stand van zaken	-	
 Negatieve stand van zaken	-	
 Geen uitspraak	-	

Verbredingsactiviteiten	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De landbouwtelling van het CBS, waar de cijfers van de korte keten vandaan komen, wordt eens in de 3 á 4 jaar uitgevoerd. Daarnaast kan een bedrijf meerdere verbredingsactiviteiten hebben. Daarmee is het niet vast te stellen hoeveel bedrijven er extra verbredingsactiviteiten hebben ondernomen. Wel constateren wij dat er een toename is aan het aantal verbredingsactiviteiten, en dus zetten wij de ontwikkeling op positief.	
Ontwikkeling meest recente jaar	Nvt, zie hierboven	
Langjarig gemiddelde	Nvt, zie hierboven	
Beoordeling	Definitie	
 Positieve ontwikkeling	Nvt, zie hierboven	
 Neutrale ontwikkeling	Nvt, zie hierboven	
 Negatieve ontwikkeling	Nvt, zie hierboven	
 Geen uitspraak	Geen trend	
Definitie stand van zaken	Aantal landbouwbedrijven met verbredingsactiviteiten t.o.v. het landelijke aantal.	
Flevoland	13,2%	
Landelijk	13,7%	
 Positieve stand van zaken	Meer dan 14,7%	
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 12,7 en 13,7 %	
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 12,7%	
 Geen uitspraak		

Verdiencapaciteit SVC	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van de Standaard Verdien Capaciteit van landbouwbedrijven in Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2020)	-0,8%	
Langjarig gemiddelde (2015-2020)	+4,4%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 4,9%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 3,9% en 4,9%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 3,9%	
 Geen uitspraak		
Definitie stand van zaken	Het gemiddelde SVC per bedrijf in Flevoland t.o.v. het gemiddelde SVC per bedrijf in Nederland	
Flevoland	€ 194.300 (+57%)	
Landelijk	€ 124.000	

 Positieve stand van zaken	Meer dan 10% van het Nederlandse gemiddelde
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 10% en -10% van het Nederlandse gemiddelde
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 10% onder het Nederlandse gemiddelde
 Geen uitspraak	

Biologische landbouwbedrijven	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal biologische landbouwbedrijven in Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2022)	+ 4,2 %	
Langjarig gemiddelde (2015 - 2022)	+ 6,5%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Boven het langjarige gemiddelde	
 Neutrale ontwikkeling	Positief, maar onder het langjarige gemiddelde	
 Negatieve ontwikkeling	Daling	
 Geen uitspraak		
Definitie stand van zaken	Het aantal biologische landbouwbedrijven als percentage van het totaal t.o.v. Nederland	
Flevoland	15%	
Landelijk	4%	
 Positieve stand van zaken	Meer dan 6%	
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 2% en 6%	
 Negatieve stand van zaken	Meer dan 6%	
 Geen uitspraak		

Korte keten	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De landbouwtelling van het CBS, waar de cijfers van de korte keten vandaan komen, wordt eens in de 3 á 4 jaar uitgevoerd. Zowel landelijk als in Flevoland is de toename in het aantal korte keten bedrijven, respectievelijk +174% en +242% te groot om een trend te kunnen vaststellen. Wel constateren wij dat er een toename is, en dus zetten wij de ontwikkeling op positief	
Ontwikkeling meest recente jaar	Nvt, zie hierboven	
Langjarig gemiddelde	Nvt, zie hierboven	
Beoordeling	Definitie	
 Positieve ontwikkeling	Nvt, zie hierboven	
 Neutrale ontwikkeling	Nvt, zie hierboven	
 Negatieve ontwikkeling	Nvt, zie hierboven	
 Geen uitspraak	Geen trend	

Definitie stand van zaken	Het aandeel van bedrijven met een korte keten van het totaal aantal landbouw bedrijven t.o.v. het landelijke gemiddelde
Flevoland	13,2%
Landelijk	13,7%
 Positieve stand van zaken	Meer dan 14,7%
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 12,7 en 13,7 %
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 12,7%
 Geen uitspraak	

Internationale concurrentiekracht	Ontwikkeling		
	Stand van zaken		
Definitie ontwikkeling	Flevoland is gestegen/gedaald in positie van arbeidsproductiviteit in de landbouw, visserij of bosbouw		
Recentste meetjaar (2020)	17		
Voorgaand jaar (2019)	9		
Beoordeling	Definitie		
 Positieve ontwikkeling	Stijging		
 Neutrale ontwikkeling	Gelijk gebleven (+5 of -5 positie)		
 Negatieve ontwikkeling	Daling		
 Geen uitspraak			
Definitie stand van zaken	Hiervoor is gekeken of Flevoland in de top-5% staat van de productiefste landbouwregio's in Europa. Flevoland rankt 17 ^e in 2020 van de 287 regio's, volgens de gehanteerde benadering (arbeidsproductiviteit per werknemer). Hiermee behoort Flevoland bij de bovenste 5,9% van de regio's. Dit is afgerond 6%. Daarnaast zien we dat wanneer we productiviteit uitdrukken als toegevoegde waarde per hectare, dat Flevoland op de 9 ^e plek scoort in Europa. Dit laat zien dat keuzes voor bepaalde datasets uitmaken voor het feit of Flevoland wel/niet bij de top 5% hoort. Omdat in beide benaderingen Flevoland óf in de top 5% zit, of daar nét buiten valt (5,9%), is voor een positieve score gekozen.		
Flevoland	17 (top 5%)		
 Positieve stand van zaken	Flevoland staat in de top 5%		
 Neutrale stand van zaken	Flevoland staat in de top 10%		
 Negatieve stand van zaken	Flevoland valt buiten de top 10%		
 Geen uitspraak			

4. Regionale Kracht

Entrepreneurial Ecosystem Index (EEI)	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van de EEI-index t.o.v. het voorgaande jaar	
Score meest recente jaar (2022)	8	
Score vorig meetjaar (2020)	8,4	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	De EEI-score van Flevoland is met meer dan 0,5 punt gestegen	
 Neutrale ontwikkeling	De EEI-score van Flevoland is tussen de 0,5 en - 0,5 punt veranderd	
 Negatieve ontwikkeling	De EEI-score van Flevoland is met meer dan 0,5 verminderd	
 Geen uitspraak		
Definitie stand van zaken	De EEI-score t.o.v. de Nederlandse score	
Flevoland	8	
Landelijk	10	
 Positieve stand van zaken	De EEI-score van Flevoland ligt met meer dan 0,5 punt boven het landelijke gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	De EEI-score van Flevoland ligt tussen de 0,5 en -0,5 punt van het landelijke gemiddelde	
 Negatieve stand van zaken	De EEI-score van Flevoland ligt met meer dan - 0,5 punt onder het landelijke gemiddelde	
 Geen uitspraak		

Bovenregionale voorzieningen	Ontwikkeling	n.v.t.	
	Stand van zaken	n.v.t.	
Beoordeling	Definitie		
 Positieve ontwikkeling	-		
 Neutrale ontwikkeling	-		
 Negatieve ontwikkeling	-		
 Geen uitspraak	Jaarlijkse kwalitatieve omschrijving maakt het niet mogelijk om uitspraak te doen over de ontwikkeling		
 Positieve stand van zaken	-		
 Neutrale stand van zaken	-		
 Negatieve stand van zaken	-		
 Geen uitspraak	Jaarlijkse kwalitatieve omschrijving maakt het niet mogelijk om uitspraak te doen over de ontwikkeling		

Bruto Binnenlands Product (BBP)	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	

Definitie ontwikkeling	Voor de ontwikkeling kijken we naar de ontwikkeling sinds de vorige monitor, afgezet tegen het langjarig gemiddelde. Een dergelijke vergelijking is hier echter niet helemaal fair, omdat de coronacrisis een substantiële invloed heeft gehad op de BBP-cijfers in recente jaren. Daarom kiezen we er hiervoor een vergelijking te maken tussen het langjarig gemiddelde van Flevoland (2011-2021) en het langjarig gemiddelde van Nederland. In genoemde periode is het BBP van Flevoland met 33,5% gegroeid, tegenover 31,7% gemiddeld in Nederland. De ontwikkeling in Flevoland wordt als positief beoordeeld.
Ontwikkeling meest recent jaar (2021)	+ 4,7%
Langjarig (10-jaar, 2011 – 2021)	+ 2,9%
Beoordeling	Afslagpunt
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 3,4%
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 2,4% en 3,4%
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 2,4%
 Geen uitspraak	
Definitie stand van zaken	De groei van het BBP in het afgelopen jaar t.o.v. de landelijke groei van het BBP
Flevoland	+ 4,7%
Landelijk	+ 4,9%
 Positieve stand van zaken	Meer dan 5,4%
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 4,4% en 5,4%
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 4,4%
 Geen uitspraak	

Aantal banen	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal banen in Flevoland t.o.v. het langjarige gemiddelde	
Ontwikkeling meest recent jaar (2022)	+ 3,4%	
Langjarig (10-jaar, 2012 – 2022)	+ 1,6%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 2,6%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 0,6% en 1,6%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 0,6%	
 Geen uitspraak		
Definitie stand van zaken	De groei van het aantal banen in het afgelopen jaar t.o.v. de landelijke groei van het aantal banen. Weliswaar een groei, maar deze is gelijk aan het landelijk gemiddelde. Bovendien relatief weinig arbeidsplaatsen tov beroepsbevolking. Daarom stand van zaken als neutraal beoordeeld.	
Flevoland	+ 3,4%	

Landelijk	+ 3,4 %
 Positieve stand van zaken	Meer dan 3,9%%
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 2,9% en 3,9%
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 3,9%
 Geen uitspraak	

Aantal bedrijfsvestigingen	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal bedrijfsvestigingen in Flevoland t.o.v. het langjarige gemiddelde	
Ontwikkeling meest recent jaar (2022)	+ 7,3%	
Langjarig (10-jaar, 2012 - 2022)	+ 4,3%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 5,3%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 3,3% en 5,3%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 3,3%	
 Geen uitspraak		
Definitie stand van zaken	De groei van het aantal vestigingen in het afgelopen jaar t.o.v. de landelijke groei van het aantal vestigingen	
Flevoland	+ 7,3%	
Landelijk	+ 5,1 %	
 Positieve stand van zaken	Meer dan 6,1%	
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 4,1% en 6,1%	
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 4,1%	
 Geen uitspraak		

Uitgifte bedrijfskavels bedrijventerreinen	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De uitgifte van bedrijventerreinen in ha van 2022 t.o.v. het langjarige gemiddelde	
Uitgifte in 2022	114,9 ha	
Langjarig (10-jaar, 2012 - 2022)	43,4 ha	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer 53 ha	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 33 en 53 ha	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 33 ha	
 Geen uitspraak		
Definitie stand van zaken	Uitgifte ligt op koers om voor 2030 het doel van een voorraad van harde plancapaciteit onder 6 jaar te krijgen bij een gemiddelde uitgifte.	
Schema	2029	
Doel	2030	

Banen per hoofd van de beroepsbevolking	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal banen in Flevoland per hoofd van de beroepsbevolking	
Ontwikkeling 2021	+ 2,1%	
Langjarig gemiddelde (2016-2021)	+ 1,4%	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 1,9%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 0,9% en 1,9%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 0,9%	
 Geen uitspraak		
Definitie stand van zaken	De verhouding van het aantal banen / beroepsbevolking t.o.v. het landelijke gemiddelde	
Flevoland	0,69 baan per hoofd van de beroepsbevolking	
Nederland	0,9 baan per hoofd van de beroepsbevolking	
 Positieve stand van zaken	Boven de 0,85 baan per hoofd van de beroepsbevolking	
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 0,75 en 0,85 baan per hoofd van de beroepsbevolking	
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 0,75 baan per hoofd van de beroepsbevolking	
 Geen uitspraak		

Tevredenheid reisafstand	Ontwikkeling	+2%	
	Stand van zaken	-2,5%	
Definitie ontwikkeling	De tevredenheid over de reistijd naar werk in Flevoland is toegenomen		
Ontwikkeling 2021	+ 2,1%		
Langjarig gemiddelde (2013-2021)	+ 0,9%		
Beoordeling	Definitie		
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 1,4%		
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 0,4% en 1,4%		
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 0,4%		
 Geen uitspraak	Geen eerdere data		
Definitie stand van zaken	De tevredenheid over de reistijd naar werk t.o.v. het Nederlands gemiddelde.		
Flevoland	82,5%		
Nederland	85%		
 Positieve stand van zaken	Meer dan 86%		
 Neutrale stand van zaken	Tussen de 84% en 86%		
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 84%		
 Geen uitspraak			

Groen-blauwe ruimte per inwoner	Ontwikkeling	+0,05%	
	Stand van zaken	+207% meer	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal hectare groen-blauwe ruimte		
Ontwikkeling 2021	+ 0,05%		
Langjarig gemiddelde (2013-2021)	- 0,04%		
Beoordeling	Definitie		
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 0,10%		
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de -0,10% en 0,10%		
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan -0,10%		
 Geen uitspraak	Geen eerdere data		
 Positieve stand van zaken	Flevolandse hebben gemiddeld meer groen-blauwe ruimte per inwoner dan Nederland (+10 %)		
 Neutrale stand van zaken	Flevolandse hebben gemiddeld evenveel groen-blauwe ruimte per inwoner dan Nederland (tussen de +10 en -10%)		
 Negatieve stand van zaken	Flevolandse hebben gemiddeld minder groen-blauwe ruimte per inwoner dan Nederland (-10%)		
 Geen uitspraak			

5. Verhaal van Flevoland

Mediabereik	Ontwikkeling	+73%	☒
	Stand van zaken	-	☐
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het Mediabereik in miljoenen bereikte personen van Visit Flevoland Afgelopen jaar (2022) is sterk beïnvloed door de ontwikkelingen rondom corona en de Floriade. Daarmee is het geen representatief jaar en kan er geen uitspraak worden gemaakt over een langdurige positieve of negatieve ontwikkeling.		
Ontwikkeling 2022	+ 73%		
Langjarig gemiddelde (2018-2022)	+ 16%		
Beoordeling	Definitie		
☒ Positieve ontwikkeling	Boven het jaarlijkse gemiddelde		
☐ Neutrale ontwikkeling	Rond het jaarlijkse gemiddelde (10%)		
☐ Negatieve ontwikkeling	Onder het jaarlijkse gemiddelde		
☐ Geen uitspraak	Geen eerdere data		
Definitie stand van zaken	Visit Flevoland is een Flevolandse organisatie. Daarmee is het niet mogelijk om een provinciale of nationale vergelijking te maken.		
Flevoland			
Nederland			
☒ Positieve stand van zaken	Nvt, zie bovenstaand		
☐ Neutrale stand van zaken	Nvt, zie bovenstaand		
☐ Negatieve stand van zaken	Nvt, zie bovenstaand		
☐ Geen uitspraak			

Overnachtingen van toeristen in Flevoland	Ontwikkeling	+73%	
	Stand van zaken	-	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal overnachtingen van binnen- en buitenlandse toeristen in Flevoland. Vanwege de impact van corona op het aantal toeristen is het langjarige gemiddelde en de ontwikkeling van het afgelopen jaren sterk beïnvloed. Daarmee is het niet mogelijk hier een vergelijking in te maken. Wel kan de ontwikkeling van het afgelopen jaar als positief worden beoordeeld, aangezien het een recordjaar qua overnachtingen is.		
Ontwikkeling 2021	+ 23%		
Langjarig gemiddelde 2012-2021)	+ 4,3%		
Beoordeling	Definitie		
 Positieve ontwikkeling	-		
 Neutrale ontwikkeling	-		
 Negatieve ontwikkeling	-		
 Geen uitspraak	-		

Definitie stand van zaken	Vanwege de gevolgen van corona op de toerisme sector is er nu geen vergelijking te maken op nationaal of provinciaal niveau over de ontwikkeling van het aantal overnachtingen in Flevoland.
Flevoland	
Nederland	
 Positieve stand van zaken	
 Neutrale stand van zaken	
 Negatieve stand van zaken	
 Geen uitspraak	

Verbondenheid met Flevoland	Ontwikkeling	-	
	Stand van zaken	46%	
Definitie ontwikkeling	De toename in de verbondenheid met Flevoland. De vraagstelling in het I&O onderzoek is iets anders dan in 2019. Daarmee is er geen ontwikkeling te meten.		
Ontwikkeling 2021	-		
Langjarig gemiddelde 2012-2021)	-		
Beoordeling	Definitie		
 Positieve ontwikkeling	-		
 Neutrale ontwikkeling	-		
 Negatieve ontwikkeling	-		
 Geen uitspraak	-		
Definitie stand van zaken	Het percentage personen in Flevoland dat zich (zeer) sterk verbonden voelt met de provincie t.o.v. het aantal Nederlanders dat zich (zeer) sterk verbonden voelt met de provincie. Ondanks een score boven het Nederlands gemiddelde is de stand van zaken beoordeeld als neutraal. Dit komt doordat Flevoland in de 'middenmoot' rankt vergeleken met andere provincies (5 provincies scoren hoger), en doordat meer dan de helft (54%) van de respondenten aangeeft niet (zeer) sterk verbonden te zijn met de provincie.		
Flevoland	46%		
Nederland	37%		
 Positieve stand van zaken	Boven het Nederlandse gemiddelde		
 Neutrale stand van zaken	Rond het Nederlandse gemiddelde (bandbreedte van +/- 5%)		
 Negatieve stand van zaken	Onder het Nederlandse gemiddelde		
 Geen uitspraak			

Trots op Flevoland	Ontwikkeling	-	
	Stand van zaken	46%	
Definitie ontwikkeling	De toename van de trots op Flevoland. De vraagstelling in het I&O onderzoek is iets anders dan in 2019. Daarmee is er geen ontwikkeling te meten.		
Ontwikkeling 2021	-		
Langjarig gemiddelde 2012-2021)	-		
Beoordeling	Definitie		
Positieve ontwikkeling	-		
Neutrale ontwikkeling	-		
Negatieve ontwikkeling	-		
Geen uitspraak	-		
Definitie stand van zaken	Het percentage personen in Flevoland dat 'altijd' of 'vaak' trots is op de provincie t.o.v. het aantal Nederlanders dat 'altijd' of 'vaak' trots is op de provincie		
Flevoland	34%		
Nederland	36%		
Positieve stand van zaken	Boven het Nederlandse gemiddelde		
Neutrale stand van zaken	Rond het Nederlandse gemiddelde (bandbreedte van +/- 5%)		
Negatieve stand van zaken	Onder het Nederlandse gemiddelde		
Geen uitspraak			

Veranderingen in het landschap	Ontwikkeling	+2,5%	☐
	Stand van zaken	10%	☐
Definitie ontwikkeling	De monitor landschap geeft veranderingen aan, maar hieruit is het niet duidelijk of het een positieve of negatieve verandering is. Daarom doen wij hier geen uitspraak over de ontwikkeling van het landschap. Hiervoor verwijzen wij door naar de monitor landschap van de provincie.		
Ontwikkeling 2022	-		
Langjarig gemiddelde (2018-2022)	-		
Beoordeling	Definitie		
☒ Positieve ontwikkeling			
☒ Neutrale ontwikkeling			
☒ Negatieve ontwikkeling			
☐ Geen uitspraak			
Definitie stand van zaken	De monitor Landschap meet alleen de veranderingen in het landschap. Het brengt niet in beeld 'hoeveel' van iets is, alleen dat iets is veranderd. Daarmee is het niet mogelijk om een stand van zaken te geven.		
Flevoland	-		
Nederland	-		

 Positieve stand van zaken	-
 Neutrale stand van zaken	-
 Negatieve stand van zaken	-
 Geen uitspraak	-

Onderhoudsstatus Rijksmonumenten	Ontwikkeling	+2,5%	
	Stand van zaken	10%	
Definitie ontwikkeling	Er zijn meer of minder monumenten (niet-woningen) met de onderhoudsstatus 'matig' of 'slecht'		
Ontwikkeling 2022	+ 2,5%		
Langjarig gemiddelde (2018-2022)	-		
Beoordeling	Definitie		
 Positieve ontwikkeling	Meer monumenten met een 'matige' of 'slechte' status		
 Neutrale ontwikkeling	Evenveel monumenten met een 'matige' of 'slechte' status		
 Negatieve ontwikkeling	Minder monumenten met een 'matige' of 'slechte' status		
 Geen uitspraak	Geen eerdere data		
Definitie stand van zaken	Flevoland heeft meer of minder monumenten (niet-woningen) met een 'matige' of 'slechte' onderhoudstatus dan gemiddeld in Nederland.		
Flevoland (2022)	10%		
Nederland (2021, 2022 nog niet binnen)	15%		
 Positieve stand van zaken	Minder dan Nederland		
 Neutrale stand van zaken	Evenveel als Nederland		
 Negatieve stand van zaken	Meer dan Nederland		
 Geen uitspraak			

6. Krachtige Samenleving

Brede welvaart	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Hiervoor wordt gekeken naar de verandering in het aantal indicatoren in het top en bottom kwartiel.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	Ten opzichte van de monitor van 2021 is er weinig veranderd in de stand van de indicatoren ten opzichte van andere provincies.	
Langjarige gemiddelde (2013-2022)	Niet beschikbaar	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Er is een positieve ontwikkeling als er 5 of meer indicatoren niet meer in het bottom kwartiel vallen of juist wel in het top kwartiel.	
 Neutrale ontwikkeling	Het aantal indicatoren in het top en bottom kwartiel blijft nagenoeg gelijk.	
 Negatieve ontwikkeling	Er is een negatieve ontwikkeling als er 5 of meer indicatoren wel in het bottom kwartiel vallen of juist niet meer in het top kwartiel.	
 Geen uitspraak	n.v.t.	
Definitie stand van zaken	Hiervoor wordt gekeken naar het aantal indicatoren in het top en bottom kwartiel.	
Flevoland	7/32 top kwartiel 8/32 bottom kwartiel	
Nederland	n.v.t. er wordt een vergelijking gemaakt met andere provincies	
 Positieve stand van zaken	Meer dan 10 indicatoren in top kwartiel minder dan 5 indicatoren in bottom kwartiel	
 Neutrale stand van zaken	Meer dan 5 indicatoren in top kwartiel minder dan 10 indicatoren in bottom kwartiel	
 Negatieve stand van zaken	Minder dan 5 indicatoren in top kwartiel meer dan 10 indicatoren in bottom kwartiel	
 Geen uitspraak	-	

Ervaren gezondheid	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het gerapporteerde ervaren gezondheid ten opzichte van de vorige metingen. Deze indicator wordt elke vier jaar gemeten onder Flevolandse. Vanwege de coronaperiode wordt er op dit moment een uitzondering gemaakt. Ook in 2022 heeft er een dataverzameling plaatsgevonden, deze cijfers worden in de zomer van 2023 gepubliceerd.	

Ontwikkeling meest recente jaar	Niet beschikbaar
Langjarige gemiddelde (2016-2020)	+4 procentpunt
Beoordeling	Afslagpunt
● Positieve ontwikkeling	Toename van meer dan 2 procentpunt
● Neutrale ontwikkeling	Toe of afname van minder dan 2 procentpunt
● Negatieve ontwikkeling	Afname van meer dan 2 procentpunt
○ Geen uitspraak	-
Definitie stand van zaken	Het meest recente gerapporteerde ervaren gezondheid.
Flevoland	78%
Nederland	79%
● Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde
● Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde
● Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde
○ Geen uitspraak	-

Armoede	Ontwikkeling	○
	Stand van zaken	○
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal huishoudens onder de lage-inkomensgrens. Ondanks dat deze indicator boven het langjarig gemiddelde scoort (en dus groen zou kleuren) is ervoor gekozen geen beoordeling te geven. Gezien de enorme kostenstijgingen in 2022 (inflatie van 10% over 2022), en in het bijzonder de energiecrisis, geeft een indicator die puur kijkt naar de inkomstenkant en waarvan de meest recente cijfers uit 2021 komen geen adequaat beeld van de huidige stand van zaken én ontwikkeling op het gebied van armoede. Niettemin kan het wel als positief worden gezien dat zich minder huishoudens onder de lage-inkomensgrens bevinden.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	-0.2 procentpunt	
Langjarige gemiddelde (2013-2022)	-14%	
Beoordeling	Afslagpunt	
● Positieve ontwikkeling	Afname van 10% langjarig gemiddelde	
● Neutrale ontwikkeling	Afname van minder dan 10% en een toename van minder dan 1% langjarig gemiddelde	
● Negatieve ontwikkeling	Toename van meer dan 1% langjarig gemiddelde	
○ Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Het aantal huishoudens onder de lage-inkomensgrens. Ondanks dat deze indicator onder het landelijk gemiddelde scoort (en dus groen zou kleuren) is ervoor gekozen geen beoordeling te geven. Gezien de enorme kostenstijgingen in 2022 (inflatie van 10% over	

	2022), en in het bijzonder de energiecrisis, geeft een indicator die puur kijkt naar de inkomstenkant en waarvan de meest recente cijfers uit 2021 komen geen adequaat beeld van de huidige stand van zaken én ontwikkeling op het gebied van armoede. Niettemin kan het wel als positief worden gezien dat zich minder huishoudens onder de lage-inkomensgrens bevinden.
Flevoland	6,3%
Nederland	6,8%
 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde
 Geen uitspraak	-

Sociale cohesie	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van de schaalscore van sociale cohesie gemeten met 6 stellingen	
Ontwikkeling meest recente jaar (2019-2022)	+0,4 punt	
Langjarige gemiddelde (2013-2022)	+0,4 punt	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	≥ 0,1 punt gestegen	
 Neutrale ontwikkeling	= gelijk gebleven	
 Negatieve ontwikkeling	≥ 0,1 punt gedaald	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	De sociale cohesie wordt gemeten met 6 stellingen en geeft een schaalscore van 0 tot 10. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer de inwoners tevreden zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt	
Flevoland	6,3	
Nederland	6,4	
 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde	
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	

Vertrouwen in anderen	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het gemiddelde percentage van mensen die heeft aangegeven vertrouwen te hebben in anderen. We gaan hierbij uit van een langjarig gemiddelde.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	+4 procentpunt	
Langjarige gemiddelde (2012-2021)	+9 procentpunt	

Beoordeling	Afslagpunt
 Positieve ontwikkeling	Toename van 5 of meer procentpunt langjarig gemiddelde
 Neutrale ontwikkeling	Toe of afname van minder dan 5 procentpunt langjarig gemiddelde
 Negatieve ontwikkeling	Afname van 5 of meer procentpunt langjarig gemiddelde
 Geen uitspraak	-
Definitie stand van zaken	Het gemiddelde percentage van mensen die heeft aangegeven vertrouwen te hebben in anderen.
Flevoland	62%
Nederland	66%
 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde
 Geen uitspraak	-

Sociale contacten	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	Hierbij wordt gekeken naar de ontwikkeling in sociale contacten over de langere termijn.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	-0.2 procentpunt	
Langjarige gemiddelde (2013-2022)	-5 procentpunt	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Toename van 5 of meer procentpunt langjarig gemiddelde	
 Neutrale ontwikkeling	Toe of afname van minder dan 5 procentpunt langjarig gemiddelde	
 Negatieve ontwikkeling	Afname van 5 of meer procentpunt langjarig gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Hierbij wordt gekeken naar sociale contacten met familie, vrienden of burens. Het gaat om het % van de bevolking van 15 jaar en ouder heeft minstens een keer per week contact met familie, vrienden of burens	
Flevoland	70,9%	
Nederland	70,8%	
 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde	
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	

Eenzaamheid	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	

Definitie ontwikkeling	Ontwikkeling van het percentage personen van 18 jaar en ouder dat zich eenzaam voelt.
Ontwikkeling meest recente jaar	Niet beschikbaar
Langjarige gemiddelde (2016-2020)	+5.9 procentpunt
Beoordeling	Afslagpunt
 Positieve ontwikkeling	Afname van 2 of meer procentpunt langjarig gemiddelde
 Neutrale ontwikkeling	Toe of afname van minder dan 2 procentpunt langjarig gemiddelde
 Negatieve ontwikkeling	Toename van 2 of meer procentpunt langjarig gemiddelde
 Geen uitspraak	-
Definitie stand van zaken	Het percentage personen matig tot ernstig eenzaam van provincie Flevoland vergeleken met het landelijk gemiddelde.
Flevoland (2020)	49,5%
Nederland (2020)	46,6%
 Positieve stand van zaken	Meer dan 1 procentpunt onder het landelijke gemiddelde
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde (marge: tot 1 procentpunt erboven of onder)
 Negatieve stand van zaken	Meer dan 1 procentpunt boven het landelijke gemiddelde
 Geen uitspraak	-

Vrijwilligerswerk	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het percentage vrijwilligerswerk van provincie Flevoland over een langere periode.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	-4,8 procentpunt	
Langjarige ontwikkeling (2012-2021)	-12 procentpunt	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Toename van 5 of meer procentpunt langjarig gemiddelde	
 Neutrale ontwikkeling	Toe of afname van minder dan 5 procentpunt langjarig gemiddelde	
 Negatieve ontwikkeling	Afname van 5 of meer procentpunt langjarig gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Het percentage vrijwilligerswerk van provincie Flevoland vergeleken met het landelijk gemiddelde.	
Flevoland	34,7%	
Nederland	39%	

 Positieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde
 Negatieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde
 Geen uitspraak	-

Arbeidsparticipatie	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het aantal circulaire banen in de provincie Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	+2 procentpunten	
Langjarige gemiddelde (2013-2022)	+ 0,7 procentpunten	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Boven (+0,1) langjarig gemiddelde	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de -0,1 en 0,1 procentpunt van langjarig gemiddelde	
 Negatieve ontwikkeling	Onder (-0,1) langjarig gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	De netto arbeidsparticipatie (in %) in Flevoland ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. De normering om de mate van doelbereik van de indicator arbeidsparticipatie te bepalen is gebaseerd op het landelijk gemiddelde omdat een provinciaal doel ontbreekt.	
Flevoland	73,4%	
Nederland	72,2%	
 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde	
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	

Opleidingsniveau	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De verandering de verdeling van hoog, middelbaar en laag onderwijsniveau van provincie Flevoland. Hierbij wordt er gekeken of er het meer of minder richting meer balans gaat in de verschillende onderwijsniveaus.	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	+1 procentpunt laag onderwijsniveau -2 procentpunt hoog onderwijsniveau	
Langjarige gemiddelde (2013-2022)	-2 procentpunt laag onderwijsniveau +6 procentpunt hoog onderwijsniveau	
Beoordeling	Afslagpunt	

 Positieve ontwikkeling	Toename van meer dan 2 procentpunt van personen met een hoog onderwijsniveau en/of een afname van meer dan 2 procentpunt van inwoners met een laag onderwijsniveau.
 Neutrale ontwikkeling	Toe-/afname van minder dan 2 procentpunt van personen met een hoog onderwijsniveau en/of een toe-/afname van minder dan 2 procentpunt van inwoners met een laag onderwijsniveau.
 Negatieve ontwikkeling	Afname van meer dan 2 procentpunt van personen met een hoog onderwijsniveau en/of een afname van meer dan 2 procentpunt van inwoners met een laag onderwijsniveau.
 Geen uitspraak	-
Definitie stand van zaken	Het percentage voor hoog, middelbaar en laag onderwijsniveau van provincie Flevoland vergeleken met het Nederlands gemiddelde.
Flevoland	hoog onderwijsniveau 33% middelbaar onderwijsniveau 43% laag onderwijsniveau 22%
Nederland	hoog onderwijsniveau 41% middelbaar onderwijsniveau 38% laag onderwijsniveau 20%
 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde
 Geen uitspraak	-

Werkloosheid	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van het werkloosheidspercentage in de provincie Flevoland	
Ontwikkeling meest recente jaar (2021-2022)	-1,1 procentpunt	
Langjarige gemiddelde (2014-2022)	-0.7 procentpunt	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Onder (-0,1) langjarig gemiddelde	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de -0,1 en 0,1 procentpunt van langjarig gemiddelde	
 Negatieve ontwikkeling	Boven (+0,1) langjarig gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	Het werkloosheidspercentage van provincie Flevoland vergeleken met het landelijk gemiddelde. Ondanks dat het werkloosheidspercentage licht (+0,2%) boven het landelijk gemiddelde scoort, is toch gekozen voor een positieve beoordeling. Dit omdat het huidige werkloosheidspercentage in historisch perspectief zeer laag is.	
Flevoland	3,7%	
Nederland	3,5%	

 Positieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde
 Negatieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde
 Geen uitspraak	-

Spanning op de arbeidsmarkt	Ontwikkeling	
	Stand van zaken	
Definitie ontwikkeling	De ontwikkeling van de arbeidsmarktspanning in Flevoland (score voor alle beroepsgroepen), in het 4 ^e kwartaal van het betreffende jaar. Er zijn te weinig waarnemingen om een langjarig gemiddelde op te berekenen. Daarom is een vergelijking gemaakt met de score in Q4 2019 en de score in Q4 2022. Daaruit blijkt een toename van de arbeidsmarktspanning van 1,4 punten. De ontwikkeling is beoordeeld als negatief.	
Ontwikkeling meest recente jaar (Q4 2021-2022)	Van 2,45 naar 3,03: +0,58	
Langjarige ontwikkeling (sinds Q4 2019)	Van 1,63 naar 3,03: +1,4	
Beoordeling	Afslagpunt	
 Positieve ontwikkeling	Meer dan 10%	
 Neutrale ontwikkeling	Tussen de 0 en 10%	
 Negatieve ontwikkeling	Minder dan 0%	
 Geen uitspraak	-	
Definitie stand van zaken	De spanning op de arbeidsmarkt in Flevoland (score voor alle beroepsgroepen) vergeleken met de Nederlandse score. Ondanks dat de arbeidsmarktspanning in Flevoland minder hoog is dan gemiddeld in Nederland, is de huidige stand van zaken beoordeeld als negatief. Dit vanwege de ongekend hoge spanning op de arbeidsmarkt, ook in Flevoland. Dit wordt ondersteund door rapporten van het UWV, waaronder Regio in Beeld 2022 – arbeidsmarktregio Flevoland. Hierin wordt gesteld dat de krapte in 2022 op recordhoogte uitkwam. Dit geldt in sterkere mate wanneer we specifiek kijken naar de beroepsgroep Zorg&Welzijn.	
Flevoland	3,03 – typering krap	
Nederland	4,75 – typering zeer krap	
 Positieve stand van zaken	Onder het landelijke gemiddelde	
 Neutrale stand van zaken	Gelijk aan het landelijke gemiddelde	
 Negatieve stand van zaken	Boven het landelijke gemiddelde	
 Geen uitspraak	-	